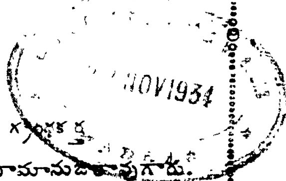
కాలకేతనము

(పంచాంకముల స్వతంత్ర నాటకము)

గ్రంథకర్త:
సోమరాజు రామానుజరావుగారు.

ప్రకటనకర్త:
కురుకూరి సుబ్బారావు,
ప్రొప్రయిటరు,
సరస్వతీ బుక్ డిపో, బెజవాడ.

 (వెల రు 1-0-0

మహాభక్తవిజయము.

(గ్రంథకర్త:—సోమరాజు రామానుజరావుగారు)

"బెజవాడ సరస్వతీ నాట్యమండలివారు" అద్భుతమైన సీనరీతో ప్రదర్శించు నాటకరాజ మిదియే!

ఇది ఐదుగురమహాభక్తుల సంపూర్ణ చరిత్రములతోఁగూడిన ఏక రాత్రప్రదర్శనమగు నాటకము! నాటకము, ఆదినుండి అంతమువరకును, రక్తిచెడకుండ నవరసములతో కడురమ్యముగ రచింపబడినది. 1. గజేంద్ర మోక్షము. 2. పరీక్షిత్తు. 3. భక్తకుచేల. 4. మార్కండేయ. 5. ధృవ అను కథ లీనాటకమునకు, ఐదును ఐదంకములుగా విభజింపఁబడినవి. రమ్యమగు సీనరీచేయించుకొని నాటకప్రదర్శనముచేయగల సమాజములకొఱకై, ఇది ముఖ్యముగ రచింపబడినది. ప్రతి అంకాంతమునందును ఆశ్చర్యకరమైన గొప్ప సీనరీచూపుట కవకాశముగలదు. గానమునకైకాంక్షజెందు గాయకనటుల యుపయోగార్థము, నేటికాలపు సుప్రసిద్ధ మరాఠీ, హిందూస్థానీ గాయకుల ప్రసిద్ధగానములకు అనుకరణములు 60 గలవు. భావప్రియులకు మనోరంజకముగా సర్వత్ర చక్కనిభావములు గలవు. పండిత పామర జనరంజకమగు హాస్యము రంగ రంగ మధ్యము నను వెదజల్లబడినది. భక్తులకు ముదావహమగుభంగిని నాటకమంతయు భక్తిరసప్రధానముగ నుండును. ముద్దులొలుకు పద్యములు! ముక్తామణులవంటి గద్యములు! రసభరితములగు భావములు! రమ్యములగు గానములు! రంగస్థలమున పేరెన్నికగన్న మహానాటకము! చదువదగినది! పాఠముచేయదగినది! అన్ని విధముల తగినది! ఒకకార్డువ్రాసి నేడే యొకగ్రంథముం బడయుడు. వెల రు !—0—0 మాత్రమే.

వలయువారు:—కురుకూరి సుబ్బారావు,

సరస్వతీ బుక్ డిపో, బెజవాడ.

ఓం.

కాలకేతనము

గ్రంథకర్త:

సోమరాజు రామానుజరావు.

ప్రకటనకర్త:

కురుకూరి సుబ్బారావు,

ప్రొప్రయిటరు:

సరస్వతీ బుక్కుడిపో—బెజవాడ.

ప్రథమముద్రణము 1,000.

1934

(వెల 1-0-0

తెనాలి
రామకృష్ణ ప్రింటింగ్ వర్క్సునందు,
ముద్రింపఁబడెను.

పాత్రలు.

—♦ పురుషులు ♦—

1 కాలకేతనుఁడు—రాజు.

2 నీలకంఠుఁడు—రాజశ్యాలకుఁడు; మంగళసోదరుఁడు.

3 మృగేశుఁడు—ఒకదొంగ; జూదరి: మధుపాయి.

4 అగభాషి—రాజసేవకుఁడు. (నీగ్రో)

5 ఉదయాదిత్యుఁడు—చాళుక్యరాజు.

6 గంగాధరుఁడు—ఉదయాదిత్యుని మిత్రుఁడు.

7 పాషండుఁడు—ఒకజూదరి.

8 రూపచందు—రూపలితండ్రి.

9 శాంతికేతనుఁడు—ధారుణీ కాలకేతనుల కుమారుఁడు.

10 బాలుఁడు—రాజుచే తుదసారి హత్యచేయఁబడినవాఁడు.

11 ఒక సేవకుఁడు—

స్త్రీలు.

1 సులోచన—కాలకేతనుని పట్టపుదేవి.

2 మంగళ—కాలకేతనుని రెండవభార్య.

3 రూపలి—ఒక ఆదిమాంధ్రబాలిక. (బానిసగాతేఁబడినది.)

4 ధారుణి—కాలకేతనుఁడు వదలివేసినభార్య.

5 పంకజ—మంగళసఖి.

6 మణికుండల—ఉదయాదిత్యునిరాణి.

కాలకేతనము

ప్రథమాంకము.

రంగము 1—కాలకేతనుని సిబిరము.

ప్రవేశము—(మధుపానముచేసి, సుఖాసీనులై యున్న కాలకేతన, నీలకంఠులును—ప్రక్కగా అగభాషియు.)

కాల—అగభాషీ!—మనచే జయింపఁబడిన చాళుక్యరాజగు ఉదయాదిత్యుఁడు, మా యానందముకొఱకు, పంపెదననిన బానిసలు వచ్చిరా?

నీల—ప్రభూ!—ఏకారణముననో, కొంచె మాలస్యమైయుండునే కాని, పంపకుండుటకు వానికి గుండెలున్నవా?

కాల—అగభాషీ! నీ యుద్దేశ్యమేమి?

అగ—ప్రభూ!—మీసేవకున కెట్లు తెలియఁగలదు?

నీల—అగభాషికి, ఆలోచనము మిక్కిలి తక్కువ ప్రభూ! వీని నొక పీపా సారాయిలో ముంచినచో, మంచి తెలివితేట లబ్బఁగలవు.

అగ—నాకెందులకు? సేవకమాత్రుఁడను. ఇంతవఱకు, నీవొక లక్ష పీపాలు పీల్చివేసి గణించిన తెలివితేటలు కనఁబడుచున్నవి గాదా? ఒంటెవలె, నొక్కసారిగా త్రాగి నిలువజేసికొనుము.

కాల—(నిషాచే నవ్వుచు) హేహేహేహే!—అగభాషి మా నీలకంఠునకు, మంచి బిరుదము నిచ్చినాఁడు.

నీల—(కోపము నణచుకొని స్వగతము) ఉండుండు. ఎప్పుడో, నీకు సయితమింతకన్న—మంచిబిరుదము దొరుకునులే! తొందఱ పడకు.

(తెరలో, అశ్వఖుర ధ్వని)

ఆగ—ప్రభూ!—ఉదయాదిత్యునిచే పంపఁబడిన బానిసలు వచ్చినారు.

కాల—నీలకంఠా! ఇంక లెమ్ము.

(అందఱును లేతురు—తెర లేవఁగా, బానిసలు కనఁబడుదురు. బానిసలలో రూపలితప్ప-అందఱును, కాలకేతునునకు నమస్కరింతురు.)

ఆగ—(రూపలినిచూచి) ఓసీ! నీవు కదుబింకముగ నిలువఁబడియుంటి వేల? ఎవ్వరి సముఖమునకు నీవు బానిసగా తేఁబడితివో యెఱుఁగవా?—కాలకేతనమహారాజునకు నమస్కరింపుము.

రూప—ఎవ్వఁడురా నాకు మహారాజు?—ఈ హీనుఁడు, నాకెట్లురాజగును? అభిలాషలేని యబలలు మొఱ్ఱోయనుచుండగా—వారి బంధువులకడఁబాపి, బలాత్కరించుట రాజలక్షణమా? కఠిన కర్ముఁడగు నీ కాలకేతనుఁడేమి నాకు మహారాజగుటయేమి? నేను నమస్కరింపను.

ఆగ—ఆఁ! ఏమి ప్రేలుచుంటివి? నీకు పాదరక్షప్రయోగము కావలయునా?

(చెప్పుతోఁ గొట్టబోవును.)

రూప—(కత్తిలాగి) ఓరీ! నరపశువా! ఏదిరా నీ పాదరక్షప్రయోగము! నీ వీ కటారిపోటునుండి కాచుకొని, బ్రదికిన పిదప, నీ పాదరక్ష పసఁ జూతము.

(పొడువఁబోవును.)

నీల—(వెనుకనుండి రూపలి కత్తినిఁబట్టుకొని,) ఓసీ! హంతకి! ఏమీ నీసాహసము? ఎవరిపై విజృంభింపఁ దలఁచుచుంటివో యెఱుఁ

గుదువా? మృత్యుదేవతతోడనా నీసయ్యాటలు!—వచ్చినదా నవు చచ్చినట్లు—పడియుందుము.

కాల—(తీవ్రదృష్టితో ముందునకువచ్చి) ఏమి యీాచిత్రము!—ప్రచండశాసనుఁడగు నీ కాలకేతనునియెదుట నొకయబలయీా సాహసముఁజూపునది?........దుష్టా! ఎఱిఁగి యెఱిఁగి, మరణమును కంఠమునుపైకిఁ దెచ్చుకొనుచుంటివా? ఆఖడ్గము నిట్లిమ్ము—

రూప—(ఖడ్గమునిచ్చి తలవంచును.)

కాల—(కత్తిని దూరముగ విసరివేసి) ఈకత్తియీా నావజ్రసమప్రాణములం దీయఁ గలుగునది? ఎవ్వతెవు నీవు?—

రూప—నే నొక నిరుపేదయగు మాలవాని తనయను.

కాల—నీపేరేమి?

రూప—రూపలి.

కాల—రూపలి? రూపలియీా! నీపేరెంత కర్కశమో—బుద్ధియు నట్టిదే! నీకు వినాశకాలము సమీపించినది. తొందఱపడకు.

రూప—వినాశకాలము వచ్చినందుననే, నీచేతఁజిక్కితిని. దిక్కులేని నన్ను చంపిన, నీకెంత విఖ్యాతియో యెఱుఁగవా?—

కాల—దిక్కులేనిదానవై నందువలననేనా—నీకింతపొగరు! రాజునైన నాపైఁ గత్తినెత్తుటలో, నీసంకల్పమేమి?—నన్ను చంపుటకేనా?—నాప్రాణములు తీయుటకేనా? ఓ యధమపంచమబాలికా! నీచే చంపఁబడుట కీ కాలకేతనుఁ డంతశక్తిహీనుఁ డనుకొంటివా?—నీప్రాణములిఁక నీకుదక్కవు.

నీల—ఓసి తెలివితక్కువదానా?—ఇప్పుడయిన మహారాజునకు నమస్కరించి, ప్రసన్నునిఁ జేసికొనుము. నీకు మరణము తప్పదు.

రూప—నా ప్రాణములను మీరు తీసికొనినఁ దీసికొనుఁడు. కాని, నేను నమస్కరింపను.

కాల—ఆఁ—ఏమంటివే! శంకినీ! నమస్కరింపవా? ఆలోచించుకొనుము. మండుచున్న విలయాగ్నిని కదలింపకుము. నే నెవ్వఁడనో యిప్పుడైనఁ దెలిసికొనుము.

గీ॥ మున్ను చాళుక్యరాజ్యముల్ ముట్టడించి
వేడఁగ, 'జితోస్మి' యనిపించి విడిచినాఁడ
నెంతదానవు? తులువ! నన్నెదిరిపలుక—
విలయమృత్యువుగా నన్నుఁ దెలిసికొనుము॥— ౧

రూప—ఛీ! ఛీ! నింద్యకర్ముఁడా! ఏమిరా నన్ను బెదరించుచుంటివి? నీ ప్రతాపము, నబలలపైనఁటరా చూపెదవు? నేను నీ పలుకులకు భీతిల్లెద ననుకొంటివా! ఇంతటిపరాభవమైన పిదప—నన్నీ తుచ్ఛజీవితము లుద్ధరించునా? చంపుము, అన్నివిధములగు సుకృతములతోపాటుగా స్త్రీవధాసుకృతము నొకదానిం గూడ తలఁగట్టుకొనుము. (అనుబంధము. 1)

కాల—ఛీ! పరమపాతకీ!—ఇంక, నీయాయువు పరిపూర్ణమైపోయినది—నీలకంఠా! దీనిని సిలువపై బంధించి ప్రాణములు తీయుము. ఇదె నాయాజ్ఞ—పొమ్ము—

(తెర)

రంగము 2—ఒక యరణ్యమార్గము.

ప్రవేశము—ఉదయాదిత్యుఁడు, గంగాధరుఁడు.

(అనుబంధము 2)

ఉద—మిత్రమా! గంగాధరా! విచారింపకుము. దురాత్ముఁడగు కాల కేతునకు, చిరకాల మభ్యుదయముకలుగదు. వాని వినాశనము ననతికాలముననే, విధినిర్ణయించును. మనకు మంచిదినములు రాకపోవు.

సీ॥ సురలను రావణాసురుఁడు బాధింపఁడే
పాపఫలము మ్రగ్గిపండుదాక
కావింపఁడేమున్ను కంసుండు జనహింస
నిజదుష్కృతఘటంబు నిండుదాక
కనక కశ్యపుడు పుత్రునిఁ జంపబూనఁడే
యఘసమూహములు మిన్నంటుదాక
నహుషుండు సురపాలనం బొనరింపఁడే
ఆత్మనాశన సమయమగుదాక
వేలుపులు కొంతకాలము వెతలబడరె?
అందరే మనఃక్షోభంబు నవనిసురులు?
ఆంధ్రవిజయ సంస్థాపకుఁడైన కాల
కేతనుఁడుగూలు రాక్షసాతీతుఁడగుచు॥ ౨

గంగా—ఉదయాదిత్యమహారాజా! మీరేమో ధర్మపన్నము లిట్లే సంతన చేయుచుండుఁడు. వానిదౌర్జన్యములే వానికి విజయకారణములై యున్నవి. విజయము కలుగవలయుననిన, తీయనిమాటలు పనికివచ్చునా? వృక్షాగ్రమున నున్న ఫలముల నాసించువాఁడు, తాలురువ్విన ఫలానుభవము గల్గునుగాని—ప్రార్థనములచే పండ్లురాలునా? బలమైననాఁగటిచే భూమిని పెకలింపక,

భగవంతునకు మంగళహారతులు పాడుచుండిన క్షేత్రపాలకునకు లాభముఁగలుగునా?—నన్నిపాతజ్వరము వచ్చినవానికి చేవగల చేదుమందులు—గరిటెడూర్చి నోరుపెకలించి, లోపలకుఁబోయ వలయునుగాని, మంచిగంధ మొసలికిఁ బూయనగునా?

గీ॥ ఆంధ్రవిజయదాహమను పిశాచంబు—వ
క్రించి పూను కాలకేతనునకు
తగునుగాక తీవ్రదండప్రహారంబు
శాంతవృత్తిచేతఁ జక్కఁబడునె?॥ 3

ఉద—గంగాధరా! నీతొందఱపా టెల్లప్పుడును ఇట్టిదియే యగును. దక్షిణదేశమునం దెచ్చటనో పేరుప్రతిష్ఠలు లేకుండిన, యీ కాలకేతన హతకుఁడు, మన యాంధ్రదేశమునకువచ్చి—వీరమును స్థాపించి—పాతుకొనిపోయి, సర్వరాజ్యముం బరిపాలించుచున్నాఁడు. విధిబలమిప్పుడు వానియందు పరిపూర్ణముగ పని చేయుచుండఁగా—వానినిఁ బెకలింప మనకు సాధ్యమగునా? పరాజితులమైన మన మిపు డాతులువ నెట్లెదుర్కొఁనగలము?—ఇది ప్రశస్తమైన యోచనయా?—ఇట్టిసమయమున, మనమణఁగి యుండకున్న కార్యసాధనము చేయఁగలమా? కాలవశమున, కారుమబ్బులుగ్రమ్మినపుడు, సూర్యచంద్రులంతటి తేజోమయులుసైతము, నిస్తేజులై—మబ్బులుతొలఁగినంతనే, తమ తొంటి తేజమునఁ బ్రకాశింపకుందురా? అట్లే కొలదికాలముననే, చాళుక్యవిజయమును మీరు చూడఁగలరు. ఈకాలకేతనుని పాపపరిపాకకాలమును మీరు ప్రతీక్షింపుడు. కాకున్న సైన్యములులేక, రాజ్యములేక, వాహనములులేక, ఆయుధములులేక అన్నివిధములచే నసహాయదశయందున్న మన మేరీతి వీనిని నిర్జింపగలము?

సీ॥ సకలాస్త్రలాఘవ ప్రశస్తిగల్గినవారి
నాయుధంబులులేక పడఁపఁగలమె?
దీపితాపార సేనా పరివృతుని
నే సేనలు లేక నిర్జింపఁగలమె?
నిలుచుటకింత భూతలమైన లేకయే
మన శాత్రవునిఁ బరిమార్పఁగలమె?
వనచరక్షితుఁడై ప్రకాశించువాని
నిస్తేజదుస్థితియందు జెనకనగునె?
మంచిచెడ్డల నెద విచారించకుండ
సాహసంబున నెంతైన సలుపనగునె?
క్షితిని, చాళుక్యరాట్కళంకిత యశస్సు
సామమునఁగాక తేజః ప్రథామమగునె?— ౮

అందులకే, నీవును—వేచియుందుము.

గంగా—మీయాజ్ఞ మీరను—మీరను.

(రూపచందు ప్రవేశము.)

రూప—(కోపముతో) చాళుక్యరాజగు నుదయాదిత్యుఁ డెక్కడ?
చాళుక్యరాజగు నుదయాదిత్యుఁ డెక్కడ?—

ఉద—ఏమి యీ వికారాకారము? ఈతఁ డెవ్వరో కదా!

గంగా—ఓయీ! ఈయనయే ఉదయాదిత్యమహారాజు; నీ వెవ్వఁడవు?

రూప—నేనెవ్వఁడనో మీరెవ్వరు నెఱుఁగరా? ఎఱుఁగకయే నాకొంపఁ గూల్చితిరా? ఎఱుఁగకయే నాగొంతుగోసితిరా? నాబిడ్డా! రూపలీ! రూపలీ! చాళుక్యుల యుసురులకేడ్చుచు, నీవు—ఘోర దుర్మరణము పాలగుచుంటివా? తల్లీ!—నీవృద్ధజనకునకు, పది కొంపలుతిరిగి మాధుకరమైనఁ దెచ్చిపెట్టుగతి యింకెవ్వ రున్నారు?—నాకడుపున చిచ్చుబెట్టిపోయితివా?—ఓరీ! ఉద

యాదిత్యా! నీవు నాకుటుంబనాశనము చేసితివిరా! నాగొంతు పటపట తెగని అంపమున—సగముకోసి వదలితివిరా!—కాల కేతనుని సిలువ కాలిపోవకముందే, నారూపలికి దానిపయి మర ణము గలుగనున్నదా?.........అయ్యో! రూపలీ! రూపలీ! రూపలీ!—

ఉద—అయ్యా! నీవెవ్వఁడవో నే నెఱుఁగను. నేనే యుదయాదిత్యుఁ డను. నీదుఃఖమును నాకెఱిఁగింపుము. నేను నీకుఁజేసిన ద్రోహ మేమో తెలియఁజేయుము. ఎఱుగక చేసినదానిని సవరించు కొందును. ఏమిచేసితిని?

రూప—ఏమిచేసితివా?—ఏమిచేసితివా?—ఏమిచేయవలయునో అదియే చేసితివి. ఇంతకన్న—నాకు, నీ వధికాపకారమేమిచేయఁగలవు?- నాకన్నబిడ్డ కాలిపోవుచుండఁగా నీవుచేసిన యపచారమునెట్లు సవరించుకొనఁగలవు?—కాదు; కాదు. నీవు నాకు తీరనియప కారముఁజేసితివిరా ద్రోహీ!—నిన్ను క్షమింపను—నిన్ను చంపె దను. ఈవట్టిచేతులతో నీమెడపిసికిచంపెదను. (ఉదయాదిత్యుని మీఁదికివచ్చును.)

గంగా—ఎవఁడవురా మాప్రభువును చంపుటకు వచ్చెదవు? చచ్చితివి కాచుకొమ్ము.

రూప—(ఆవేశముచేత మూర్ఛిల్లును.)

ఉద—గంగాధరా! ఆవృద్ధుని చంపకుము. ఆతనిహృదయమునకు పాప మేదియో దారుణదుఃఖము నాటినది. కాకున్న నిట్లు మాటా డఁడు. ఇంతటి యావేశమునకు కారణముగా మన మీతనియం దేదియో—అపరాధముఁ జేసితిమి. విచారింతుముగాక!—నీఁవు నన్ను చంపఁగలడనుభీతిని మానుము.

సీ॥ రక్తమాంసాభావ శక్తిహీనంబయి
ముడుతలుపడినట్టి యొడలివాఁడు;

చలికాలమందు వృక్షముపోలె
పండిరాలిన లవకేశముల్ గలుగువాఁడు;
ఆఁకలిచే వెన్నునంటి లోనికిఁబోయి
నట్టి డొక్కలుగలిగినట్టివాఁడు;
కడుమాసి, వేయిచిన్గులు మాసికలు
గల్గియున్న చేలముఁగట్టియున్నవాఁడు,
పైఁబడిన జరాభరమున ప్రాణమెప్పుడు
వెడలిపోవునోయంచుఁ దోఁపించువాఁడు;
వృద్ధుఁడును—దుఃఖజీవి—దరిద్రుఁడితఁడు;
సంభ్రమముగాక, నన్నెట్లు చంపఁగలఁడు?॥—

రూ—(లేచి) నా రూపలి యెందుబోయినది? దుర్మార్గుఁడా! కాలకేతనా! నీ సిలువకు, చిచ్చుపెట్టెద నుండుము.

(పోఁబోవును.)

ఉద—(పట్టుకొని) వృద్ధుఁడా! పరుగెత్తకుము. నామాటకుత్తరమిమ్ము.

రూప—ఏమిలాభము?—నీమాటలకు, ప్రత్యుత్తరమిచ్చిన యెడల, నారూపలి నాకు లభించునా? నా కుటుంబనాశకుఁడవు నీవు గావా? నారూపలిని, కాలకేతనుని పిశాచహస్తములం బడవైచి ఇప్పుడు సిలువపై—దానిప్రాణములను తీయింపనున్నది నీవు కాదా? ఏమిలాభము నీమాటలు విని?—నన్ను పోనిమ్ము: నన్ను పోనిమ్ము.

ఉద—పోవచ్చును—నేనెట్లు నీ రూపలిని కాలకేతనుని హస్తములఁ బడవైచితినో చెప్పుము.

రూప—నేను చెప్పను; నన్ను పోనిమ్ము.

ఉద—చెప్పినదాక నిన్ను విడువను.

రూప—(దుఃఖించుచు) అయ్యో! నా కిదియేమిగ్రహచారము? బ్రహ్మరాక్షసుఁడా!—నీకు నమస్కరింతును. నన్ను వదలుము

నాబిడ్డ—రూపలి, నిమిషములో చావనున్నది. దానిని, కడసారి చూచివచ్చెదను. నన్నువదలుము.........హా! హా!! నాలుక పిడుచవారినది. గొంతుక తడియారినది. దాహము—దాహము—
(మూర్ఛిల్లును.)

ఉద—గంగాధరా! జలము—జలము—

గం—(తెచ్చిత్రాగించును.)

రూప—(నీరుత్రాగిలేచి) చాలు; చాలు—హా! పుత్రికా! రూపలీ! నీ ముసలితండ్రి నేమిచేసిపోయెదవమ్మా! నాకిఁక, దిక్కెవ్వరే తల్లీ! నన్నుచంపువారీభూమిపై నెవ్వరునులేరా?

ఉద—ఓయీ! శాంతింపుము. శాంతింపుము. ఇట్లున్మత్తుఁడవై యున్న ప్రయోజనమేమున్నది. నీచరిత్రమును, నాయపరాధమును సావకాశముగ నెఱిఁగింపుము

రూప—(దిశలఁబరికించి) నీవేనా యుదయాదిత్యుఁడవు?

ఉద—ఔను.

రూప—ఎంతపని చేసితివయ్యా! ఎంతపని చేసితివయ్యా!—పంచముఁడని, మాలవాఁడని, కడజాతివాఁడని, అగ్రివర్ణముల పేరుపెట్టుకొని—విట్టివీగు చండాలురు, మమ్ము గుమ్మముఁ దొక్కనీయక వెడలఁగొట్టినను, నీరాజ్యమున, మాకింత నిలువనీడ దొరుకుచుండెనుగదా! అట్టివానికి, నాకు, తీరని యుపకారము చేసితివా?

ఉద—తండ్రీ! నీవు—ఆదిమాంధ్రుఁడవా?

రూప—ఊఁ—ఊఁ—

ఉద—నీపేరేమి?

రూప—రూపచందు.

ఉద—నీకు, "రూపలి" యను నొక కుమార్తెగలదా?

రూప—ఊఁ—ఊఁ—

ఉద—ఆమెను కాలకేతనున కెవ్వరప్పగించిరి?

రూప—ఇంకెవరు? నీవు—నీవు—నీవప్పగించితివి. దానిని, చంపించు చుంటివి. నన్నుగూడ చంపింపుము. కాక—నీవైనఁ జంపుము.

ఉద—నేనేల కాలకేతనునకు నీతనయ నప్పగించియుందును?

రూప—ఏలనో—మదోన్మత్తతచేత కాఁబోలును!

ఉద—హరిహరీ! గంగాధరా! ఇది యేమైయుండును?

రూప—బానిసగా నప్పగించితివఁట!

గంగా—కాలకేతనుఁడు, మనలను జయించిన పిదప—బానిసలఁ బంపుమని వార్తనంపఁగా—మనము, ప్రత్యుత్తర మీయమైతిమి. భటులు, కాలకేతనునకు వెఱచి, తమ యిచ్ఛవచ్చిన స్త్రీ పురుషులను కొల్లగొనిపోయి, తమ ప్రభువునకిచ్చిరి. అందీతని పుత్రికయగు రూపలి యొకతెయేమో—

ఉద—శ్రీహరీ! ఎంతపాపము చుట్టుకొనినది!—

రూప—నీదేమిపాపము? నాదిపాపము. ఇప్పు డాదుష్టుఁడు నాబిడ్డను సిలువపై చంపనున్నాఁడఁట! మీరందఱానందింపుఁడు. నే నేడ్చెదను. నాబిడ్డా! నాబిడ్డా! రూపలీ! రూపలీ!—(ఏడ్చును)

(తెరలో కలకలము)

ఉద—గంగాధరా! ఆకోలాహలమేమో తెలిసికొనిరమ్ము.

గంగా—(నిష్క్రమించును)

రూప—నేను నాబిడ్డను కడసారి చూచుకొనివచ్చెదను. నన్ను విడువరా? విడువరా?

ఉద—ఉండు, ఆకోలాహల మేమోవినుము.

గంగా—(ప్రవేశించి) కాలకేతనుఁడు రూపలిని—సిలువపై చంపించినాఁడు.

రూప——హా! నాబిడ్డా! నీప్రాణములు పోయినవా?——ఆఁ——ఆఁ——ఉండుండుము. నీవు పరలోకమున కేగవలదు. నేను వచ్చుచున్నాను. (మూర్ఛిల్లును)

ఉద——కటకటా! ఎంతఘోరము సంభవించినది!

రూప——(లేచి) నన్ను పోనిండు. నన్ను వదలుఁడు. నన్ను పట్టుకొని బాధింపకుఁడు. నాతనయ శవమునైనఁ జూచుకొందును.

ఉద——వలదు. నీవిప్పుడట కేగితివేని నీకు మరణముగల్గును.

రూప——నే నదేనయ్యా కోరుచుంటిని. మరణమునే కోరుచుంటిని. నీవైన చంపుము——చంపవేమి? చంపుము. అయ్యో! నీకా, కరుణ! రూపలీ! నాతల్లీ! నాతల్లీ! చచ్చితివా? నేను చచ్చితినే బిడ్డా!— (మూర్ఛిల్లును)

(తెరపడును)

రంగము 3——సిలువ వేయఁబడిన బయలు.

పరివేశము——(సిలువపై దిగఁగొట్టఁబడి మరణించిన రూపలి రక్తమునఁ గనఁబడును. ప్రక్కగా అగభాషి తుపాకితో ప్రచారము చేయును.)

రూపచందు——(శోకముతో ప్రవేశించి) అదిగో! నా రూపలి! అదిగో నా రూపలి!!-నాతనయ ఏసునాధునివలె సిలువపై రక్తమునుచిందించుచున్నది. రూపలీ! నీవు మరణించితివా? నీయాత్మ——ఆకాశమార్గమున నీలాంబరమును ధరించి—నృత్యరంగిని యగుచున్నది. ఎంత సౌకుమార్యము! ఎంతలాలిత్యము! బిడ్డా!——నక్షత్రమధ్యమున, నిలిచి——చంద్రబింబమధ్యంగతభాగమును చుంబింప, నుంకించుచుంటివా! హా!హా! ఏమియిది! ఎంతభయంకరము! ఎంతదారుణము! కుమారీ! రూపలీ! నీ సుందరాకారము, రక్తపంకిలమ

నా కన్నులకు, భీభత్సముగ, గనంబడుచున్నది. నీయాత్మజ్యోతి అంబరమార్గమున కరగిపోయినదా? ఎందుల కేడ్చెదవు? తల్లీ! కన్నులు తుడుచుకొనుము. ఆంధ్రరాజ్యలక్ష్మి—నీ మరణమున కేడ్చుచున్నది. దిక్కులు, నీ మృతికిఘోషిల్లుచున్నవి. గగనారామకాంత నీమృతికిఁ గంకణములు రాల్చుచున్నది. నీరక్తబిందువులవలె, కాలకేతనుని రక్తము సయితము స్రవించుగాత! తల్లీ!—నీకళేబరముం జూచినకొలదియు నా గర్భాంతరమునఁ బెద్ద—దావానలము దరికొనుచున్నది. కన్నులనుండి యగ్ని స్ఫులింగసహస్రము రాలుచున్నది. మృతినందియున్నను నీకన్నులు భయంకరముగా నల్లే తెఱచుకొనియున్నవి. ఆనయనగోళములనుండి వెలువడు శాపజ్వాలలచేనైన కాలకేతనుని దహింపవేమితల్లీ!—ఈశిలువపై నింక నెందఱు చిత్రవధఁ గావింపఁబడి యకాలమరణకరాళమునఁ బడనున్నవారు! నాకన్నులు తిరిగిపోవుచున్నవి. నాగుండెలు కొట్టుకొనుచున్నవి. ఓరీ! కాలకేతనా! కాలకేతనా! మానవరూప రాక్షసా! నీయంత్యమిఁక దూరములేదు. నాకిఁక వేరుసహాయ మక్కఱలేదు. నాముష్టిప్రహారముల నిన్నుఁజంపెదను. నిలువుము—నిలువుము—అబ్బా! నాకంఠమేల బిగిసిపోవుచున్నది? నాశరీరమేల మండుకొనిపోవుచున్నది!—హా! రూపలీ! రూపలీ!—(మరణించును)

(ఆగభాషి భయముతో నిష్క్రమించును)

(తరువాత—ఉదయసూదిత్యుఁడు, గంగాధరుఁడు రభసమున ప్రవేశము)

ఉద—గంగాధరా! పాపము రూపచందు మరణించినాఁడు. నీగ్రో సేవకుఁడు కాలకేతనునితోఁ జెప్పుటకు గాఁబోలు చనినాఁడు. వారు రాకముందు మన మీస్థలమునుండి యీశవమును తప్పించవలయును. (ఇరువురునుకలసి శవమును ఎత్తుదురు—తెర.)

ప్రథమాంకము.

కాలకేతనము

ద్వితీయాంకము.

రంగము 1 —సులోచనాంతఃపురము

ప్రవేశము—సులోచన, కాలకేతనుడు.

కాల—ప్రేయసీ! సులోచనా! ఇటు కూర్చుండుము. (సులోచన కూర్చుండును) నేను శైవమతస్వీకారముచేసి, నిన్ను వివాహమాడితి ననినమాటయేకాని నీకు తన్మతవాసన యేమియుఁ గాన్పించుటలేదు.

సులో—ప్రభూ! తమరు చదువవలసినదని నాకు శాసించిన శైవమత గ్రంథముల నన్నిటినిఁ జదివితిని.

కాల—గీర్వాణభాష నేమైన నభ్యసించితివా?

సులో—తమకటాక్షమున్నచో, నభ్యసింపఁగలను.

కాల—మంచిది. మనకపాలేశ్వరుని యాలయమునందలి సంస్కృతోపాధ్యాయినులతోడ నీకు పరిచయముఁ గల్గించెదను. నీవు —సంస్కృతము నభ్యసింపుము.

సులో—భాగ్యము.

కాల—(ఒక యుంగరమును తీసి) ఇదియేమో చూచితివా?

సులో—రత్నాంగుళీయమువలె నున్నది. ఎంత విలువయుండునో కదా!

కాల—లక్షరూప్యల విలువగలది.........ఏ మంతనివానముగఁ జూచుచున్నావు! నీ యంగుష్టమున, కిది తగియుండుననియేనా?-

సులో—కాదు; కాదు—.........

కాల—కాదని పలుకనేల? నీవదనముం గాంచిన, నీకు దీనిపై భ్రాంతి యున్నట్లే తోచుచున్నది.

చ॥ హరిణములట్లు చంచలములై—తటిదద్భుతకాంతిజాల వి
స్ఫురితములై—కరంబునరమోడ్చి, హృదంతరభావ సూచకో
త్తరములునైన నీదుకనుదమ్ములు చెప్పకఁ జెప్పుచుండఁగా
నిరవుగ దాప నీకుదరమే? హృదయస్థితభావజాలముల్॥— ౬

కావున, నీవు నోటితో నడుగకపోయినను, కన్నులతో నడిగితివి గావున దీనిని గైకొనుము.

సులో—ధన్యురాలనైతిని. (గైకొని వ్రేలికిఁ బెట్టుకొనును.)

కాల—ఇంతలోననే, ధన్యురాలవైతివా?—ఎప్పటికి దైవ మేపరిస్థితుల నెట్లుమార్చునో, యెవ్వరెఱుంగుదురు?—......సులోచనా! మఱియొకమాట!—నీవు, నన్ను దర్శింప నభిలషించినపుడు, నాకది యెట్టి విచారకాలమైన సరియే—ఎట్టి యవసరకాలమైన సరియే—ఎట్టి యాగ్రహకాలమైన సరియే—నీవీ యంగుళీయ ముం బంపుదువేని, యవశ్యముగ దర్శనమిచ్చెదను.

సులో—ప్రభువునారి యనుగ్రహమునకు పారములేదు.

(చాటున నీలకంఠుఁడు ప్రవేశము.)

నీల—(స్వగతము) అవసరమగు కార్యముగల్గివచ్చితినిగాని, ఈతఁ డంగ నాలోలుఁడై యుండుటచే—అదనుగాదు. ఐనను, నన్నిచ్చట నెవ్వరుం జూడఁజాలరు. ఈసరసగోష్ఠి సందర్శించియే పోవుదును గాక!—(దాగియుండును.)

(తెరలో) ప్రభువుదర్శనముఁ గోరుభటుల విజ్ఞాపనము.

కాల—ఎవరది?—అగభాషీ! చూడు.

అగ—(నిష్క్రమించి మరలవచ్చును) ప్రభూ! మృగేశుఁడను పేరుగల సైనికునొకనిఁ బట్టుకొని, భటులు దర్శనముఁ గోరుచున్నారు.

కాల—దేవీ?—

సులో—(నిష్క్రమించును.)

కాల—రానిమ్ము.

అగ—భటులారా! రావచ్చును.

(బంధితుఁడగు మృగేశునితో భటులు ప్రవేశము.)

మృగే—(పెనగులాడుచు) ఏమంత బలవంతముగ నీడ్చెదవు?— ఉండు—నేనే వచ్చుచున్నాను.

భటు—ఏమిరా పెనగులాడెదవు?—

మృగే—ఛీ! పశువా!—నోరుమూయి. చెంపలు పగులఁగలవు. (కొట్టును.)

అగ—ఏమిరా! మహారాజునెదుట, మర్యాద నతిక్రమించెదవా?— దండింపఁబడుదువు సుమా!

మృగే—హోరాపక్షీ! ఇట్టి తరాజుల ననేకమందిని చూచితిని. ఇతఁడు దండించుట—నేను దండింపఁబడుటా?— హే—హే—హే—

కాల—అరేదురాత్మా! ఏమనుచుంటివిరా? ఒడలు తెలిసికొనియే మాటలాడుచుంటివా?

మృగే—ఒడలు తెలియనివాఁడు మాటలాడఁగలడా?

నీల—(తనలో) ఇన్నాళ్లకు, కాలకేతనుని తాతను జూచితిని.

కాల—భటులారా! వీని నేరమేమి?

భటు—ప్రభూ! వీఁడు క్రిందటిరాత్రి ఖజానాద్వారమును బద్దలు చేసి, ధనము నపహరించుచు, కావలివారిచే పట్టుబడెను. బంధ చునప్పటికి పదిమందిమొముకలు చూర్ణమైపోయినవి.

కాల—ఆఁ—ఏమిచిత్రము! అంతటి ప్రతాపశాలియా? కాని, చూతు ము.........ఓరీ!—దొంగతనమేల చేసితివి?

మృగే—అదియేమి ప్రశ్న?—ధనము కావలసివచ్చినది. దొంగతనము చేసితిని.

కాల—ధనమేలకావలసి వచ్చినది?

మృగే—జూదమాడి యోడిపోయితిని.

కాల—జూద మాడనేల?

మృగే—ఉంచుకున్న ముండ—నీవు నాకిచ్చు జీతపురాళ్లకొడనే, తృప్తి నొందుననుకొంటివా?

కాల—వేశ్యాలోలత—పాపము, అకృత్యముగాదా?

మృగే—ఒడలుమఱచి తప్పత్రాగిన నాకు, కృత్యమిది, అకృత్యమిది యని తెలియునా?—

కాల—ఓహో! సర్వగుణాభిరాముఁడవే!

మృగే—కాని వాఁడెవఁడు?

నీల—(స్వగతము) సెబాసురా మృగేశా!—

కాల—కానిమ్ము, నీకు వినాశకాలము వచ్చినది. రాజద్రవ్య మేలసం హరించితివి.

మృగే—రాజద్రవ్య మెక్కడిది?

కాల—ఖజానాలోనిది.

మృగే—ఖజానాలోనిది రాజద్రవ్యమా?—రాజు పుట్టినపుడు తన తల్లికడుపులోనుండి యేమైన త్రవ్వుకొనివచ్చెనా?—

కాల—సరి—చోరుఁడా! నీప్రత్యుత్తరములకు తగినఫలము ననుభవిం పఁగలవు.

మృగే—ఫలమనుభవించుట కొప్పుకొందును. కాని, "చోరుఁడా" యని పిలిచిన, నే నొప్పుకొనను.

కాల—ఏమి?

మృగే—నేను చోరుఁడనైనచో, నీవునుచోరుఁడవే!—నేను చిన్నదొంగను; నీవు పెద్దదొంగవు. నే నొక్కకొంపఁగూల్చితిని. నీవు కోటికొంపలు గూల్చితివి నే నొక్కనితలఁగొట్టితిని. నీవు యుద్ధములందు, పదికోట్లతలలు గొట్టితివి. నే నొక్కవేశ్యనుంచుకొంటిని. నీవు నూఱుగురువేశ్యల నుంచుకొంటివి నిన్ను నూఱుసారులు శిక్షించుకొని, నన్నొక్కమారు శిక్షింపుము. నీకులేనిశిక్ష నాకెక్కడిది?—

కాల—(నవ్వి) చోరుఁడా! నీవాగ్శరాపాతమున నాయాగ్రహాకీర మెగసిపోయినది. ఆగభాషీ! వీని యభిప్రాయమునుఁబట్టి చూడఁగా-చౌర్యమును ద్రోహమని యెఱింగిచేసినట్లు తోఁపదు. కావున వీనిని, ఉద్యోగమునుండిమాత్రము తొలఁగించితిని. ఇప్పటికి వీనికిదే శిక్ష.

ఆగ—మృగేశా! ప్రభుశాసనమును వింటివా? నడువుము.

మృగే—(కోపముతో రాజునుఁజూచి పండ్లుకొఱుకుచు నిష్క్ర॥)

నీల—(తనలో) ఎప్పటికైనను, కాలకేతునుని నాశనమునకు వీఁడే కారణముకాఁగలఁడు. వీఁ డేమార్గమునఁ బోవునో నేనును వెంటనంటి కనిపెట్టెదను—(నిష్క్రమించును)

కాల—ఆగభాషీ!—భోజనమునకు వచ్చుచున్నానని చెప్పుము.(లేచును)

(తెర)

రంగము 2—పురవీధి.

ప్రవేశము } మృగేశుఁడు (వెనుకనుండి నీలకంఠుఁడువచ్చి—మృగేశుని వీపు తట్టును.)

మృగే—ఎవఁడవు నీవు?

నీల—మృగేశా! అల్లఱిచేయకు; నేను, నీలకంఠుఁడను.

మృగే—ఓహో! కాలకేతనుని బావమఱదివా? భగినీభాగ్యజీవనుఁడవా?

నీల—నీకును—కాలకేతనునకును—జరిగిన సంభాషణమును, కాలకేతనుఁడు నిన్నుద్యోగచ్యుతునిఁ జేయుటయు వింటిని.

మృగే—విన్న నేమి?

నీల—ఏమియును లేదు. కాలకేతనుఁడు నిన్ను పరాభవించెనుగాదా!

మృగే—వెఱ్ఱివాఁడా! ఇదియేనా పరాభవము!—వీనియుద్యోగము నాకొక కాలి గోటిపాటి విలువచేయదు. ఏమనుకొంటివో—కాలకేతనుఁడుగాని, గీలకేతనుఁడుగాని—నన్ను నమ్మియుండెనా, ఇట్టి నిర్భాగ్యులను వేయిమందిని పోషింపఁగలను.

నీల—సందేహమేమి? నీవట్టివాఁడవే!—కాని, నిన్నింతచేసిన కాలకేతనునిపై నీకు క్రోధము లేదా?

మృగే—ఉండదా? అది వేఱుగా చెప్పవలయునా?

నీల—మఱి—తద్విరోధమును దీర్చుకొన నేమి యాలోచించితివి?

మృగే—ఇప్పటికేమియు నాలోచింపలేదు. ఎంతకాల మాలోచింపవలయును?—తలఁచుకొన్న నేడే వానికాల మంతమగును.

నీల—అట్లుకాదు. ఉపాయాంతరమును, అందుల కనుకూల సమయమును, నీకెఱిఁగింతును. నీవెక్కడ నుందువు?—

మృగే—నాకు మూఁడుస్థలములున్నవి. అక్కడ తప్పక దొరికెదను.

నీల—ఏ వాస్థలములు?

మృగే—"కులనాశక" యను వెలయాలి యింటిలోఁగాని, సందువీధిలోని సారాదుకాణములోగాని, చీఁకటి సందులోని జూదపు కొంపలోఁగాని, తప్పక దొరికెదను.

నీల—సరే! నేను నీకొఱకు కబురంపినపుడు రమ్ము.

మృగే—మంచిది.

(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు)

(తెర)

•····○····

రంగము 8—కాలకేతతుని, ఉద్యానవనము.

ప్రవేశము—సుఖాసీనులై మంగళ, సులోచన, పంకజ—

సులో—చెల్లెలా! నేనబద్ధమాడుటలేదు. మందుగాని మంత్రముగాని, నే నేమియు నెఱుంగను.

మంగ—కాదుకాదు. నేను నీమాటలునమ్మను. మందుగానిచో మంత్రముగావలెను. మంత్రముగానిచో మందుకావలెను. ఈరెంటిలో దేనినో యొకదానిని,నీవు—మహారాజునకు ప్రయోగించితివి. నేను గ్రహింపఁజాల ననుకొంటివా?

సులో—(నవ్వి) ఏమిగ్రహించితివి? ఎట్లుగ్రహించితివి?

మంగ—మహారాజు నీపై నెంతప్రేమతోనుండునో ప్రత్యక్షముగఁ గనఁబడుటలేదా?

సులో—నీపైకన్న నాపై—మహారాజు చూపుచున్న యధికానురాగమేమి?

మంగ—ఒకటిరెండు తార్కాణములుగాదు చెప్పఁదలఁచిన శతాధికములు గలవు.

సులో—ఒకదినమున నీయింటను—ఒకదినమున నాయింటను నుండున ట్లు నిర్ణయించుకొని మహారాజు సమానానురాగముం బ్రకటించుటలేదా?

మంగ—ఉండుటమాత్రమే సమానము. అనురాగముమాత్ర మసమానము—

సీ॥ ప్రవిమల సత్యానురాగంబు నీపాలు
నాపాలు కపటాభి నయపుజాలు
వెలగల బహుమానముల దొంతు నీవంతు
నావంతు వాక్యదానములరంతు
పులకించు చుంబనంబులవిందు నీయందు
నాయందు కటువ రసములపొందు

శృంగార పర్యంకరంగంబు నీయింట
నాయింట ప్రణయభంగముల మంట
నాతి! నీవశ మీతని శృంగారరసము
నావశము ప్రాణపతి భయానక రసంబు
పొలఁతి! మన మన కాపురంబుల విధంబు
స్వర్గ పాతాళలోక భేదంబుగాదె!

సులో—మంగళా! మహారాజు స్వభావముంబట్టి—వారు నీవద్దమాత్రమే గంభీరులై యుందురనియు, నాకు చనువిచ్చుచున్నారనియు భ్రాంతిపడుచున్నావు. ప్రభువు నీవద్ద నెట్లుందురో—నావద్ద సయిత మట్లేయుందురు.

మంగ—నీమాటను నే నిందులకే విశ్వసింపనని చెప్పితిని.

సులో—ఎందులకు?

మంగ—ప్రభువునకు నీపైఁగల ప్రత్యేకానురాగమునకు తార్కాణము గాన్పించుచుండగా బొంకెదవేల?

సులో—ఆతార్కాణ మెచ్చట నున్నది?

మంగ—నీవ్రేలిపై—

సులో—ఓహో! రత్నాంగుళీయమా?

మంగ—కాదామఱి? లక్షరూపాయల విలువగల రత్నాంగుళీయ దానము—స్వల్పమైన యనురాగిమునకే తార్కాణమా? సంస్కృతభాషాపఠన ప్రోత్సాహము సమానానురాగమునకే తార్కాణమా?—సవతినగు నావద్ద సంతతము నిన్ను స్తుతించుట సహజగాంభీర్యద్యోతకమునకే తార్కాణమా? సులోచనా! నావద్ద నేల నీరహస్యమును దాచఁజూచుకొందువు? సపత్నినైన నిన్ను—నీయాధిక్యతను గణింపక తృణీకరింపవలసిన నిన్ను—అధఃపతితనైనచో నే నానందింపఁదగిన నిన్ను—అభిమానమును చంపుకొని—అసూయ నణచివేసికొని స్వాహం

కారిమునకు జలాంజలియిచ్చి—పత్యనురాగాకాంతుచేత పతి ప్రణయ వ్యామోహముచేత—పతి ప్రతిప్రేమాభిలాషచేత—దోసిలియొగ్గి—పాదములంబడి ప్రార్థించుచుంటినే! నాయందలి యభిమానముచేఁ గాకున్నమానె—నాదైన్యతం బరికించియైనను—చెప్పవా? అక్కా సులోచనా! పతివశీకరణమునకై నీవు ప్రయోగింపనేర్చిన మంత్ర తంత్రాదుల పరమ రహస్యమును నాకు జెప్పవా?

సులో—అయ్యో! ఎంతబేలవు; మంగళా! ఇది నీ వట్టిభ్రాంతియేకాని, మంత్రమునుగాని తంత్రమునుగాని నేను ప్రయోగించుటలేదని నీకేమిచెప్పిన నమ్మకము గల్గునో నాకుఁ దోఁపకున్నది.

మంగ—ఏదియోచెప్పి నాకు నమ్మకము గల్గింపవలెననియా నీయూహ? అట్లయిన తుదకు చెప్పనేచెప్పవా?

సులో—అయ్యయ్యో! ఒక్కటియే మొండిపట్టుబట్టిన నేనేమి చేయుదును? చెప్పుట కేద్దియైన నుండినఁగదా! చెల్లెలా! నే నెఱిఁగినంతవఱకు పత్యనురాగమున కొక్కటియే మార్గముగలదు.

చ॥ మనమున వాక్కునం గ్రియల మర్మమెఱుంగక నెల్లవేళలం
దున ననుకూల వర్తనలతో నిజనాథుని సేవజేయుటే
వనితకు సాధ్వియై నెగడు వైఖరి; యింతకు మిన్న మంత్రముల్
ఘనతర తంత్రమార్గములు గల్గవుసుమ్మ కురంగలోచనా॥

మంగ—ఇవి కవులు గ్రంథములలో వ్రాయు నీతులుగాని కాంతల యాచరణమునకు నచ్చునవిగావు. ఐనను నేనుమాత్రము ప్రభు సేవయందెట్టి లోపముచేయుచున్నాను?

సులో—అదియేమో నేనెట్లుచెప్పఁగలను? కాని నీవు నేఁడు నన్ను ప్రశ్నించిన వైఖరి నాలోచింపఁగా నాకు మహాభారత గాథయొకటి జ్ఞప్తికి వచ్చుచున్నది.

మంగ—అదియేమి?

సులో—పూర్వము సత్యభామ ద్రౌపదింజూచి "వదినా! నేను ఒక్క భర్తనే రంజింపఁజాలక దుఃఖపడుచుండగా, నీవు ఐదుగురుభర్తల యనురాగమును సమానముగా నెట్లు జూరగొనుచున్నావో నాకాశ్చర్యకరముగానున్నది. నీవు నీభర్తలకు బ్రయోగించిన మంత్రౌషధాదులను నాకెఱిఁగింపవా?" యని ప్రశ్నించెనఁట!— అందుల కామె, నేనిప్పుడు నీకుచెప్పినట్లే—కులకాంతకు సాధ్వీత్వమే మంత్రము, సౌశీల్యమే ఔషధ" మని చెప్పినదఁట! మన కథ యట్లున్నది.

మంగ—(కోపమును దిగమ్రింగి) మంచియుపమానము చెప్పితివి. చెప్పినఁజెప్పితివిగాని—నన్ను చెప్పుతోఁగొట్టినట్లు మాటాడితివి. ఏమైననేమిలే! నీయుపమానముమాత్ర మెంతోయందముగ నున్నది. నీవనినట్లు చిరకాలము నీవైదుగురు మగల ద్రౌపదివిగను, నేనొక్కమగఁడేకల సత్యగనే యుండవలెను.

సులో—చెల్లెలా! ఉపమానముగ జెప్పినకథ గదాయిది! కోపము వచ్చినదాయేమి?—

మంగ—కొఱవితో తలగోకిన కోపమువచ్చునా?

—(అగభాషిప్రవేశము)—

అగ—రాణులారా! ఏమివాదమునకు లోనైతిరి?

సుం—వాదమునకేమున్నది. ఏకాష్ఠమున కగ్ని ముట్టుకొనెనో యది రవ్వల్కొనుచున్నది.

మంగ—అదిరవ్వల్కొనుటతోఁదీరదు. చల్లారకముందు, సమీపకాష్ఠముల కంటుకొని దావానలం బ్రజ్వలింపఁజేయును.

అగ—కాష్ఠమేమో—అగ్నియేమో—దాని నట్లుంచుఁడు. సులోచనాదేవీ! ప్రభువు సెలవైనది.

సులో—వచ్చుచున్నాను.

(అగభాషి వెంట సులోచన నిష్క్రమించును.)

మంగ—పంకజా! చూచితివా—ప్రభువు సులోచనకొఱకు కబురంపినాడు. మంగళయను బానిసయొకతె కలదనుమాటయే మఱచినాఁడు. ఈపక్షపాతమే యీసులోచనా పిశాచమున కింతటి గర్వముం గల్గించినది. ఓసీ కుటిలాత్మురాలా! నీమంత్రౌషధములు నీకడనే యుండిపోయినఁ బోవుగాక! సత్యాద్రౌపదీ సంవాద కథనుజెప్పి నన్ను అన్యాపదేశముగ నిందింపవలసిన ప్రసక్తి నీకేలగలిగినది? నేను ప్రభుమానసమును రంజింపఁజేయజాలని యసమర్థురాలననియును—నీవు మహాసాధ్వివనియు, నన్నెత్తిపొడుచుచుంటివిగాదా! ఎంతకౌటిల్యము? ఎంతయహంభావము? ఎంత మదోన్మత్తత! ఎంతగర్వభావము! నాకింతటి పరాభవము గల్గినపుడు నే నోర్వఁగలనా? తేనెపూసిన కత్తివలె పైకి సాధురూపమునఁ గాన్పింప నీకుటిలబుద్ధి నెఱుంగక భ్రమపడి వెకలినై నిన్నర్థింప వెలితిపడిన నామౌఢ్యతకు మేరగలదా? ప్రభువు—నీకమూల్యమగు నంగుళీయమునిచ్చి నెత్తిపై కెక్కించుకొనియెను. నీమిడిసిపాటున కిదియేకారణము! నీకు రాజుకడనున్న చనువిఁక నెంతోకాలము సాగదులే! నీవ్యూహములకు బ్రతివ్యూహములువన్ని నిన్ను నాశనముచేయకున్న నేను మంగళనుగానని యెఱుంగుము.

పంక—అమ్మా! భగవత్పూజాసమయమైనది. నేఁడు శుక్రవారముగదా!

మంగ—పంకజా! నాకీదినమున శిరోబాధగానున్నదని అర్చకునితో మనవిచేయుము. నేను నేఁడు ఆలయమునకురాను.

పంక—దేవీ! ఇంతలో నిట్లు మనోవైకల్యము నొందనగునా?

మంగ—ఓసీ! బానిసా! ఇది నీకొకస్వల్పవిషయముగఁ దోఁచుచున్నదా? ఇది నాకు శిరచ్ఛేదముకాదా? లజ్జాభిమానములు నీతోపాటు

నాకును లేవనుకొంటివా? అది యట్లు తెగబడి దూషింపఁగా— నోరుమూసికొమ్మనుచుంటివా? దాని పాదములకు పరిచర్య చేయుమనుచుంటివా?

పంక—అమ్మా! అట్లయిన నీయాగ్రహముతో నేమిపని? కార్యముం బరికింపుము.

మంగ—పంకజా! అన్నట్లు నాకిప్పు డింకొకవిషయము స్ఫురించు చున్నది—నేఁ డిప్పుడు వెట్టిదై తనతోఁ జేసిన ప్రసంగమును సులోచన ప్రభువుతోఁ జెప్పకుండునందువా?

పంక—ఇప్పుడు దానికి ప్రభువుపై గల చనువుంబట్టిచూడ చెప్పునని యే యూహింపవచ్చును.

మంగ—చెప్పినచో—ప్రభువునకు నాపై నాగ్రహము కలుగదా?

పంక—కలుగనిచో నీసవతి కలిగింపఁగలదు.

మంగ—ఇందులకు ప్రతిఘాతముగా దాని వినాశమున కొక పెద్దవ్యూహము బన్నితీరవలెనుగాదా!

పంక—పన్నకుండిన ప్రమాదముగాదా!

మంగ—నాసోదరుఁ డెందున్నాఁడు?

పంక—తన మందిరముననే—

మంగ—మంచిది. పోవుదము పద— (అబంధము 3)

(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు)

(తెర)

4 వ రంగము—నీలకంఠుని ప్రత్యేకమందిరము.

ప్రవేశము—ఆసీనుఁడై సురాపానముఁ జేయు నీలకంఠుఁడు.

నీల—(స్వగతము) ఈ కాలకేతనుఁడు రాజ్యచ్యుతుఁడైనచో, ఈ రాజ్యమును పరిపాలించుట కీనీలకంఠునికన్న నధికసమర్థుఁ

డెవఁడు? నాసహాయమునఁగదా—కాలకేతనుఁడు రాజ్యపాలనము చేయుచున్నాఁడు! నేను లేనినాఁడు, వీనిపని సున్నయే కదా!......... ..కాలకేతనుఁడు ప్రజాదరణముఁ బాయుచున్నాఁడు. వీని వినాశమార్గము నరయ నాకిదిగదా తగిన యదను! "నీలకంఠమహారా"జను నామమును, శ్రవణపర్వముగా, నేనెన్నఁడు విందునో కదా! కాలకేతనుఁడు క్రూరబుద్ధియై, చాళుక్యులఁ బరాజితులం జేసినాఁడు. రూపలిని మహాఘోరముగ, శిలువపై నురిదీసినాఁడు. మృగేశుని, పరాభూతునిఁ జేసినాఁడు. వాని కిప్పుడు, అనుకూలదినములుగా నున్నందున, నేమియుం జేయలేక—అందఱును మిన్నకున్నారు—కానిచో, ఒక్కని నాశనమున కిందఱు కావలయునా?—దేని మార్గము నాలోచించినఁగాని—కార్యము లేదు.(సురఁద్రావి) ఏమిచేయుటకును దోఁపదు. వీనిపేరు వినినంతనే, సేనానివహము, సుడిగాలికిఁ గంపించు శాలిక్షేత్రమునలె, ప్రకంపమానముగుచుండెను. వీనియెదుట నోరెత్తిమాటాడి నిలువఁగల్గిన వాఁడొక్కఁడును లేఁడయ్యెను ఏదిమార్గము? (మఱల సురఁద్రావి) మఱచితిని. కలఁడుగదా మృగేశుఁడు! వాఁడొక్కఁడే వీనికి గర్భశూలము! మృగేశుఁడే, వీనిపాలిటి మృత్యుదేవత!—కాని, వాఁడొక నీచాతినీచుఁడగు విచిత్రవ్యక్తి!—సురాపానము, ద్యూతము, వేశ్యాలోలత, తప్ప—వానికింకొక లోకమే లేదు. వాఁడేమి వీని నాశనమునకుఁ బనికివచ్చును? కాదు—కాదు—పొరఁబడితిని. వాఁడే వీనికి దగినవాఁడు. కంటకోన్మూలనమునకు కంటకమే కదా సాధనము. కార్యసాధనానంతరమున, రెండు కంటకములును విసర్జనీయములే!—అట్లే—కాలకేతన కంటకమును, మృగేశకంటకముచేఁ బెకలించి— నశింపఁజేసి —అనంతరము వీనినాశమును సయితము గాంచవలయు. అప్పుడుగదా—నా మార్గము నిష్కంటకమగుట!—(నిషాచే తూలుచు) హాయి!

హా యి! నాకెట్టి బుద్ధివికాసముగలిగినది. ఎంత మంచియాలోచ నము తోఁచినది! ఈరాజ్యమునకు రాఁబోవు రాజగు నీలకంఠ మహారాజగారి యానందముకొఱకు—ఇదిగో సురాపానము! ఒకటి—రెండు—మూఁడు—

(మూఁడుసారులు త్రాగుచుండును; మంగళ వెనుకనుండివచ్చి ఆచర్యలను పరికించుచుండును.)

మంగ—అన్నా! నీలకంఠా!

నీల—(తలవంచుకొనియే నిషాచే) మృగేశా! వచ్చితివా! ఇటురా!— నేను నీకు, అన్న నెప్పుడై తినిరా?—

మంగ—నీస్థితి యింత మితిమీరిపోయినదా?

నీల—(సురారసమును పాత్రమునఁబోసి) నీకన్న నెంతో మితిమీరితి నని తలంచుచుంటివా? వెఱ్ఱివాఁడా!—తొందఱ యేమియును లేదు—చూడు—పాత్రమున కొంచెము మిగిలిపోయినది. నీవు త్రాగిచూఁడు—

(తలవంచుకొనియే అందించును.)

మంగ—(పాత్రము నావలబారవైచి కాలఁదన్ని) ఏమి నీమధుపానవికా రము!—కన్నులుమూసికొని సురాపాత్రమును ముందుంచుకొని యంధుఁడవై యధఃపతితుఁడవగుటయే నీకానందమనుకొంటివా? నీవారికి జరుగుచున్న యవమానమును—అగౌరవమును— సుంతైన గుఱ్ఱింపలేకుంటివా? మూఢమతీ! అంతఃపురమున నీసో దరి కన్నుల నీరుగార్చుచుండఁగా—నీవిచట నానందమున, సురా రసమును పీల్చుచుంటివా? నాకన్నులు దుఃఖముచే నెఱ్ఱవడు చుండఁగా—నీకన్నులు మధుసేవచే నెఱ్ఱవడుచున్నవా? ఈమతి మాలిన వేషములెందులకు పనికివచ్చును?—నీకును నాకును

గుడ్డిగవ్వంత విలువగలదా?—రాజశ్యాలకుఁడవని నీకును రాజదేవేరినని నాకును పెద్దపెద్ద బిరుదములేల కాల్పనా?—

నీల—(స్వగతము) ఎంతపొరబడి మూఢుఁడనైతిని. (ప్రకాశముగ) సోదరీ! కూర్చుండుము. ఏమి యిట్లు తీవ్రముగ వచ్చితివి?—

మంగ—తీవ్రముగాక శాంతమెక్కడిది?—అధికార గర్వోన్మత్తుల యాగ్రహమున కడలి, హృదయమున తీవ్రపడుటయేకాని—చేయఁగల్గినదేమియును లేదుగదా? నీయట్టిసోదరుఁడు లభించిన తరువాత నాకేమి లోపమున్నది? నీతోపాటుగా నేను నింత సురాపానముచేసి, పరిహసించువారి నగుబాట్లకును, దూషించువారి నిందాభాషణములకును—హింసించువారి దౌష్ట్యమునకును, లోనగుచు ఎడమకాల కుడికాల లోకులుతన్నుచుండఁగా—ప్రాణములచే కుళ్లి గుమ్మములనుండి కదలలేక, ఈడ్గిలఁబడి మొఱ్ఱోయని మొఱుగుశ్వానములకన్న హీనములగు బ్రదుకులతో, మనము కాలము వెడలఁదీయవలసినదే కాని, అంతకన్న నధికముగలదా?

నీల—మంగళా! నిన్నెవరు పరాభవించినారు? స్థిమితముగఁ గూర్చుండి మాటలాడుము.

మంగ—మన యధికారము మంటఁ గలియుచున్నపుడు మనము పాతాళమున కణఁగిపోవుచున్నపుడు స్థిమితముగఁ గూర్చుండి నీవు తప్పత్రాగఁగలవుగాని—నాచేతగాదు; నాచేతగాదు. మానాభిమానవర్జనము నీవు చేయఁగలవుగాని నావలన నగునా?

నీల—ఎందుల కీయాగ్రహము? చెప్పఁదలఁచినది చెప్పకున్న నాకెట్లు తెలియును?

మంగ—నీకేమియుఁ దెలియదని నేనెఱుంగుదును. ఏమైనఁ దెలిసియే యున్నచో—నాకీయవమానము మింతవఱకు జరుగదు. నీకు సామర్థ్య మేమైనయున్నచో—నేనింతగా నలువురికన్నులకును అనర్థురాలివలె కన్పడియుందును. నీవు గాజులనుతొడిగించుకొనిన

యాదుముండవు గానిచో—నే నందఱకన్నులకును పెద్దపులినై భ్రూభంగమాత్రమున ప్రపంచకమును గడగడలాడించి శాసించి యుండకుందునా?—జ్ఞానహీనుఁడా! నాకీపరాభవములు చేయించుటకా వెదకి వెదకి, ఈకాలకేతనరాక్షసున కిచ్చి—పెండ్లిచేసితివి!

నీల—చాలును; మంగళా! ఎందుల కీనిష్ఠురముల నాడెదవు? ఎచ్చటనో నీవందివచ్చిన పరాభవమును నేను స్వప్నమునఁ గాంచకుండుట నాదోష మనుచుంటివా?—నీకు కష్టములు గలుగవలయునని నీకీపెండ్లిచేసితినా? ఎందులకువచ్చిన సంభాషణము!—విషయమును నాకెఱిఁగింపుము. ప్రతిక్రియ చేయకున్న దూషింపుము. పరాభవింపుము. కాదనను. నావద్ద దోషము లేదనను—

మంగ—మంచిది. నేనొక ప్రశ్న వేసెదను చెప్పెదవా?

నీల—ఒకటికాదు; నూఱుప్రశ్నలు వేయుము—చెప్పెదను.

మంగ—నావివాహమునాటికి కాలకేతనున కింకొకభార్యయుండెనా?

నీల—లేదు. మొదటిభార్యను త్యజించెనుగదా!

మంగ—నేను పట్టపుదేవి నగుదుననికదా నీవు చెప్పితివి.

నీల—అం దసత్యమేమున్నది?

మంగ—కాలకేతనుఁడు చాళుక్యవిజయ మొనరించినతరువాత సులోచన నీతఁడు పెండ్లియాడునపుడు నాసర్వాధికారములును నా కుండునట్లేకదా ఏర్పాటులు జరిగినవి!—

నీల—ఔను.

మంగ—ఇప్పుడు రాజెవ్వరియందు విశేషానురాగముతో వర్తించున్నాఁడో సూచనగనైన నీకు తెలియునా?

నీల—ఇంకెవ్వరియందు?—నీయందేయని తోఁచుచున్నది.

మంగ—నాయందా? నాయందా? నాయందే రాజున కనురాగముండియున్న నాకీ కడుపుమంట యెందులకు?-నాకీదుఃఖ మెందులకు?-నిన్ను ప్రార్థించుటయేల?—నీప్రసక్తికి నేనురానేల? ఈరాద్ధాంత

సిద్ధాంతములు చేయనేల?—ఇప్పుడు నేను నిన్ను నిరాఘాటముగ గ్రుడ్డివాడవనిన తప్పేమున్నది?-మందమతివన్న దోషమేమున్నది? స్వమాన సంరక్షణమునం దుపేక్షగల పిఱికిపందవనిన నపరాధ మేమున్నది? ఛీ! ఎంతసాహసముతోఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చితివి?

నీల—మంగళా! నేనెఱుంగని విషయములను, సిద్ధాంతమునకుఁ దెచ్చి—దూషించి—నామనస్సును, నీనిందాప్రవచనములచే— కలఁత పరచిన నేమిలాభము? రాజు నిన్ను తృణీకరించి—నీసవతుల నెవ్వరినైన, శిరోభూషణము గావించుకొనినాఁడా?—నీయధికారముల నూడఁదీసి—నీప్రతిస్పర్థుల కిచ్చినాఁడా? సులోచనచేఁ గాని, మఱియొక దానిచేఁగాని, నిన్నుదూషింపఁజేసెనా? ఏమి జరిగినది?—నాకెఱిఁగింపుము.

మంగ—ఏమిజరిగిననేమి? నీకావివరములన్నియు నేనిప్పుడెఱిఁగింపలేను. నాయొడలు మండుచున్నది. నీవు సులోచనా వినాశనమున కేదియేని తంత్రముఁ బన్నిదవా లేదా?—

నీల—నీవంత పట్టుదలతో నున్నపుడు—ఏమైనఁ జేసితీరవలసినదే!—కాని, నీవొక్క సంగతి మాత్రము చెప్పుము.

మంగ—ఏమది?

నీల—సులోచనయం దెద్దియేని నేరముచూపించి రాజునెదుట పరాభవముపాలు చేయించుటయే కదా నేను చేయవలసినది!

మంగ—ఔను.

నీల—అందులకు మూఁడునిమిషములు పట్టదు. ఈలోపల నీవుకూడ రాజహృదయమునందు — అనుమానభూతమును ఆవేశింపఁజేయుము. నాపనిని నేను చేసికొందును.

మంగ—నీవెట్టితంత్రము నూహించితివో నే నెఱుంగవచ్చునా?

నీల—నే నింక నేమియు నాలోచింపలేదు. ఆలోచించి నీకెఱిఁగింతును. నీవింక బొమ్ము.

మంగ—అధికారగర్వము హతమంది-స్వాభిమానమునమసి ప్రతాపము భస్మీపటలమై సులోచన కాలకేతన క్రోధార్ణవమున, శలభ ప్రాయమై—కాలి, కూలి, నశింపవలయు. నీబుద్ధిబల మిప్పుడు తెలియవలయును—జాగ్రత్త—జాగ్రత్త—ఏమాత్ర మశ్రద్ధయై ఏమాత్ర మనస్వయమైనను కాలకేతనుఁడు మనల నిరువురను యజ్ఞపశువులనట్లు గొంతుకలు పఱపఱఁ గోయఁగలఁడు. నే నరుగుచున్నాను. హెచ్చరిక! (నిష్క్రమించును)

నీల—(కొంచెము సురఁద్రావి)ఆలోచనమున కిది సమయము. వ్యూహ నిర్మాణమున కిది తరుణము—మాయాప్రయోగమున కిది వేళ—మారణ మంత్రోచ్చాటన కిది కాలము. కాలకేతనునిపై నిఁక కాలాంజనముం బ్రయోగించెదఁగాక! సులోచనా వినాశమును, మంగళా మంగళమును—(ఆలోచించి) కటకటా! "మంగళాఽమంగళ" మను తలంపునందే అమంగళార్థ స్ఫురణమగుచున్నది గదా! నాప్రయత్నము మొుదట్టి పరిణామదశం గాంచనున్నది యోకదా! మంగళాభ్యుదయమును-అచిరకాలమున నీలకంఠుఁడు గాంచఁగలఁడు. ఇదియే నీలకంఠసామ్రాజ్యోదయ మూలహేతూత్పత్తి—

సీ॥ హంతక కార్యమా? అవిచార్యమా యిద్ది?
  కాదు మంత్రాంగవికాసఫలము
అనుజీవనున కర్హమా యిట్లుసేయుట?
  చేసినవారికే చేవతగ్గ?
నాశనతంత్ర మన్యాయమా? శ్రేయమా?
  అటుగాక భూపతినగుటమెట్లు
అపకీర్తిగల్గు నాయవనీపతులలోన
  నెటుబహిరంగమా నీకృతంబు?

సంశయంబులికేల? ప్రశస్తరాజ్య
తంత్ర నిర్వాహణానూన దారుణప్ర
కార, మాయావిధప్రయోగంబుచేత
కాలకేతనుఁజంపి—భూకాంతుఁడౌదు॥

(నిష్క్రమించును.)

(తెర)

•••○○•••

5 రంగము—మంగళాంతఃపురము.

ప్రవేశము—మంగళ కాలకేతనుఁడు.

కాల—మంగళా! ఏమట్లున్నావు?

మంగ—(మాట్లాడకుండును.)

కాల—(అసంప్రీతిగర్భితముగ శిరఃప్రకంపనముఁజేసి) ఆఁడుజాతి యిట్టి దని నేనెఱుంగుదును. నీమృషానటనములతోడ నామనస్సును చెదఱఁగొట్టనక్కఱలేదు. ఏమి విచారకారణము?

మంగ—ప్రభువువారాగ్రహించిన కొలఁదియు నావిచారము, మితి మీఱునేకాని తగ్గదు.

కాల—(నవ్వి) కాదు; కాదు—మంగళా!—బంగారమైనను, అగ్నిలో కాచినవిమ్మట—సమ్మెటదెబ్బలు కొట్టినఁగాని, శిరోధారణార్హ ముకాదు. ఆపాటి యాగ్రహమును, నేను అభినయింపకున్న— నీవు మాటలాడియుందువా?

మంగ—మీదాసి, యంతసాహసురాలుగాదు ప్రభూ!—

కాల—సరి; ఇకచాలును. ఇటురమ్ము—నాసమీపమునఁ గూర్చుం దుము.

మంగ—(కూర్చుండి సురారసము నీయఁబోవును.)

కాల—ఇప్పు డీపానగోష్ఠి యెందులకు?—ప్రేమగోష్ఠిచాలదా?

మంగ—ప్రభువుచిత్తము. (తీసివేయఁబోవును.)

కాల—అంతలోననే తీసివేయకు—ఉండనిమ్ము. ఉండనిమ్ము—

మంగ—ప్రభువు చిత్తము—(తిరిగియుంచును)

కాల—(సురద్రావి) మంగళా! నీవంత సాహసురాలవుకానంటివి; సరే! కాని అంత సాహసులెవ్వరో చెప్పఁగలవా?—

మంగ—ఎవ్వరైన నాకెందులకు? వారే తమనెత్తిమీఁది దేవతలుగదా!

కాల—ఎవరా నెత్తిమీఁది దేవతలు?

మంగ—మీరు, నమ్మినవారు—

కాల—ఎవరిని నమ్మితిని? ఇటుచూఁడు, మొగము చాటువేయకుము. సరిగా మాటలాడుము కాలకేతనునితో చుట్టుమాటలు పనికిరావు. ఎవరిని నమ్మితిని?—ఎవరిని నానెత్తిమీఁది దేవతలనుగా నీవు వర్ణించుచుంటివి. వారి నామములు, వారి వర్తనములు నాకు తెలియవలెను. చెప్పుము.

మంగ—అట్లు తము రాగ్రహించిన నేను మాటలాడఁగలనా?

కాల—ఆగ్రహముగాదు.

గీ॥ అఖిలజనులను శాసించునట్టినేను
తలనొకరిఁదాల్చితినటంచుఁ దలఁచి తీవు
వారలెవ్వరు? నీకెట్లు వాస్తవంబు
దెలిసె? నెఱిఁగింపుమింక నీ తెలువమాట॥ ౧౦

మంగ—ద్రావిడులను—ద్రావిడదేశమును—ద్రావిడజాతిని, నిందించి ఆంధ్రజాతి యీఁడుదాని మొగమిచ్చకములను సహించినటువంటి తమతో నే నిట్లనుచుంటిని.

కాల—ఎవరా యీఁడుది? సులోచనయా?

మంగ—ఔను—మహాప్రభూ!—

కాల—సులోచన యేమనియెను?

మం॥—వివరములను తెలుపలేను. మనజాతిని మాత్రము నిన్నసాయంకాలమే దూషించి పరిహాసించెను.

కాల—(నవ్వి) ఇందులకేనా—ఇంతయార్భాటముచేసి నేనువచ్చి సమీపమునఁ గూర్చుండుటయైన నెఱుఁగక మైమఱచి మొగముమాడ్చితివి. ఒకజాతి పరజాతిని దూషించుట నేడు క్రొత్తగాఁబుట్టినదియా? నీవెన్నిసారులు—ఆంధ్రజాతిని దూషింపలేదు!—నీవుచేసిన దూషణము నాయిచ్ఛకములకొఱకును, అది చేసిన దూషణము నాపై విరోధముకొఱకు నగునా?—అందులకై—నేను దానిని నెత్తిపై నెక్కించుకొంటినని మత్తిలి మాటలాడుచుంటివా?—మంగళా! జాగ్రత్త! ఒడలుతెలిసికొని మాటలాడుము. ఎవరితో సంభాషించుచుంటివో యెఱిఁగి నోరువిప్పుము. సులోచన నాయందెన్నఁడైన నవిధేయురాలయ్యెనా?—లేదుగదా—ఎందులకీ కడుపుమండినమాట? సవతి మాత్సర్యమా?—

మంగ—(ఈర్ష్యాదుఃఖములతో) ప్రభువువారియం దవిధేయులై—అమానుషకార్యములచే ప్రొద్దుగడుపుచు—అపకీర్తి కారకులయినవారి లోపము లన్నిఁటిని దాచిదాచి యీపాటిలోపమును బయల్పరచుటయే తమయందు నేను చేసిన మహాపరాధమైనచో—ప్రభూ! నేనానందముతో మీరనుమాటలన్నిటి ననుభవింతును. అనుభవించితీరెదను. కాని యింతటి మహారాజును మభ్యపరచి తాను నిష్కళంకవలె నటించుచు జారిణీద్రోహ మహాపాతకమునుండి వెలివడి ఎఱిఁగి ఎఱిఁగి యేదైన నోరువిప్పి వచింపఁబోయిన ననుఁబోటి యమాయికలయందు సవతిమాత్సర్యమును భ్రమింపఁజేసిన యీ సులోచన యభ్యుదయమునకు కడుపు సలసల క్రాగుచున్నది. కాని చేయునది యేమున్నది? ఇంకొకసారి నోరు విప్పను—విప్పను—ఎవ్వరేగతియైనను నాకువలదు. పరమేశ్వర

సాక్షిగా నేను పతిపాదములనే నమ్మితిని. నాకది చాలును. (పోఁబోవును)

కాల—ఎక్కడికిఁ బోవుచున్నావు?

మంగ—మందిరాంతమునకు.

కాల—నే నిక్కడనుండఁగనే నీ కంతసాహసమా?—

మంగ—ఏమిచేయుదును ప్రభూ! క్షమింపవలెను. రక్షింపవలెను. నా కీదినమున మతిభ్రమణము కలిగినది. ఔరా! కాలసర్పమును పూవులదండయను ప్రభువు విశ్వాసము!—కాలవికృతి! కాల వికృతి!!—

కాల—నిలువుము—నీ సమస్యలను నేనిక వినువాఁడనుగాను. సులోచ నను జారిణియంటివి. జాగ్రత్త! జాగ్రత్త!! మంగళా!—ఋజువు చేయవేని, కంఠ ము త్తరించుకొనిపోవును సుమా!—

మంగ—ప్రభూ! ఆమాట నే నననుం. నన్ను విశ్రమింపనిండు.

కాల—అనృతాలాపినీ! ఇటురమ్ము. నాకులేని విశ్రాంతి నీకేల?

(అనుబంధము. 4.)

మంగ—ప్రభూ! నే ననృతాలాపినిని గాను.

కాల—అట్లయిన సులోచనపైఁ గొండెముల నేలచెప్పుటకు సాహసించి తివి?

మంగ—ప్రభూ! నేనుచెప్పినవి గొండెములు కావు.

కాల—సత్యములేనా?

మంగ—ఔను; ప్రభూ!

కాల—సులోచన జారిణియా?

మంగ—తమ రాగ్రహింపకున్నచో............

కాల—నీపురాణము లిఁకనేమియు నాకడ విప్పనలదు; జారిణియా కాదా చెప్పుము.

మంగ—అట్లు నే నూహించితిని.

కాల—ఊహామాత్రముననే, నాచెవి నంతసాహసవాక్యము నూదితివా? నీమరణమును నీవు గుర్తెఱుఁగవా? కాలకేతనుఁడు సుమా వీఁడు! మంగళా! జాగ్రత్త!—

మంగ—ఊహాయే కాదు; ప్రభూ!—

కాల—కారణముగూడ గలదా?

మంగ—కలదు.

కాల—ఏమది?

మంగ—తమ రొకదినమున నాయింటను—ఒకదిన మామెయింటను—శయనించు వారుకగదా! తమరు నాయింటికివచ్చు రాత్రులం దామె తనయింట నుండుటలేదు. నాయనుమానమున కిదియే కారణము.

కాల—ఎక్కడి కేగుచున్నది?

మంగ—ప్రభూ! అది నే నెఱుఁగనుకాని మేలిముసుఁగువైచికొని గృహమువిడిచి ఎందో చనుచుండును. అదియెఱుంగుదును.

కాల—(సాక్షేపణముగ) మేలిముసుఁగువైచుకొని.......గృహము విడిచి......ఎందో చనునా?......నీవెట్లెఱుఁగుదువు? నీవును దానివెంట దిరుగుచుందువా?—

మంగ—నేను తమసన్నిధినేకదా యుందును!

కాల—అట్లైన నీకెట్లు తెలియును?

మంగ—నాచెలులుచెప్పిరి. వారిని పిలిచి సాక్ష్యమిప్పింతును.

కాల—అక్కఱలేదు. నేనే స్వయముగఁ జూచెదను. నీవు చెప్పినట్లు బయటికరుగక సులోచన ఇంటనున్నచో నీ కేమిశిక్ష?—

మంగ—ప్రభువుచిత్తము.

కాల—(తుపాకిఁజూపి) చూచితివా? నీమరణమేశిక్ష—జాగ్రత్త(నిష్క్ర)

మంగ—పంకజా! పంకజా!—

పంక—(ప్రవేశించి) ఏమమ్మా!

మంగ—ఆగ్రహాముతో ప్రభువు సులోచనామందిరమున కరుగు చున్నారు. సులోచన ఈరాత్రి ఇంటనున్నచో నాకు చావు తప్పదు. ఏది యుపాయము?

పంక—అమ్మా! భీతిల్లకు. మీ సంభాషణమును చాటునుండి వినియే, నే నాతురమున నరిగి, చూచివచ్చితిని. సులోచన ఈరాత్రి కపాలేశ్వరాలయమునందలి విద్వాంసురాండ్రవద్ద సంస్కృతము నభ్యసింపఁ బోయినది.

మంగ—నిజమేకద! పంకజా! నాకు ప్రాణభీతిలేదుగద!—

పంక—లేదు; రమ్ము—నీయన్న నీలకంఠుఁడు పిలుచుచున్నాఁడు. అవసరకార్యము గలదు.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు—తెర—)

6 వ రంగము—వీధి.

ప్రవేశము—మృగేశుఁడు—నీలకంఠుఁడు.

మృగే—నీవుచెప్పవలసినది—నేను వినవలసినది ఇంతేనా? ఇంకేమైన నున్నదా?

నీల—నిన్ను నే నిందులకే పిలిచితి ననుకొంటివా యేమి?

మృగే—కాకున్న ఎంతవిలువగల కాలమును గంగలో గలిపితివో ఎఱుఁగుదువా? ఇందులకు తగినకారణము చెప్పవేని నే నూరకుండను. జాగ్రత్త!—

సీ॥ రంగైనపాత్రితో నంగడివాఁడొకఁ
　　　　　డెడ సురారసము నందించుచుండ
వింతగా బేస్తుపై బేస్తుగెల్వఁగ చీట్ల
　　　　　లోన విజయలక్ష్మి బూనియుండ

చేరఁదీసినముండ చీకులుగాల్చి ము
ద్దిడి యొక్కొకటి నోట నిడుచునుండ
ఓడిపోయినవార లుడుకుచుండుటఁగని
ముసిముసినగవుల ముఱియుచుండ
ఈ యిలను స్వర్గపురమె సారాయికొంప
గాఁగ నానందరసమహాసాగరమునఁ
దేలియాడెడు నన్నిటు దెచ్చినావు
కారణము చిన్నదైన నే నూరకొనను॥ ౧౧

నీల—మృగేశా! నిన్నటిస్థలమునుండి కొలదికారణముండిన గొనివత్తునా?

మృగే—కారణము గొప్పదేకద! సరే! అయిన రెండునిమిషములలో చెప్పుము—వినిపోయెదను.

నీల—అంత తొందఱపడఁగూడదు. కూర్చుండి మాటలాడుకొందము.

మృగే—అబ్బా! ఇది కూర్చుండఁదగిన సమయముకాదే!—ఈనాడు ఆట కుఁగూర్చుండినది మొదలు—గెలుపంతయును మనదే! సగము లోవదలివేసినయెడల నష్టమురాదా? అదిగాక ఉంచుకొన్నదాని తో—ఉన్నపాటున వత్తునని చెప్పితిని. ఆలస్యమైనచో దాని కను మానము!—ఇంతేకాక కడుపులోనికి సారాదిగి గంటకావచ్చినది. వెధవనాలుక మఱల వెనుకకీడ్చుచున్నది. కొంచెము పడవలెను.

నీల—పై రెండు కోరికలును నావలనకాదుగాని మూఁడవదానివిమాత్ర ము ముట్టజెప్పఁగలను.

మృగే—అట్లయిన కొంచెము స్థిమితపడితిని. నీవు పిలచినపని చెప్పవు గదా!

నీల—రమ్ము—ఇదియు క్షేమైన చోటుగాదు. ఇంటికిఁ బోవుదము.

మృగే—రమ్ముకూడ నందేయుండునుకాబోలును—రమ్ము.

(ఇరువురు—నిష్క్రమింతురు.)

(తెర)

7వ రంగము—సులోచనాంతఃపురము.

ప్రవేశము—కాలకేతనుఁడు.

కాల—(పరికించి శిరము పంకించి)

సీ॥ తిరుగలేదింక దిక్కరియూథ మడలంది
పరచి రసాతలాంతరము నంట
వీవలేదింకను విలయ మారుతములు
లోకసంతతులఁ జీకాకుపరుప
దహనమందుటలేదు దావానలశతంబు
నిఖిలాండకోటి మండించుకొఱకు
ఉదయింపలేదు ప్రద్యోతనద్వాదశం
బసమాన విలయ దాహంబుసేయ
కలఁగి ఘూర్ణిల్లలేదు సాగరములేదు
మాయురే! ఇదియేమి విస్మయమునేఁడు;
చండతమ కాలకేతన శాసనంబు
మీఱిన యవజ్ఞత నతిక్రమింపఁబడునె? ౧౨

మంగళ వచించిన మాటలకును నేను చూచుచున్న దృశ్యమున కును సరిపోయినది. నేనులేనిరాత్రి—కాలాంధకారమునంబడి యీపిశా చిని స్థలాంతరముం జేరునే? ఈనాటి కొక యాఁడుది కాలకేతుని కన్ను లఁగప్పఁ దలఁచినదియా? ఎంత గుండెనిబ్బరము! ఆఁడుది నదు రేయి గృహాంతరమువీడి—స్థలాంతరమున కేగినంత దాని నుప్పుపాఁతర వేయింప నలయుఁగాని యుపేక్షింపనగునా? కాలకేతనునిరాకకు స్వాగతమైన జరు గక మందిరమింత నిర్మానుష్యమై యుండదగునే?

ఉ॥ ఎంత యమానుషంబు? కననెంతటి దుర్వినయం బలక్ష్యమో
ఎంతటి గుండెనిబ్బరి? మ దెంతటి గౌరవహీనకార్యమో

ఎంత దురాకృతంబు? మదినెంత యభీతి? దురాశయుం బొకో
కాంత గృహంబువీడుటనుగానక—మూసితికన్ను వందనై ॥ ౧౩

ఆగభాషి యేమిచేయుచుండెను? వానికినయితము జీవనాపేక్ష
నన్నగిల్లెనుకాబోలును!—ఆగభాషీ! ఆగభాషీ!

(ఆగభాషిని నిద్రనుండి లేచిన స్థితిలో ప్రవేశము.)

ఆగ—ప్రభూ! వందనములు.

కాల—వందనములకు తొందఱలేదు. ఏమి చేయుచుంటివి?

ఆగ—ప్రభువువారు అత్యవసరముగా విజయముచేసినారు—అర్ధరాత్రము............

కాల—నాయవసరములతో నిప్పుడు పనియేమి? చెప్పుము—ఏమిచేయుచుంటివి?

ఆగ—పొద్దుమీఱినందున నిద్దురకొంచె మిప్పుడే యావహించెను.

కాల—కాదు; కాదు; పొద్దుకాదు నీకుమీఱినది! కాలము......పాపము ఈయర్ధరాత్రమున ప్రక్కలోని బల్లెమువలె కాలకేతనుఁడు వచ్చునని యెఱుఁగక నీవును—నీరాణియు—స్వేచ్ఛాప్రవర్తనము చేయుచుండియుందురు.

ఆగ—అశ్లీలము ప్రతిహతమగుఁగాక!—ఎంతపాపపు దినము?—

కాల—ఈదినమేయననేల? నేనురానిదినమెల్ల మీకు పాపపుదినమే! అది యీనాఁడు పండిఫలింపనున్నది. సులోచనయెక్కడ?—

ఆగ—దేవిగారు గీర్వాణవిద్యాభ్యాసము చేయఁబోయినారు.

కాల—ఏమి? విద్యాభ్యాసమా?

ఆగ—ఔను ప్రభూ!

కాల—మంచిది. నేను రమ్మంటినని చెప్పుము.

ఆగ—భాగ్యము. (నిష్క్రమించును.)

కాల—(ఆలోచించి) కావచ్చును. దురభిప్రాయము పాలైతిని. ఐనను-
స్త్రీజాతికి, నిశీథసంచారము—బొత్తిగా నిషేధము.

సీ॥ పతిభక్తియుతయైనఁ బరపూరుషునితోడ
భాషించినంత తత్ప్రకృతిమారు;
ఎంతటిసతియైన నేకాంతముగ రాత్రిఁ
దిరిగిన కామంపుఁ దెవులుపుట్టు;
ఘనసాధ్వియైన నేకాకిగానున్న త
ద్వరబుద్ధి పెడతలఁబట్టితీరు;
తరుణి యెంతటిదైన పురుషసన్నిధి నగ్ని
కడ వెన్నవలె బుద్ధి కరగితీరు;
గాన—నొంటిగఁ దిరిగెడు కాంతనొకతె
పురుషు నతికాలముంబాయు పొలఁతినొకతె
అన్యపురుష సన్నిధినుండు నతివనొకతె
నలఘుచరితనైనను నమ్మవలదు—వలదు—॥

(గ్రంథసహితయగు సులోచనతో—ఆగభాషి ప్రవేశము.)

సులో—ప్రభువునకు వందనము.

కాల—సులోచనా! నేడేమైన మత్తిలియుంటివా? లోకమును మఱచితివా?—ఈ నడురేయి, నెందు విహరింపఁబోయితివి?—ఈ మందిరమునకన్న నీకుఁ బ్రియప్రదేశములెందైనఁ గలవా?

సులో—ప్రభూ! నా యపరాధమును, మన్నింపవలెను. తమరులేని రాత్రియందు, నాకీమందిరము అసహ్యముగ దోఁచుచుండును. కావున, నట్టివేళయందు హృదయమును సత్కథాగోష్ఠియందు ప్రవేశపెట్టఁదలఁచి— కపాలేశ్వరాలయము నందలి గీర్వాణ పండితురాండ్రవద్ద—ఈ ప్రశాంత నిశాసమయమున, సంస్కృత భాషాభ్యసనము చేయుచుందును.

కాల—మంచిది. కాని నిశీథములందు నీవిట్లు తిరుగఁగూడదు. తెలిసినదా? ఈసారి క్షమించితిని. ఇంకొకసారి నీవిట్లుచేసినచో నీప్రాణములు దక్కవు; పొమ్ము.

సులో—భాగ్యము. (నిష్క్రమించును)

కాల—అగభాషీ!—

అగ—ప్రభూ!

కాల—నాకుకొంచెము సురారసమునిచ్చి-శయనమునుసిద్ధము చేయుము.

అగ—(సురను అందించును. కాలకేతనుఁడు త్రాగుచుండును- తెర.)

ద్వితీయాంకము.

....o....

కాలకేతనము

తృతీయాంకము.

1 వ రంగము—కాలకేతనుని సంభ్రాంతరాళము.

పరివేశము—(ఆసీనులైయున్న ఉదయాదిత్యుఁడు, గంగాధరుఁడు, కాలకేతనుఁడు, నీలకంఠుఁడు—నిలువబడియున్న ఆగభాషి—)

కాల—ఉదయాదిత్యా! పాపము నిన్నుఁజూచిన, నాకు మిగుల జాలి గల్గుచున్నది.

మ॥ అవనీరాజ్యము సర్వముం గయివసంబై పోయెగా నాకు; వై
భవమూ లేదు; భుజింప నన్నకబళంబా సున్న; నీరంధ్ర సాం
ద్రవనాంతర్ఘనదేశమే వినుత సౌధప్రాయమైయొప్ప—నీ
నవివేకంబున, నేల నాశనపుటూహం జేతుమో బేలవై॥ ౧౮

ఉద—కాలకేతనా! స్వతంత్రశక్తియను జీవనము, నాశరీరమునఁ బ్రజ్వరిల్లునంత దనుక—నాకీకష్టము లోక కష్టములుగావు; చూఁడు—

సీ॥ నీచబానిసవై గణించు నన్నముకన్న
మాధూకరంబె సమ్మతముగాదె!—
ఒకనియాజ్ఞకుఁ దలయొగ్గి బ్రదుకుకన్న
మరణమే యత్యుత్తమంబుగాదె!

సేవకుఁడై—సాధనీమునందుటకన్న
ప్రభుఁడై యడవినుంట పరువుగాదె?
అధికారిచేతి పాయసముకన్నను స్వ
తంత్రపుగంజి యధికగౌరవముగాదె?
హైందవులు స్వతంత్రేచ్ఛలై నన్నినాళ్లు
మనభరతమాత పూతమైమనఁగలేదె?
దేశమునకింత దుర్గతిఁదెచ్చినట్టి
మానవాధములమునేడు మనముగామె?॥

ఇంకను—బానిసనై—నీపాదములం గొలువకపోయితినని విచారపడుచుంటివా? కంఠమునఁ బ్రాణవాయువులుండఁగా—యుదయాదిత్యుఁడు నీకంకితుఁడగుట వట్టిది.

కాల—ఊఁ—ఈశ్రీరంగనీతులకేమిలే? కూటికి గతిలేక—నిలువనీడలేక—సంసారసర్వస్వసంఛేదకమగు దుష్కాలము వచ్చునప్పటికి నీవే సమ్మతించి నాకంకితుఁడవై నాపాదములకడకు రాఁగలవు. అంటిదైన్యావస్థకలుగకుండఁగనే నీప్రాణసంరక్షణార్థము నన్ను సేవింపుమని హితము చెప్పుచున్నాను. చెవకవినుము.

ఉద—కాలకేతనా!కష్టముల నందుదుననియా నన్ను భయపెట్టుచుంటివి. ఇంతకన్న కష్టములనెన్నడైనెవ్వడైన ననుభవింపఁగలఁడా? ఇప్పుడు చెడనిధైర్యమిఁకముందుమాత్రము చెడునా?—

చ॥ పరచిరిమిత్రవర్గములు వైభవమంతయుఁబోయె కన్నకూఁ
తురు తినఁగూడులేని ఘనదుర్గతికిఁ బలియయ్యె నాకునే
సరణిఁగనంగ రానిమెడసైతము ధైర్యమువాయనైతి నా
కరయస్వతంత్రమొక్కటెసుమా! సుఖపాత్రము ధాత్రిలోపలన్॥

నీవు—నాగతికి విచారింపక—నావచ్చినపని నాకర్ణింపుము.

కాల—సరే! చెప్పుము. ఇంతకన్న నధికదుర్గతు లెట్లుండుననదియు నీవే యెఱుంగఁగలవు.

ఉద—విన్నుము; మేము నీ కంకితులమై యుందుమను దురపేక్షను—నీవి జీవితమున సంపూర్ణముగ మఱచిపొమ్ము. పరులకు బానిసమై—యుదయాదిత్యుఁ డెన్న డును—చాళుక్యరాజుల కపయశం బాపాదింపఁజాలఁడు. కావున—మా పూర్వపరిపాలిత రాష్ట్రంబు నెల్ల మాకిచ్చి—మిత్రుఁడవై—మెలఁగుదువేని మేముసు—నీమైత్రి పాటింతుము. అప్పుడు—మన కన్యోన్య సహాకారసహావాసం బులు ప్రవర్తిల్లును. కాదందువేని—

గీ॥ మా చెలిమిఁ గోరినట్లైన మనెదవీవు-
కాక—శత్రుత్వమే నీకుఁ గాంక్షయేని-
యిలఁ జళుక్యాస్త్రవితతి కొక్కటితయేని
కనికరము గల్గఁబోదనుకొనుము మనుము॥

కాల—ఆఁ—ఏమంటివిరా?—మూచితనమున మాటలాడుచున్న ందుననా మిడిసిమిడిసి పడుచుంటివి?—సంగర ప్రసంగమెందులకు?—నా యింటికివచ్చి—ఇంతనిర్భయముగ ప్రచండరుద్రమూర్తి నగు నాయెదుట సంభాషించుచున్న ందులకు నీవేమూడునో సుంతైనఁ దలంపవైతివి. నీప్రాణరక్షణమునకే యిప్పుడు ప్రయత్నించు కొనుము.

గంగా—ఓరినీచుఁడా! కాలకేతనా! నీబుద్ధికిఁదగినట్లు సంభాషించితివిరా! దుర్మతీ! సమర్థుఁడవేని—రణరంగమున మమ్మెదుర్కొనవచ్చును. జయింపవచ్చును—నీజయమున కానందింపవచ్చును. కాని— నమ్మించి రాయబారమునకు రప్పించి—మమ్ము బంధింపఁ దలఁప వచ్చునా?

కాల—నీ నీతులు నాకడగాదు. మఱియెవ్వరైన సావకాశముగ నీ తత్త్వములను వినువారికడ వ్రాసి పఠింపుము. నాకు ధర్మ

ధర్మములతోఁ బనిలేదు. రాయబారులై నంతనే మీరు శత్రులు గాకుందురా?—సమయ మెుదవినదే సంగ్రామము! వంటయింటి కుందేళ్లవలె చిక్కినమిమ్ము—శిలువపై బలియిచ్చుటయో—ఖడ్గ ధారలనడుమ మీశిరంబుల నిరికించి కలుకుఁ దెగనేయుటయో—తప్పదు. మీ కవసానకాలమిదియే!—మీయిష్టదైవతములఁ బ్రార్థించుకొనుఁడు.

గంగా—(కోపముతోఁ క త్తిదూసి)

మ॥ తులువా యేమనిపల్కినాఁడవు? మహాత్ముండైన మారాజుతో—
బలగర్వంబునఁ గన్నుగానక మముం బంధింప యత్నింతువా?
చలదక్షీణ పరాంగశోణ బహుళాస్వాదప్రియానల్ప వి
హ్వాలమా మత్కరవాలనాగమిదె యాహరించు నిన్ కాచుకో!౧౭
(మీదికి ఉరుకును.)

ఉద—(వారించి) గంగాధరా! రాయబారము నడుమనా నీ దురాగతము? వానిని బ్రేలనిమ్ము. ఏమిచేయఁగలఁడు?

గంగా—స్వామీ! వీనిశరీరమును చీల్కలు పేల్కలుజేసినఁగాని నాకు శాంతిలేదు.

కాల—నీలకంఠా! చూచెదవేమి? కరవాలముతో సిద్ధముగా నుంటివి గదా!—అగభాషీ! కవాటముల నన్నిటిని భద్రముగ, మూసి వేయుము.

అగ—చి త్తము— (నిష్క్రమించి కవాటముల బంధించును.)

కాల—ఓరీ! ఉదయాదిత్యా!—నీకాల మిఁక సమీపించినది. నీదేవునిఁ బిలుచుకొమ్ము.

ఉద—ఓరివెకలీ! నేనేల పిలువవలయునురా? అఖిలదిక్కులును—అంతరాత్మయు—పరమాత్మయు— ధర్మాధర్మవిచారణ శూన్యులఁటరా? తలుపులు బిగించి—మమ్ము చంపఁదలఁచినంతనే—

ఆ సర్వాంతర్యామి యిందు లేఁడనుకొంటివా?—నీ దురాచరణము, లాతని కంటఁబడుట లేదా?—

కాల—ఛీ! ఏమి నీమూఢత్వము?—నీభగవంతుఁడువచ్చి—నాపాపములను విమర్శించి—నన్నుశిక్షించి నిన్నురక్షించునా?—నేను మీకొంపల నంటించిననాఁడు నీదేవుఁడెందుచచ్చెను? రూపలీవధంబైననాఁడు—నీదేవుఁడేల రక్షింపలేదు? అట్టి యసమర్థుఁ డిప్పుడువచ్చి రక్షించునా?—

ఉద—ఓరీ! పామండుఁడా! అట్లయిన భగవంతుఁడే లేఁడా?

కాల—ఎవ్వఁడు భగవంతుఁడు? బలవంతుఁడే భగవంతుఁడు—కావున నేనే భగవంతుఁడను.

ఉద—భగవంతుఁడే లేఁడనుచున్న నీవు నాశనమగుదువురా!

కాల—ఛీ! పిరికిలకు. భగవంతుఁడు—లేఁడు—లేఁడు—అసమర్థులు భగవంతునిపేరట—తమ దుఃఖముపశమింప నిటు లేడ్చుచుందురు. శక్తిగలవాఁడవైనచో—నీకు భగవంతుఁడేల రమ్ము—బాహుశక్తిఁ బ్రదర్శించి నన్ను జయింపుము—లేదా జితోస్మి యనుము.

గంగా—మంచిది—రమ్ము—

కాల—నీలకంఠా! సిద్ధముగనుండుము.

నీల—భాగ్యము.

(అందఱును యుద్ధముచేయుదురు; ఉదయాదిత్య గంగాధరులు చిత్రరీతుల కత్తులుద్రిప్పుచు కవాటభేదనముచేసికొని పలాయితులగుచున్నారు.—నీల॥ ఆగ॥ వెంబడింతురు.)

కాల—(భ్రాంతుఁడై) ఔరౌరా! ఎంతమోసము? ఎంతఖడ్గలాఘవము! నాకు, నేడీపాపాత్ము లింద్రజాలముం బ్రదర్శించిరాయేమి?—ఓరీ! ఉదయాదిత్యహాతకా! నేడు పారుబోతువైన నైతివిగాక!—రేపు రణరంగమున నెందుబోయెదవు? మిమ్మందఱ నీకాలకేతనుఁడు హతమార్చును. నిలుఁడు—నిలుఁడు—

(తెరలో—పెద్దకాంతి కనఁబడును.)

కాల—(విస్మయముతో) అయ్యారే! ఎక్కడి దీమహాతేజము? సహస్ర భానుబింబము లొక్కసారి యుదయించినట్లు—అనేక విద్యుల్లతా నీకంబు లంబరమున నల్లిబిల్లిగా నలముకొనినట్లు—తళుక్కని మెఱసిపోయెను. కానిమ్ము—ఏమికానున్నను సరియే! ఈకాల కేతనునకా భీతి?-

(శివానందయోగి దర్శనమిచ్చును)

శివా—శాంతి—కాలకేతనా! శాంతి—

కాల—ఏమి యీ ప్రశాంతాకారము?

సీ॥ వక్షఃస్థలమునంట వ్రాలిన తెల్లని
డంబైన బవిరి గడ్డంబువాఁడు;
సుప్రశాంతంబయి శుభ్రమై వరదయా
మోహనంబైన నెమ్మొగమువాఁడు;
ఆపాద మస్తకం బంటి యేకంబగు
రంజిత శ్వేత వస్త్రంబువాఁడు;
భువన పావనదివ్య పూతప్రభావ స
ల్లలిత ప్రసన్న ఫాలంబువాఁడు;
ప్రవిమలాజాను దీర్ఘ బాహువులవాఁడు;
ఘనతరామేయవక్ష భాగంబువాఁడు;
దీర్ఘ కాయుండు దేవతాధికుఁ డొకండు;
కనుల విందుగ నిందు సాక్షాత్కరించె॥ ౧౯

ఇదియును—ఉదయాదిత్యుఁడు నిర్మించిన యింద్రజాలము గాదు గద!—ఊఁ—ఏ మాయలైన నన్నేమిచేయఁగలవు?—ఓ విపరీతాం గుఁడా! నీవెవ్వఁడవో తెలుపుము. నీమాయలు నాయెదుట సాగిరావని యెఱుఁగుము.

శివా—కాలకేతనా! ఏమి నీమౌఢ్యము!—ఆకృతింగనియైన నన్ను గుఱుతింపజాలవా? అజ్ఞానాంధకారమునుండి విజ్ఞానతేజమునకు రమ్ము.

కాల—సరి—నాకిప్పుడు బోధపడినది. నీవు నాకు శైవమతసారమును బోధించిన గురుండవు; శివానందయోగివి; ఐన నీయుపదేశమేమి?—

శివా—మఱచితివి! కాలకేతనా! నీవు హిందూమతధర్మములను సంపూర్ణముగ మఱచితివి. ప్రాణిహింసయే ప్రధానధర్మముగ జరిపించుచుంటివి. ఇది నీకు తగదు తగదు—నీహింసయే నీనాశనమునకుం గారణము కాంగలదు. నీజీవితమధ్యమున నీవొనరించిన హింసకును క్రౌర్యమునకును పరిమితిగలదేమో యోచింపుము ఎంత దుర్మదాంధుండవై—ఎంత కఠినమానసుండవై—ఎంత పాపచరిపూర్ణుండవై—మెలంగుచుంటివో యూహించితివా?—నీజీవితము పాపచ్ఛాయాన్వితము—నీసంకల్పములు దురితకల్పములు నీకార్యములు భయానకపూర్ణములు— ఇంకనైన నా ప్రబోధమును మన్నించి—హీనపథంబు విసర్జింపుము. ఈవిశాలప్రకృతి యొక మహా సంసారరంగమనియును అందలి సమస్తజీవరాసులును ఏకగర్భజనితులగు సహోదరులవంటివారనియును—నెఱింగి—ప్రకృతినంతటిని—సమానముగఁ బ్రేమింపుము. ప్రేమనుమీరిన పవిత్రపదార్థములేదు—ప్రేమోపార్జనముచేయుము—ప్రేమోపార్జనముచేయుము—

కాల—ఏమంటివి? ప్రేమోపార్జనమా?—ఆమాట కర్థమేమి—నా స్వగౌరవ సంస్థాపనమున, నాకు వాంఛ యక్కఱలేదా?—నా ప్రతాపమును, నేను—సంరక్షించుకొన నక్కఱలేదా?—ప్రేమమిషంబున, అధముల యడుగులకు మడుగులొత్తుదునా? కుటిలమతులం గొలుతునా? పిఱికిపందలకు బానిసనగుదునా?—

శివా—శాంతి—కాలకేతనా! శాంతి!!—ఆగ్రహవశుండవుగాకుము. అదియే సర్వనాశన సాధనము—ప్రేమమిషంబున నీవు బానిసవు కానక్కఱలేదు. ఎప్పుడు నీయందు ప్రేమామృతరసము, వెల్లివిరిసి పారుచుండునో—అప్పుడే నీకీప్రపంచమంతయు వశంవద

మైయుండునా?_స్వప్నమని సమర్థించుకొనుట కవకాశమెక్క
డిది?_సకలపదార్థములను—స్పష్టముగ నీభౌతికనేత్రములతోఁ
జూచితినిగాదా!_కాంచినదానిని కల యనుకొనుటెట్లు?_జాగ్ర
ద్స్వప్నమధ్యావస్థాంగతుఁడనై తల్లడిల్లుచుంటినిగాఁబోలును! స్వ
ప్నావస్థయందైనను ఒకనికి నా కెదురాడుశక్తిగలదా?_ ఏమి?
నే డిట్లు ఘటిల్లెను!_ఛీ! ఏమిది? వ్యాకులత్వమున వ్యర్థకాలయా
పనము సేయుచుంటిని! ఇప్పుడు నాకీవ్యాకులమేల? జరిగినది కల్ల
గానిమ్ము. నిజముగానిమ్ము. ఆవిచారము నాకనవసరము ఉపాయా
దిత్యుని మూలమునఁగదా- ఇంతజరిగెనని నేను తల్లడిల్లుచుంటిని.
ఆదుష్టుని సపరివారముగ పట్టిబంధించి_యుఱిదీయించినఁగాని నా
కసితీరదు. పై కార్యమెట్లుకాఁగలదో యట్లగుఁగాక! కతిపయసేనా
సమేతుఁడనై ముందు దాడివెడలవలయు!- (ఆకాశముంజూచి)
అదిగో! గగనాంగనామణి చేలాంచలమువలె వాతాహతి రెపరెపఁ
గొట్టుకొనుచున్న నా **కాలకేతనము!** ఈనీలవర్ణ మశుచిస్మా
రకము. కాలకేతనుఁడు ముందడుగిడినతోడనే— యంతకన్న
మున్నుగ మరణంబులతో నెల్లవోట్ల నశుచిస్థాపన మొనర్చిన
యో**కాలకేతనమా!** నీకు జోహారు! ఇఁక బయలుదేరుము!
చాళుక్యులతో నిప్పుడుగాఁబోవు సంగ్రామరంగతలమున నీయ
దియే విజయఝాంకారము! నీయదియే యానంద తాండవము!
నీయదియే మహాసుప్రభామహిమము! బయలుదేరుమింక—
కాలకేతనమా! నీకుజయము! జయము!—అగభాషీ!—

(అగభాషి ప్రవేశము)

అగ—ప్రభూ! ఆజ్ఞయేమి?

కాల—నీలకంఠునిఁ బిలువుము.

అగ—భాగ్యము.

కాల—(స్వగతము)గీ॥ కలిగె చిరకాలమునకు సంగ్రామ మిపుడు
పట్టియున్నది తీట నా బాహువులకు
కూడినది త్రుప్పు నా కరవాలములకు
బాహువులఁ గల కండూతి వాయు నేఁడు॥ ౨౦

(అగభాసి—నీలకంఠుఁడు ప్రవేశము)

నీల—ప్రభువు సెలవేమని?

కాల—నీలకంఠా! వచ్చితివా! ఇటువచ్చి కూర్చుండుము.

నీల—(కూర్చుండును)

కాల—జరిగిన సంగతులన్నియు జ్ఞప్తియందున్నవియా?

నీల—చిత్తము. కన్నులఁ గట్టినట్లున్నవి.

కాల—బంధింపఁబడిన కవాటములను బ్రద్దలు చేసికొనగలశక్తి యుదయాదిత్య గంగాధరులకు గల్గుట వింతయగు విషయముగాదా?

నీల—కాకేమి ప్రభూ! మిగులచిత్రము.

కాల—ఎవ్వఁడో యొక విపరీతవ్యక్తి—మద్గురుని రూపమున గాన్పించుట మఱింత చిత్రముగాదా?

నీల—ప్రభూ! ఔను.

కాల—ఆవ్యక్తి యంతలో నంబరతలమున పిశాచములఁ బ్రదర్శింపఁ గల్గుట యన్నిఁటికన్న నద్భుతముగాదా?

నీల—ప్రభూ! ఇట్టి యద్భుతములను నాజీవితమధ్యమున నెఱుంగను.

కాల—ఇది నిజమందువా? అట్టి సామర్థ్యమువారలకు గల్గెననియే విశ్వసింతువా?

నీల—ప్రభూ! ఇది నట్టి కనుకట్టువిద్యగాక, సామర్థ్యమెట్లగును?— ఉదయాదిత్యుఁడు తప్పక మాంత్రికుఁడై యుండును.

కాల—(సాక్షేపణముగనవ్వి) ఓహో! అటులనా? నీలకంఠా! అట్లయిన నాతని మంత్రము నుపసంహరింపఁగల ప్రతిమంత్రము నీవద్ద నేమియునులేవా?

నీల—ప్రభువువా రెఱుంగని కొత్త తంత్రమేమియు నేను చేయలేదు; ఇట్టి మంత్రమును నే నెఱుంగను.

కాల—మంత్రమా? మంత్రము—. . . . . . . .అగభూపీ! ఇది యంతయు మంత్రమే యందువా? నీ యుద్దేశమేమి?—

అగ—ప్రభూ! ఇందు మంత్రమును లేదు. దైవమాయయును లేదు. బహుశః ఇది హృదయమునకు కల్యాణకాలమున తమకుఁగల్గిన భ్రాంతియై యుండును.

కాల—సెబాసు! అగభూపీ! సెబాసు! నీవు నిజముగా నాగభూపివే!... ఓయీ! నీలకంఠా! భగవంతుఁడు—మన్నుగుడుచుచు, నిన్ను సృజించియుండును. కాదా నాముఖప్రీతికొఱకై—నాయభిప్రాయ మటులే యుండునని యూహించితివా, నాకు వెనుక తాళము వేయుట కట్లు—నోటికివచ్చినదే మాటగా వదరియుందువు. మంత్రమా! మంత్రము—బుద్ధిలేదా నీకు? ఇది మంత్రమెట్లగును? అగభూపి చెప్పినట్లు, నీవు—ఒంటువలె—నొక్కమాఱుగ సారాయి తిత్తులను కడుపులో—నింపుకొని యుంచుకొనుటకే కాని—మఱియేమిటికిని పనికిరావు—మట్టిబుర్ర నీలకంఠుఁడు!—

నీల—ప్రభూ! నేనకుఁడ కింతకన్న జ్ఞానములేకపోయెను?

కాల—సరి; దానికేమి?—నేను మూఁడుదినములలో చాళుక్యులపై దాడివెడలఁదలఁచియున్నాను. మాఱుదక సర్వసేనలను సిద్ధపరపుము నేను నేటికి విశ్రాంతికై కొందును. అగభూపీ! నావెంట రమ్ము!—

(కాలకేతనుఁడు అగభూపి—నిష్క్రమింతురు.)

నీల—(పల్లుకొఱుకుచు) కుటిలబుద్ధి—విషసర్పము—వీనికడ సేవకత్వము చేయుటకన్న యమపురంబున నివసించుచు దారుణయాతనల ననుభవించుట సర్వోత్తమము!—వీనికి వినాశకాలము సమీపించినది. తొందఱలేదు. కాకుండిన నింతగా నన్ను తృణీకరింపఁడు. ఈమట్టిబుర్ర నీలకంఠుఁడే తన నాశనమునకు గారణమని యీ

మందబుద్ధియైయుంగకున్నాఁడు! ఆలసించిన కొలఁదియు వీఁడు నన్నగౌరవించుచునే యుండును. ఈజైత్రియాత్రి పూర్తిగాక మున్నే వీనిసంహారమును పూర్తిచేసి యీసింహాసనము నధిష్ఠింప కున్న నాపేరు నీలకంఠుఁడుగాఁడు. నేడే—మృగేశునితో సంభాషించి—కర్తవ్యము నాలోచింతును!—

(అనుబంధము 6.) (నిష్క్రమించును.)

(తెర)

2 రంగము—మంగళాంతఃపురము.

ప్రవేశము—మంగళ.

మం.గ—(స్వగతము) ప్రాణేశ్వరుని హృదయము విశేషముగ వికలత నొందినది. సంభాషించువారినెల్ల కసరికొట్టుచున్నాఁడు. ఈయు న్మాదమే నాప్రయత్నములకు సహకారియగుగాఁక! సులోచనపై నీతనికాగ్రహముఁ దెప్పించుట కింతకన్న మంచితరుణము దొరు కదు. సోదరునకై కబురంపితిని. వచ్చినంతనే—ఏదోయొక నిగూఢ వ్యూహమును పన్నవలయును.

(నీలకంఠుఁడు చరచర నడచివచ్చి కూర్చుండును)

మంగ—ఏమి? ఇట్లుంటివి?

నీల—ఏమున్నది? స్వయంకృతాపరాధమునకు చెంపలు వాయించు కొనుచు చేయునదిలేక హృదయముననే-కుమిలి కుమిలి యేడ్చు చున్నాను.

మంగ—నాగొంతుకోసి—నీగొంతుకోసుకొన్న యవివేకమున కవశ్య ముగా నేడ్వవలసినదే; కాని—యిప్పుడేమివచ్చినది?

నీల—న్యాయాన్యాయములుగాని—మర్యాదానుసరణము గాని—పాప భీతిగానిలేని యధికారిని గొల్చుట గొంతుకోసికొనుట నంటిదే

కదా! అనుజీవులకు మానవత్వముగాని మర్యాదగానియుండదా? అధికారి, సేవకు—నెడమకాల కుడికాల నీడ్చితన్నుచు—కొట్టుచున్నను—గుమ్మము వదలక నీడ్గిలఁబడి 'కుయ్యో' యని మొఱుగుచుండు పుచ్చిపోయిన వృద్ధశునకమునకన్న సన్యాయముగఁ జూడవలసినదా?—అట్టి దురాత్ముని ప్రాణములుండఁగా నుప్పుపాతర వేయించినను పాపమున్నదా?—అజ్ఞానప్రేరితమగు నుద్రేకమున వెనుకముందు లరయక కప్పకూఁత పామును కనిపెట్టు శక్తిలేక—కలుగులో నివాసము నేర్పరచుకొని యది కాట్లువేయునప్పుడు-విషము తలకెక్కి వెఱ్ఱికేకలువేయు నజ్ఞానమూషికమువలె నైతిని. కర్మఫలము—కర్మఫలము—(తలఁగొట్టుకొనును.)

మంగ—ఎందులకిట్లు చేతగానిషంఢునివలె తలగొట్టుకొనెదవు?—సులోచన, నావంటిదిగాదా? దాని యదృష్టము మూఁడుపువ్వు లాఱుకాయలుగానుండ నేల? నాయదృష్టమిట్లు భోగతికానేల? నీమూలముననేకదా—చేతవాతగాని నీ మూలముననేకదా! తెగత్రాగి, ఒడలెఱుఁగక, వానియెదుట తెయితక్కలాడుచు అనకతనక ప్రస్తావనముచేయుచున్న నీపై నాతనికేల గౌరవముండును? చేజేతుల నీగౌరవమును, నీవే పాడుచేసికొంటివి ఇప్పుడెవ్వరినన్న నేమిలాభము?—

నీల—వాఁడుమాత్రము త్రాగుటలేదా?

మంగ—అదే తెలివితక్కువమాట!—అధికారి త్రాగినది అమృతము; సేవకుఁడు త్రాగినది సారాయి. అధికారి ననఁగలవాఁడెవ్వఁడు? అతఁడెట్లైన క్రమ్ముకొనును ఇప్పుడు మనబ్రదుకేకదా బయటఁబడినది!

నీల—ఔనౌను. ప్రపంచమిట్టి పెద్దమనుష్యులనేకులతో నిండియున్నది. నీవన్నది నిజమే! మఱియెందులకును కాదుగాని—మట్టిబుర్ర

నీలకంఠుఁడట! మట్టిబుర్ర నీలకంఠుఁడే వీనిని మట్టుబెట్టుటకు కారణము గాకుండునా?

మంగ—హుష్! చాలుచాలు—ఏమా కేకలు? గోడలకు చెవులుండు నని యెఱుంగవా? ఆతఁడింతకును నిన్నే మనెనో చెప్పనే లేదు. లేని పోని యార్భాటము చేయుచుంటివి.

నీల—ఏమనెనో—నీతో వచించిన వచ్చు లాభ మేమాత్రమును లేదు. కాని దృఢముగ వాని నాశనమును సంకల్పించితినని మాత్రము నమ్ముము.

మంగ—ఏమనెనో—నేను గ్రహించితిని. "మట్టిబుఱ్ఱ నీలకంఠుఁ"డనెను. అంతేకాదా? నిజమే! అతనిమాటలు నిజమే! నీవు మట్టిబుర్ర నీలకంఠుఁడవుగాక గట్టిబుర్ర నీలకంఠుఁడవైనచో—వీరందఱియధి కారములింతగా విజృంభించుచుండెనా?—మనము బానిసలమై అధోగతి నందియుందుమా? నాకు—పరాభవమై—నా కడుపు మసలినంతకాలము నీ మెదడునకు వేఁడికలుగలేదు—స్వయముగ పరాభవము నందినప్పుడు సంతాపపడుచుంటివి.

నీల—ఉండుండు. ఎవరో వచ్చుచున్నారు. చూడనిమ్ము.

(మృగేశుఁడు ప్రవేశము)

మృగే—(వెనుకకు తెరలోనికిచూచుచు) ఉండు; గుమ్మము దాటిరాకు; చెప్పుదెబ్బలు తగులఁగలవు—

నీల—ఏమా కోపము? మృగేశా! ఏమి జరిగినది?

మృగే—(వినిపించుకొనక యథాపూర్వముగ) ఆఁ—ఆఁ—ఏమిరా పేలుచుంటివి? నావద్ద కత్తిలేకపోయెనుగాని నిన్నిప్పుడే ఖూనీ చేసియుందును. నీకు చిల్లిగవ్వ నిచ్చుటకైన సమ్మతించియుందునా? నీయదృష్టము బాగుగానుండుటచే బ్రదికిపోయితివి. మఱి యొకసారి నాచేతఁబడవా?—

నీల—మృగేశా! ఎవఁడు వాఁడు?

మృగే—వాఁడెవ్వఁడో నీకేల? నీవద్ద వేయిరూపాయలున్న నాకిమ్ము— తెల్లవాఱునప్పటికి తెచ్చి గుర్తిమ్మరించెదను.

నీల—వేయిరూప్యములే?—ఏమాయవసరము?

మృగే—ఉస్! అబ్బా! ప్రశ్నలు తరువాత వేయవచ్చును. ముందీ తొత్తుకొడుకును పంపనిమ్ము—

నీల—వాఁడెవ్వఁడో?

మృగే—ఎవ్వఁడా? వాఁడొక నాబోటి జూదరి. ఇంకను గ్రహింపలేవా? రెండువేలవరకును గెలిచితిని. పాచుపందెముపడి వేయిరూపాయలప్పుపడితిని. మూఁడురోజులక్రిందట ముత్యాలసాని యింటి వద్ద వీనితో విరోధముపడినందులకై—ఇప్పుడీ చండాలుఁడు బాకీయంతయు పడగ్రక్కమనుచున్నాఁడు. కానిమ్ము; నేనీకసిఁ దీర్చుకొనకపోను. ముందాడబ్బు వీనిమొగముపైఁ గొట్టుము; తెల్లవాఱకుండ తెచ్చియిచ్చెదను. ఏమి మాటాడవు—

నీల—ఇప్పుడింత యకస్మాత్తుగ వేయిరూపాయలు తెమ్మన్న—నే నెచ్చటినుండి తేగలను?

మృగే—ముష్టివేయిరూపాయలకు మొగము చూచుకొనుచుంటివా? ఛీ! మన అంతరంగమునైన నాలోచించినావుకావే!-(తెరలోనికిఁ జూచి) ఏమిరా ప్రేలుచుంటివి? నేను పరపతిలేని పందనా?...ఛీ! ఈపిసినిగొట్టు పీనుఁగును నమ్మి ఇంతమాట పడితిని. ఏపసిబిడ్డనైనను—ఏయాఁడుదానినైనను చంపి—ఆనగిలు దొంగిలితెచ్చియైన నీయప్పు దీర్చెదనుగాని నీవలన మాటపడెదనా? రమ్ము—నాకు పరపతియేలరా? పందా— (పోబోవును)

మంగ—మృగేశా! రమ్ము—ఇదిగో ఈహారము రెండువేల రూప్యముల విలువగలది. దీనిని విక్రయించి వీని ఋణముఁ దీర్పుము. నాకిది మఱల నీయనక్కఱలేదులెమ్ము—(హారము నిచ్చును)

మృగే—అట్లయిన నిప్పుడు దీనిని విక్రయించునంతటి శ్రమ నాకేల? (హారమును తెరలోనున్నవానికి విసరివేసి) ఓరీ జూదరితొత్తు కొడుకా! నీయదృష్టము మంచిది. పొమ్ము—

నీల—మృగేశా! నీతో పనియున్నది రమ్ము—

మృగే—అందుదానిపాటి తెగువ నీకు గలుగలేదు. డబ్బు పేరెత్తినంతనే, తప్పుకొనఁజూచితివి. నీతో నాకేమిపని? కాని—జాగ్రత్త! నీ రహస్యము నాచేతనున్నది.

మంగ—మృగేశా! నీవు తప్పు దలంపకుము. అతనిచేత ధనములేనందున, నట్లాడెనేకాని మఱియొకటిగాదు.

మృగే—ఊఁ—నాకందఱిసంగతియుఁ దెలియునమ్మా! నడుమ నీవేమి క్రమ్మకొనెదవు? ఈదినమున నీవు నాగౌరవము కాపాడకున్నచో ఈతనిపాట్లు తెలియుచుండెను.

మంగ—కూర్చుండుము.

మృగే—(కూర్చుండి) ఏమి నాతో పని?—

మంగ—నీలకంఠా! ప్రస్తుతకార్యము నీతని కెఱిఁగింపుము.

నీల—అతఁ డాగ్రహముతో నున్నాఁడని యనుమానించుచున్నాను.

మృగే—హహ్హహహ్హా—మొగముచెల్లుటలేదు గాబోలును బాబుగారికి! చాలులే చాలు—అవసరముతీరుటతోడనే ఆగ్రహముతీరినది గాదా? ఇంకేమి?—మేము—మీవలె, దీర్ఘక్రోధుల మను కొంటివా?—

నీల—అట్లయిన సావకాశముగనున్నచో చెప్పెదను.

మృగే—ఓ! కావలసినంత సావకాశము. తిరిగి జూదపువేళదనుక తీరికయే!

మంగ—మృగేశా! నా కావల పనియున్నది. పోయెదను. నీలకంఠుని కోరిక ప్రకారము చేయుము—

(నిష్క్రమించును)

నీల—అట్లయిన—నేను చెప్పిన యాలోచనప్రకారము చేసితివా?

మృగే—ఉండుండు—నామతి యిప్పుడు సారాయిమీఁదికిఁ బోవు చున్నది. ఇంటనేమైన సరుకున్నదా?—

నీల—ఆ—ఇదిగో!—(తెచ్చియిచ్చును)

మృగే—నీవేమియుఁ బుచ్చుకొనవా?—

నీల—నామాటకేమిలే! తుదకేమైన మిగిలినచో త్రాగెదను.

మృగే—ఈరవంత సారాయిలో నిద్దఱికి భాగమా?—(గుటగుటసగము త్రాగి) ఇప్పుడు చెప్పుము చిత్తమువచ్చినంతసేపు చిలుకపలుకులు పలికెదను.

నీల—నీ వాతనికడ నుద్యోగములో చేరితివా?

మృగే—ఎవరివద్ద? శాంతికేతనునివద్దనేనా?

నీల—ఔను.

మృగే—చేరుటయేకాదు. చేర్చుకొన్నట్లాతనివద్దనుండి ఆజ్ఞాపత్రమును గూడ గ్రహించితిని.

నీల—ఆపత్రముతో మన కవసరమున్నది. భద్రపరచితివిగాదా?—

మృగే—పూలసానితల్లివద్ద బోసపుఁబెట్టెలో దాచితిని. ఆముసలి దెంత పిశాచపుముండయో తెలియునా?—పదివేలు గణించినను ప్రాఁచి ముండవలె నుండును. త్రాగఁ దలఁచెనా తలమున్కలు గావలసినదే! కాని దాని బొజ్జపొక్క—నల్లమందుమాత్రము నాలుగు తులములు మ్రింగునోయి—

నీల—ఇప్పుడాపువ్వులసాని తల్లిగొడవ యొందులకు?—మన వ్యవహారము మాటలాడఁగూడదా?

మృగే—ఉండుండు—ఇంకొకమాట చెప్పవలసి యున్నది. సారాకై పున నేనొకమారు దానితో సరసమాడ నారంభించి అప్పటికప్పుడు పుట్టిన ఆశుకవిత్వములో—నొకపాట వ్రాసితిని. దానిని విని

నా తెలివితేటలను—దాని క్రొంగ్రొత్తముచ్చు రూపమును—ఏక టాకీని ఏక కాటాలో తూచిచూడు.

నీల—అబ్బా! చూపినావు; నీకవిత్వముకాల—నీకాపాదుముండ యెక్కడ దాపురించినది? అభినవకవిత కలంకారముఁ దెచ్చు నాయికను సంపాదించితివే!

మృగే—ఓహోహో! నీవింకను వినలేదుకాబోలును. ఇంకను పెరటిత్రోవనే యుంటివా? మాజాతిలోఁ జేరిన మహాకవులిప్పుడు అనేకులిట్టి పాత్రలనే దొరుకఁబుచ్చుకొని పాటలక్రింద ప్రబంధములల్లి—బొమ్మలతోసహా పుస్తకము లచ్చువేయుచున్నారు. సరేకాని నీవు నాతో మాటలాడుచు—మాటిమాటికి కాసారాయిబుడ్డి వంకకే చూచుచున్నావేమి? ఇదియిక్కడ నున్నంతసేపు నీవిట్లే చూచుచుందువు. (పూర్తిగాత్రాగి బుడ్డిక్రిందఁబడవైచి) ఓసి వెధవబుడ్డీ!—నీవింక నీచోటు వదలకున్నావేమి?—ప్రాణము పోయిన శరీరమువలె నీవింక నిక్కడ నెందులకు?—(దూరముగ కాలితో తన్ని వేయును.)

నీల—(తనలో) వీనికి నిషా తలకెక్కినది. చెప్పినమాట నర్థముచేసికొనఁ గలఁడో లేదో!—(ప్రకాశము) మృగేశా! స్థిమితముగ నాల కింపుము. కాలకేతనుఁడు రేపుయుద్ధమునకు బయలుదేరును. మే మొకచో విడిసియున్నపుడు సమయముచూచి కాలకేతనునిపై చాటుననుండి కత్తివిసరి పట్టుబడుము. నిన్నాతఁడు విచారింపఁ గా—"రాజ్యకాంక్షచే నిన్నుచంపుటకై—నీకుమారుఁడగు శాంతి కేతనుఁడే పురికొల్పిపంపె" నని నదరుబెదరులేక వచింపవలెను. అదిగాక ఏదో సందర్భముచూచి సులోచనా శాంతికేతనులకు—సంబంధమనికూడ అనుమానమును గల్గింపవలెను.

కాల—ఓ! నిమిషమాత్రపుపని—కాని కార్యానుకూలమైన పిదప—నీవు నాకు లక్షరూపాయల నిచ్చెదనని వాగ్దానము చేసితివి. జ్ఞప్తి యున్నదా?

నీల—నాకు జ్ఞప్తియున్నదిగాని, కైపునందున్న నీకు—నామాటలు జ్ఞప్తియందున్నవో లేదోయని భీతిల్లుచున్నాను.

మృగే—ఎవరికి?—నాకా కైపు?—ఛీ! ఛీ! ఎంత తెలివితక్కువ మాటాడితివి? ఇంతమాత్రమునకే, మతితప్పుదునా?—ఇంతగా డేక నింత్రాగినను తెలివి దప్పుదునా? అది—త్రాగచేతగాని దరిద్రులమాట! నీవిప్పు డేమంటివో—ఒక్కమాటు చెప్పనా? రేపు—కాలకేతనుని యుద్ధప్రయాణము. మార్గమధ్యమున నొకచో బసచేసినపుడు—కాలకేతనునిపై కత్తి విసరవలెను. అందులకు కారణ మాతనిపుత్రుఁగు శాంతికేతనుని రాజ్యకాంక్ష యని చెప్పి, లంచమిత్తునని నాచే విసరించినట్లు బొంకవలెను. సులోచనా శాంతికేతనులకు సంబంధమనికూడ అనుమానముఁ గల్గింపవలెను. ఇంతేనా!—

నీల—ఔను—

మృగే—మఱి—నాకు కై పెక్కెనను అవకతవకమాటయేల?........ అదిగో! నాల్గుగంటలైనది. జూదపువేళ మీరునుగాబోలును. పోవుచున్నాను. (నిష్క్రమించును)

నీల—వీఁడు—అనుకూలమైనవాఁడేకాని, అపాయకరమైన మనుష్యుఁడు! ఏవేళకు వీనివలన రహస్యప్రచురణమగునో యని ప్రాణము లరచేతనుంచుకొనవలసినదే!—...ఐనను భీతిలేదు; లంచగొండియగుటచే శాంతిపరుపవచ్చును. భళీ!—ఈపతకమే సరిగా సాగెనా—నాకన్న నదృష్టశాలి లేడు—కానీ పై సంగతి చూతము—

(తెర)

3వ రంగము—కాలకేతనుని శిబిరము.

ప్రవేశము—సుఖాసీనులై కాలకేతన, నీలకంఠులును, నిలచి అగభాషి.

నృత్యపానాది వినోదగోష్ఠి సలుపుచుండఁగా—వెనుకనున్న కొండపై నిలుచఁబడి మృగేశుఁడు—కాలకేతనునిపై కత్తి విసరును. కత్తి గురితప్పఁగా మృగేశుఁడు పారిపోవును. కాలకేతనుఁడు క్రోధముతో లేచును. నృత్యాంగనలు నిష్క్రమింతురు.

కాల—(పడిన కత్తినితీసి) ఎక్కడిది దీకరవాలము?—ఏదురాత్ముఁడు ఏయభాగ్యుఁడు కాలకేతన క్రోధాగ్నికి శలభంబగుటకు సాహసించెనో-

సీ॥ ఏమందభాగ్యుఁడు భీమహార్యక్ష వి
కాల వక్త్రము దూర సాహసించె?
నే రాజవిద్రోహి దారుణానల శిఖాం
తరములఁబడి మాడ దారిదీసె?
నేపాప హృదయుం; డనేక విషోరగా
పూర్ణస్థలమునకుఁ బోవనెంచె?
నేదుష్టమతి భీతిహీనుఁడై కత్తుల
బోనునం, దొదలఁ బూన్పఁ దలఁచె?

నేవిరోధి చండాలుని జీవితంబు
దుర్ణయంబుగ నేటితోఁ బూర్ణమయ్యె;
కాలకేతన ఘోరాసి గసిమసంగ
మరణ మందఁగ నెవ్వఁడీ శరము విసరె?॥ ౨౧

నీల—ప్రభూ! అపర్వతోపరిభాగమునుండి ఎవ్వఁడో దీనిని విసరి-యా వంకకు పలాయితుఁ డగుచున్నాఁడు నేను వానింగట్టి తీసికొని వచ్చెదను. (అగ॥ నీల॥ నిష్క్రమింతురు)

కాల—కాదు. కాదు. ఇది యెన్నఁడును ప్రమాదజనితముకాదు. ఇట్టి నిశితకరవాలమేమి? ప్రమాదమున విసరఁబడు టేమి? అరణ్యముల

యందుండు శబరులు మృగాదులపై—నంబులను విసరుదురు గాని, పర్వతోపరిభాగమునుండి విసరఁబడిన యీ కటారి ప్రమాదసూచక మెట్లగును! బుద్ధిపూర్వకముగ నాప్రాణములం దీయఁ దలంచిన కుటిలుఁ డెవ్వఁడో—ఈపాపపుకార్య మాచ రించెను. కానిమ్ము—విచారించెదఁగాక!—

(మృగేశుని బంధించి—ఆగ॥ నీల॥ పునఃప్రవేశము.)

మృగే—పండ్లురాలగొట్టెదను. దూరముగనుంచుఁడు పడఁదన్నితినా—పదియామడలదూరముసఁ బడెదరు. నాకు భయమా? నన్నుబం ధింపనేల? కత్తివిసరినమాట నిజమే!—కాలకేతనుఁడైన నేమి? మఱియెవ్వఁడైననేమి?—నేనేవచ్చి మాటలాడెదను.

నీల—రాజనన్నిధిని మర్యాదనెఱుఁగక మాటలాడెదవా? దుష్టా! నాశ నమగుదువు జాగ్రత్త! రాజద్రోహీ!—

మృగే—హాహ్హాహ్హా! ఏమంటివి? నాకు ప్రభువా? నాకీతని ప్రభుత్వము వదలి చాలకాలమైనది. నీ వెఱుఁగవు కాఁబోలును. ఇప్పుడు నాకు శాంతికేతనుఁడు ప్రభువు! అతని యాజ్ఞానుసారమే ప్రవ ర్తించుచుంటిని. నేను రాజద్రోహి నెట్లగుదును?

కాల—నీలకంఠా! వానిని నీవేమియు ననకుము. నాతోడనే భాషింప నిమ్ము.

నీల—ఓరీ! మహారాజునకు నమస్కరింపుము

మృగే—ఈజన్మ కిదియొక క్రొత్త యాచారమా?

కాల—ఓరీ! నీవు నాఖజానాయందు ధనమునపహరింపఁగా నిన్నుఉద్యో గమునుండి తీసివేసితినిగాదా!

మృగే—ఊఁ—ఘనమైన పనిచేసితివి!—

కాల—సరి. దానిని పోనిమ్ము—ఈకటారి నీదేనా?

మృగే—నాదే!

కాల—నాపై విసరినది నీవేనా?

మృగే—నేనే!

కాల—ఏల విసరితివి?

మృగే—నిన్ను చంపుటకు.

కాల—ఆఁ! ఏమి నీసాహసవాక్యము!

మృగే—సాహసములేక, నిన్నెట్లు చంపఁదలఁచియుందును?

కాల—దుష్టుఁడా! నన్ను చంపఁదలఁచియే కటారి విసరితివా? నేను నీకుచేసిన ద్రోహమేమి? నాడే నిన్ను శిక్షింపక వదలుటయా నా దోషము! ద్రోహాత్ముఁడా!—

మృగే—నన్ను తిట్టకు—తెలిసినదా?

కాల—ఏల నన్ను చంపఁదలఁచితివో చెప్పుము.

మృగే—అందులకొక ప్రత్యేక కారణమున్నది.

కాల—ఆ ప్రత్యేకకారణము చెప్పక తప్పదు. నా మరణమువలన, నీకేమి లాభము?

మృగే—నీమరణమువలన, నాకుఁ గాదుగాని, వేఱొకరికి లాభము గలదు. వారి ప్రేరణముచే, నే నీకార్యము నాచరించుటచేత, నాకు విశేషధనలాభము గల్గును.

కాల—నిన్ను ప్రేరేపించిన దురాత్ముని పేరు చెప్పుము.

మృగే—నేను చెప్పను.

కాల—ఎంత నిర్భయము? రాజద్రోహీ! ఏల చెప్పవు?

మృగే—నేను రాజద్రోహినికాను. నన్ను మాటిమాటికి కల్లు పలుకకుము.

కాల—నాపైకత్తివిసరి నన్ను చంపఁదలఁచిన నీవు—రాజద్రోహివికాక రాజభక్తుఁడ వగుదువా?

మృగే—నాకు రాజు వేఱుగానున్నాఁడు. నీవుకావు.

కాల—ఆఁ? నేనుగాక నీకెవ్వఁడురా ప్రభువు?

మృగే—నీ కుమారుఁడు—శాంతికేతనుఁడు.

కాల—శాంతికేతనుఁడెట్లు నీకు ప్రభువయ్యెను?

మృగే—సన్నాతఁడు తన కొలువునఁ జేర్చుకొనెను.

కాల—నేను నమ్మను; నేనునమ్మను. నేను నిరాకరించి శిక్షించిన రాజద్రోహినేమి? నా కుమారుఁడు చేర్చుకొనుటేమి?

మృగే—ఇంకను దుర్భ్రమలోనేయుంటివా? ఇదిగో నా కాతఁ డిచ్చిన అధికారపత్రము. (ఒక కాగితము నిచ్చును.)

కాల—(తీసి చదివి) ఆ కుటిలకర్ముఁడేనా—తండ్రి యధికారమున కసహ్యపడి, తండ్రి పాలనమునకు కన్నులుమండి—తండ్రి నాశనము నభిలషించి కటారినివిసరి నన్ను జంప నిన్ను ప్రోత్సహించెను.

మృగే—ఇంతేకాదు. నాకు లక్షరూపాయలు లంచమిచ్చెదననికూడ వాగ్దానముచేసెను.

కాల—ఛీ! ద్రోహీ! వేలకు—ఇక నీకు లంచము ఆ మరణాంత కారాగార శిక్షయే!—నీలకంఠా! వీనిని బంధనములందుంచి శాంతికేతనుని నాకడకుఁ గొనిరమ్ము—

నీల—చిత్తము; ఓరీ! గజదొంగా! నిన్నిప్పుడు బంధించెదను; పద—

మృగే—ఓ! బంధించుకొమ్ము—ఇవిగో! చేతులు—ఇట్టి బంధనము లిది వఱకొక లక్షయైనవి. ఎన్నిసారులు తెగ్గొంపుకొనివచ్చితినో లెక్కలేదు. వానిలో నిదియొకటి.

కాల—నీలకంఠా! నాకాగ్రహము మితిమీఱుచున్నది. వీనిని స్థలాంతరమునకుఁ గొనిపొమ్ము—

నీల—పద—(మృగేశుని గెంటుకొనిపోవును.)

కాల—(స్వగతము) తుదకు—నాకడుపునఁబుట్టిన శాంతికేతనుఁడే—నాకు శత్రువయ్యెనా? వినాశకాల మాసన్నమై—ఇట్టిద్రోహముఁ దలంచెనా?—నేను నిరాకరించిన ద్రోహికా తాను నిలువ నీడ నిచ్చుట! వానికి లంచము నిచ్చి—నన్ను చంపఁదలంచెనా?

(అనుబంధము 7.)

(నీల॥ శాంతి॥ ప్రవేశము.)

నీల—శాంతికేతనా! వారే నీతండ్రిగారు—దర్శింపుము.

శాంతి—జనకా! నమస్కారము. అకాలమునఁ బిలువనంపితిరి.

కాల—అకాలమేమి? నీకిదికాలమే? కాలమువచ్చినందుననే పిలిపించితిని.

శాంతి—తమ మాటలు నా కర్థములగుటలేదు.

కాల—(నవ్వి) నామాటలందు నీవెఱుఁగని యర్థమేమియున్నది? ప్రియ కుమారా! కూర్చుండుము. నామనస్సంక్షోభమునంతను—నా ముద్దుకుమారుఁడనగు నీకుఁగాక వేఱెవ్వరికెఱిఁగింతును? అందు లకై పిలిచితిని.

శాంతి—(తనలో) నేఁడు ఈయన నా కిచ్చుచున్న చనువునుబట్టియు—సంభాషించు వైఖరినిబట్టియు—నాకేమో యనుమానము గల్గుచున్నది.

గీ॥ భయదశార్దూలములు శ్రుతుల్ పలుకుచున్న
మొసలి జనులను నావయై మోయుచున్న
ఖలుఁడయిన దైత్యుఁడు జపంబు సలుపుచున్న
నమ్మియుండుట వెఱ్ఱితనంబుగాదె!— ౨౨

కాల—నాయనా! ఏమిఁయాలోచించుచుంటివి? నేనేమైన, నీవిషయమై వేఱుగాఁ దలఁచితినేమోయనియా?—కాదు; కాదు—నీవంత యనుమానపడనక్కఱలేదు. ఇటుచూడు—నేను చిరకాలము, రాజ్యమేలియేలి, విసిగిపోయితిని. నీవు పెద్దవాఁడవైతివి. అది గాక రాజ్యార్హుఁడవు. వయసువచ్చినవాఁడవు. పరిపాలింపఁదగిన యీడువచ్చిన సమర్థుఁడవు. పైగా—ప్రజారంజకుఁడవు. నాపై—నాపాలనముపై—జనులకు రుచితగ్గిపోయినది. నాకును ఓపికతగ్గిపోయినది. అందుచేత, నీ కీరాజ్యమునిచ్చి—నేను తపస్సుచేసికొనఁ బోయెదను...... ..నే నొక్కమాట యడిగెదను. కుమారా! శాంతికేతనా! నీకు, రాజ్యపాలనాభిలాష లేదా?—

శాంతి—అయ్యో! తమరిట్లాడనేల?—పెద్దవారగు తమరు పరిపాలించు

చుండఁగా మీపాదసేవచేయుచు—జీవింపవలసిన వాఁడనేకాని, ఇంతలో నాకు, రాజ్యకాంక్షయేమి?—

కాల—(ఆశ్చర్యమున) నిజముగా నీకు రాజ్యకాంక్షలేదా?

శాంతి—ఏల యుండును?

కాల—(నవ్వి) సరి—సరి. నాకిప్పు డర్థమైనది. నేను బ్రదికియుండఁగా, నీకు రాజ్యకాంక్ష యుండినమాత్రి మేమిఫలము?—

శాంతి—అయ్యయ్యో! నేను, మీపలుకు లతివిపరీతములుగ నున్నవి. ఇది యెట్టి సంభాషణము?—

కాల— నాపలుకులు, నీకర్థములగును. తొందఱపడకు. ఇది యెట్టి సంభాషణమా? నీకోరికలకు సరియైన సంభాషణము!—

శాంతి—నాకట్టికోరిక యెక్కడనున్నది?—

కాల—ఎక్కడ నున్నదియా? మృగేశుని కత్తిలోనున్నది—పక్షపాతయుల లంచములో నున్నది!—

శాంతి—ఇదియంతయు, నా కగమ్య గోచరముగనున్నది.

కాల—అగమ్యగోచరమా? అగమ్యగోచరము—ఓరీ! పితృద్రోహీ! నిజజనక మరణాభిలాష మహాపాతకవర్తీ! ఎఱుఁగనట్లు నటింతువా! ఈకటారియేమి? ఈకాగితమేమి? చూచితివా?

శాంతి—అవియేమో—నేనేమి యెఱుఁగుదును?

కాల—మృగేశు నెఱుఁగుదువా?

శాంతి—మృగేశుఁ డెవ్వఁడు?

కాల—పితృవధోద్యోగమున, నీకు నమ్మిన బంటుగానుండి, నీ కుప కారము చేయుటకై—ఏపాపాత్మునకు, నీవి యధికారపత్రి మును వ్రాసియిచ్చితివో—నుఱచితివా?—నావద్దనా నీదొంగ వేషములు! కన్నులు పెట్టుకొని చూఁడుము—ఇదిగో నీనంత కము—నీమొహరు—

శాంతి—(చూచి) ఔను. మృగేశుఁడనువాని కొకనికి, నే నుద్యోగము నిచ్చినమాట నిజమే! కాని పితృవధోద్యోగమని విపరీతముగ, సెలవిచ్చితిరేమి—ప్రభూ!—

కాల—విపరీతమా? విపరీతమా? నాకు శాత్రవుఁడై నాచే, పదభ్రష్టుఁడైనవానికి నీ వుద్యోగము నిచ్చి యాదరించిన దురాచరణము విపరీతముగాదా? పితృవధోద్యోగము విపరీతముగాదా?

(అనుబంధము. 8)

శాంత—కటకటా! నేడెంత పాపపుదినము !

కాల—సలిపిన ప్రయత్నము సఫలము గాకుండుటచేత నేనా పాపపు దినము? ఏమి మాటాడవు పాపాత్మా!—

శాంతి—ప్రభూ! ఎందుల కీయన్యాయపు మాటలు!—

ఆ॥ తండ్రివైన నిన్ను దైవసమానంబు
గాఁ దలంచుచుంటిఁగాని—స్వప్న
ముననుగాని ద్రోహమను మాటఁ దలఁచిన,
పరమ శివుని పదముఁ బాసినట్లు॥— ౨3

కాల—ఛీ! నీమృషా ప్రమాణములను, నాకడ నదరకుము. నీద్రోహ బుద్ధినంతయు—నెఱింగితిని.

శాంతి—ఆగ్రహము విడిచి ఆలోచించినచో సత్యము తెలియగలరు.

కాల—నన్ను చంపినచో, లక్ష్యహూప్యములను లంచమిచ్చెదనని, నీవు మృగేశునితో ననలేదా?

శాంతి—కల్ల; కల్ల; మహాప్రభూ! కేవల మనృతాలాపము; సాహసము.

కాల—నీలకంఠా? వీనిని నయితము బంధింపుము.

(నీల, శాంతి నిష్క్రమింతురు.)

కాల—(స్వగతము) ఒకవేళ నేనే మూఢుఁడనైతినా? నేనే మృగేశుని యనృతంబులను—మూఢుఁడనై విశ్వసించితినా ?—(ఆలో

చించి) నిజమే! ఇందేదియో—కౌటిల్యము లేకపోలేదు. శాంతికేతనుఁడు, నన్నుచంపించుటకుఁగాని, నిర్భయముగ నాయెదుట నన్నృతము లాడుటకుఁగాని, తగినసాహసముగలవాఁడు కాఁడు. మృగేశుఁడు లోకాంతకుఁడు. వాఁడెట్టి యసత్యములకైన వెలుఁడు. కానిమ్ము—వానిని విచారించెద.

(నీలకంఠుఁడు పునఃప్రవేశము.)

కాల—నీలకంఠా! ఈ భయంకరరహస్యము నీకేమైన బోధపడినదియా?

నీల—(స్వగ॥) మట్టిబుఱ్ఱ నీలకంఠున కిట్టి రహస్యములు బోధపడునా? (ప్రకా॥) ప్రభూ! తమకన్న నధిక మేధావంతుఁడను కానుగదా!

కాల—సరే! మృగేశునిఁ దీసికొనిరమ్ము.

నీల—చిత్తము—(నిష్క్రమించును.)

కాల—(ఆలోచించుచు)

ఉ॥ ఎన్నఁడులేని మోస మిపుడేటికి గల్గె నభేద్యతంత్రమై
చిన్నతనంబుచేత, నిటుసేయఁదలంచెనొ శాంతికేతనుం
డన్నరహంతకుండు కుటిలాత్ముఁడు నమ్మగరాదు; వాస్తవం
బెన్నివిధాలనెంచిన నొకింతయుఁ దోఁప దిదేమి చిత్రమో!—౨౮

(నీల॥ మృగే॥ పునఃప్రవేశము)

కాల—మృగేశా! నాకన్నియుఁ దెలిసినవి. ఇంక, నీ వబద్ధము లాడినకార్యములేదు. దుష్టుఁడా! నీ వెవ్వరి కుటిలతంత్రమున, నేకీభవించి—నా కుమారునిపై నిట్టి యపనింద నిడితివో—నాకు తెలిసినది. నిజముచెప్పితివా బ్రదికెదవు. అన్నృతమాడితివా—హతమాదువు.

మృగే—(నవ్వి) ఇంకను, మఱింత కన్నులుమూసికొని, పోవుచుండెనా? గ్రుడ్డితనము మితిమీఱుచున్నది. ఛీ! ఎందుల కీచర్చ! నీప్రాణ

ములను దీయఁదలంచినది నేను—తీయింపఁదలఁచినది నీ కుమారుఁడు. శిక్షింపఁదలఁచిన శిక్షింపఁగూడదా?—వేఱెవ్వరో, యీతంత్రమునఁ గలరని, వెకలిమాటలాడెదవేల? మతి చెడి పోయినదిగాఁబోలు నేమి?—పాపము!

కాల—ఆఁ—ఏమిరా దురాలాపీ! ఏమంటివి? నేను గ్రుడ్డివాఁడనా? మతిచెడినవాఁడనా? నన్ను గ్రుడ్డివానినిఁ గావించినవాని గ్రుడ్లు తీయింతునుగాని, మిన్నకుందునా?—

మృగే——సరి—ఇఁక నేమి? అట్లుచేయుము. అది శౌర్యమునకు—పౌరుషమునకు లక్షణము!—పదువురిపై బ్రాముట పౌరుషమా?—

కాల—నాకుమారుని శత్రువులు కొందఱు—నీచేఁ జేయించి, నిన్నిట్లుబద్ధములాడుమని చెప్పిరిగాదా? ఎందులకు బొంకెదవు?

మృగే—మఱల నదే మూర్ఖప్రసంగమా?

కాల—అట్లయిన శాంతికేతనుఁడే నామృతిని సంకల్పించినాఁడా?

మృగే—ఇఁకను సందేహములోనే యుంటివా?

కాల—ఔరా! ఎంతదుర్మదము? ఎంత పితృద్రోహము! దుష్టపరిపంథి శిరచ్ఛేదకుఁడగు నీ కాలకేతనుని మరణమును, కన్నులు దెరువని శాంతికేతనుఁడా సంకల్పించెను! గుండెలలోనున్న కటారినే గుఱుతింపఁజాలకుంటినా? ఒడిలోని యగ్నిహోత్రమునే యూహింపకుంటినా? కంఠమునకుఁ జుట్టుకొనిన కాలసర్పమునే గ్రహింపనైతినా? సంకల్పించిన యీ తుచ్ఛుఁడు బ్రదుకఁడు. సహాయమైన నీవు బ్రదుకవు. నీలకంఠా! శాంతికేతను నిట కీడ్చుకొనిరమ్ము—

(నీల నిష్క్రమించును)

మృగే—హా హ్హా హ్హా హ్హా! నన్నేమో శోధింపనలయుననియా, తప్పుదారి కీడ్వ నెంచితివి? ప్రాణములు పోవుగాక! పలికి బొంకుదునా?

కాల—దుష్టా! నోరు మూయుము. నీ యంత్యకాల మాసన్నమైనది.

మృగే—ప్రతిక్షణమును, నాకు—వీటిలో నొకకాలు—కాటిలో నొక కాలు—చావన్న భయమనుకుంటివా! చంపుటకు రోఁతలేదు; చచ్చుటకు భీతిలేదు.

(నీల, శాంతి ప్రవేశము.)

కాల—ఓరీ! మృషావాదీ! దురితాత్మా! పితృధనాపహరణ మహాశలు షాభిలాషీ! సంకల్పించిన దురాలోచనము—సల్పిన దురాచరణము—సల్పఁజేసిన మహాదారుణము చాలక, నిరంతరానృత వచః ప్రకల్పనముచే—నాకన్నులను గప్పఁదలఁచితివా? పాపీ! నాతోడనా పరిహాసము! నాకా పరాభవము! నాపైననా నీవధోద్యోగము! కృతఘ్నుఁడా! చండాలుఁడా! గ్రుడ్లు తీయించెదను చూడుము.

(అనుబంధము. 9)

శాంతి—మహారాజా! తమకు, నేఁడిట్టి దురాగ్రహ గ్రహావేశమయ్యెనో—నాకుఁదోఁచుటలేదు. ఇదియేమి యావేశము ప్రభూ!—ఏపాప మెఱుంగని నన్ను తమ రిట్లనుటకు గతమేమో, నాకు దోఁపకున్నది! నేనేమి ప్రత్యుత్తర మీయఁగలను?—

కాల—ప్రత్యుత్తరము నాకుగాదు. ఏదురాత్ముని నీవు ప్రోత్సహించి, నామరణమును కన్నులఁ గాంచనెంచితివో—అతుచ్ఛున కిప్పుడు ప్రత్యుత్తర మిమ్ము. వానివలననే, నీరహస్య ప్రచురణమైనది. పాపము నెంతకాలము మూటఁగట్టి దాఁచవలయు ననుకొంటి విరా? చండాలుఁడా!

శాంతి—జనకా! మనోవాక్కాయకర్మలచేతను, నేను, నీమరణమును సంకల్పింపలేదు. భూమ్యాకాశములుసాక్షి—ఆపరాత్పరుఁడు సాక్షి. నీవేమైన ననుము నేను నిర్దోషిని. నన్నుహింసించి పాప మేలఁ గట్టుకొందువు?

నీల—ఓరీ! మృగేశా! మాటాడవేమి? ఇతఁడు నేను నిర్దోషి నను చున్నాఁడు. నీవే యబద్ధము లాడితివా?

మృగే—(వికటహాసముచేసి) నాకు నవ్వు వచ్చుచున్నది. ఈశాంతికేత నుఁడెంత యనృతాలాపి!

కాల—తుదసారి చెప్పుచున్నాను వినుఁడు. ఇప్పుడు మీయిద్దఱిలో నెవ్వఁ డనృతాలాపియో తేలకపోదు. ద్రోహియగువాని గ్రుడ్లు తీయింతును. నిజము చెప్పుడు.

మృగే—ఇంకను నిజముకొఱకే ప్రాకులాడుచుంటివా! బోధపడినదిగా దాని నిజమింకను! ప్రాణములమీఁదికి వచ్చినపుడు నీకొడుకబద్ధ మాడెనుగాని ప్రళయము వచ్చినను, నేను బొంకుదునా? నీవెంత మొండివో నీ కొడుకంతకన్న మొండిబండ. ఇద్దఱికిని సరిపోయి నది.

నీల—దుష్టా! మహారాజును దూషించితివేని తల పగులఁగలదు.

మృగే—ఇంతవఱకు ముదిరిన వ్యవహారమున, ఇంకను తల పగులకుండు ననియే మాటలాడుచుందునా? నీవును నీ ప్రభువునుఁ గలసి, నన్ను చంపుదురేమో? అంతేకదా! ఓ! చంపుఁడు; సర్వసిద్ధముగ నున్నాను. ఈఁతకు మించిన లోతుఁగలదా?

కాల—నీలకంఠా! నీకు మతిపోయినదా? ప్రేలనిమ్ము వానితో నీకేమి?

మృగే—హాహ్హాహ్హా! (వికటముగ నవ్వును.)

శాంతి—ఓరీ! నాతండ్రినిఁ జంపుమని నేను నీతో చెప్పి ప్రేరేపితినా?

మృగే—(కోపముతో) ఛీ! ప్రేలకు. నాతోఁగూడ నబద్ధమా? నా మొగముచూచి మాటలాడుము; ఇంత పిఱికిపంద విట్టిసాహసమున కేల పూనుకొంటివి? చేతవాతగాని నీమాటలు నమ్మి—నీలంచము నకు లోభించి—నిన్ను విశ్వసించి—నడుమ నాకుత్తుక నుత్తరించు కొంటినిగదా! ఛూ! నీమొగము చూడరాదు.

శాంతి—నీవు కముటక్కాఁడవి! ఆరితేరిన గజదొంగవు! కొంపలుగూల్ప నేర్చిన ఘోరహంతకుఁడవు! నాప్రాణములకునీవెక్కడదాపురించితివిరా! నీకు నేనేమి యుపకారము చేసితిని. రాజనకు జంకక—పాపమునకు భయపడక—కల్లలకు వెఱవక—అన్యాయముగ నన్ను హతమార్పఁ దెగించితివిగదరా! కుటిలహృదయా! నేనిప్పుడేమి చెప్పుకొనిన నెవ్వరు నమ్మెదరు?

మృగే—మఱి—తండ్రినేల చంపఁదలచితివి? అనుభవించు—లంచగొండి మృగేశుఁడు లభించినదే చాలునని లక్షరూపాయ లిచ్చెదనని యాశపెట్టి—ఛీ! పాపీ!—

శాంతి—ఎప్పుడురా నేను నీకు లక్షరూపాయ లిచ్చెదనంటిని?

మృగే—ఎప్పుడా? ఎఱుఁగనట్లు మాటాడెదవు! ఎప్పుడో చెప్పుమందువా? నీతండ్రి మంగళాంతఃపురమున త్రాగి మైమఱచి దొరలుచున్న తరుణముచూచుకొని క్రిక్కనకూడు గతుకఁదలచిన దొంగకుక్కవలె నీవు సులోచనాంతఃపురమున దూరినరాత్రి—

కాల—(అదరిపడి) ఆఁ—ఆఁ—ఏమి? ఏది? ఇదికూడనా? నాశ్రవణము లేమి వినుచున్నవి? వీఁడు సులోచనతోఁగూడ సాంగత్యము చేయుచున్నాఁడా? ఈ తుచ్ఛుని మఱిగి, సులోచన నన్ను గ్రుడ్డి పందను చేయుచున్నదా? ఓరీ! శాంతికేతన చండాలా! నిన్ను కొడుకవని నమ్మితినిగాని నాగొంతుక మొదలంటఁ గోయఁగల తేనెపూత కత్తివని తెలియనైతినిరా!

మృగే—కొడుకుకాఁడు. నీభార్య అంకుమగఁడు; నీ వర్ధకుఁడు.

శాంతి—(స్వగ॥) పరమేశ్వరా! నేడెట్టి పాపపుదినము!

కాల—ఆఁ—ఆఁ—గర్భశూలాయమానములగు పలుకులను నేఁడు కాలకేతనుఁడు వినుచున్నాఁడు. ఇవి పలుకులుగావు. భీకరాగ్నిహోత్రజ్వాలలు. ఇంక నాకెక్కడిశాంతి? చాలు—ఈ ప్రసంగమును నేనిఁక వినలేను. కడుపునఁ బుట్టిన చండాలుఁడే—కన్న

తండ్రి తాళిగట్టినదానితో ఱంకుతనము చేసెనన్న, నిఁక నీలోకమున నమ్మదగిన వాఁడెవ్వఁడు? ప్రపంచమంతయు ద్రోహసంకులము! నమ్మదగినవాఁడు నా కొక్కఁడునులేఁడు. అందఱును ద్రోహులు; ద్రోహులు—కంటికిఁ గనఁబడిన పాపాత్ముల నందఱను, కఱకఱఁ దెగఁగోసి, పీకలు చేతఁబుచ్చుకొని, రక్తమును తనివిదీర గుటగుట ద్రావి, ఆకాశమునకు బంతులవలె నెగురవేసినఁగాని, నాగర్భదావానలము చల్లారదు......కాదు కాదు. నీలకంఠా! ఈమృగేశుని జన్మాంతము కారాగారమున నుంచి, దినమునకు సోలెడు యుప్పు తినిపించి, కఠినముగ శిక్షింప శాసింపుము. ఈ శాంతికేతను నిప్పటికి చెఱనుంపుము. రేపు వీని గ్రుడ్లు దీయింతును. (నిష్క్రి॥)

(తెర)

---

4 వ రంగము. పురవీధి.

ప్రవేశము—నీలకంఠ మృగేశులు.

నీల—సెబాస్! మృగేశా! చక్కని సాక్ష్యమిచ్చితివి. ఈకల్లోలముతో కాలకేతనునిమతి పూర్ణముగ చెడిపోయినది.

మృగే—మృగేశుఁడన్న నేమనుకొంటివి? కాని—నీవేమియు మాటలాడక మొద్దువలె నిలువఁబడితివేమి?

నీల—నేనేమి మాటలాడిన నిజము బయల్పడునో—యని నగముచచ్చియుంటిని. కాని—నీవింక కొన్నినాళ్లు కారాగృహముననే యుండి—కాలకేతనుఁ డిది, మఱచినతరువాత పారిపోఁగూడదా?

మృగే—ఆఁ—ఆఁ— మఱల నింకొకదారిఁ ద్రొక్కుచుంటివా? నీలకంఠా! ఏమనుకొంటివోసుమా! నీప్రాణములు నాచేతులో నున్నవి. నీ వినాశముఁగూడ నేనే సంకల్పింపఁగలను.

నీల—మృగేశా! కోపపడకుము. అట్లుచేసిన నెట్లుందునోయని—మాట వరుస కంటిని.

మృగే—నీకేల? చెరసాలనుండి మృగేశుఁడు పారిపోయెనని చెప్పుము. కాలకేతనుఁడు కారాగృహాధికారిని చంపినఁ జంపనిమ్ము.

నీల—అట్లే కానిమ్ము.

మృగే—నా లక్షరూపాయలు నాకిమ్ము. నాకిప్పుడు సారాయిపిచ్చి యెత్తుచున్నది. ఇఁక సానివాడ—సారాయంగడి—స్వర్గలోకములు కానున్నవి.

నీల—ఇదిగో! నీధనము కొనిపొమ్ము— (ఇచ్చును.)

మృగే—నాతో మఱల పనివచ్చినప్పుడు పిలువుము. నేను నీకు మూఁడు చోట్లు చెప్పితినిగాదా! అక్కడ తప్పక దొరికెదను. (నిష్క్ర॥)

నీల—(స్వాఽలోచనముగ) ఇప్పుడు నాస్థితి విషమమైయున్నది. కాలకేతనుఁడెఱుంగకుండ ఖజానాలోనుండి తీసి యీలక్షరూపాయలును వీని కిచ్చితిని. కారాగృహమునుండి మృగేశుని విడిచి నందులకు సయితము నాకేగతి గలుగనున్నదో తెలియదు. ఎవరది?—

(మంగళ—ప్రవేశము.)

నీల—మంగళా! ఏమియిది? మనలనెవ్వరును చూచుటలేదుగదా! అంతఃపురకాంత విట్లర్ధరాత్రిమున వీధిలోనికి వచ్చితివేమి?

మంగ—ఇంటికిరమ్ము. సులోచనను పరిభవించుటకు మంచియుపాయ ముదొరికినది.

నీల—ఎట్లు?

మంగ—శాంతికేతనునితల్లి యగుధారుణి—తనకుమారునెట్లైన రక్షింపు మని నాకాళ్లపై బడినది. సులోచనను వేడుకొంటివేని ఫలితము గలుగునని పంపితిని. సులోచన తనపై రాజునకు ప్రేమగలదను

నమ్మకముచేత—శాంతికేతనుని రక్షింపుమని రాజును ప్రార్థింపక పోదు. ఇదివఱకే—వారిరువురకును సంబంధమని అనుమానించు చున్న కాలకేతనుఁడు తత్ప్రవాదమును పూర్ణముగ నమ్మి సులోచనను చంపును. అంతటితో—నామార్గకంటకము వదలిపోవును.

నీల—ఈనడుపీధిలో—మనకీసంభాషణము తగదు. మందిరమునకురమ్ము.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

(తెర)

5 వ రంగము—కపాలేశ్వరాలయము.

ప్రవేశము—ప్రార్థించుచు సులోచన.

సులో—(దైవప్రార్థనచేయుచుండును.)

(అనుబంధము 10.)

(తెరలో) తల్లీ! సులోచనా! నాకు పుత్రభిక్ష నిడుము.

సులో—ఎవరి దీయార్తధ్వని?

ధారు—(ప్రవేశించి సులోచనపాదములంబడి) తల్లీ! సులోచనా! నాకు పుత్రభిక్ష నొసంగుము.

సులో—లెమ్ము—భాగ్యవతీ! పరమేశ్వరుఁడు నీదుఃఖముం బరిహరించునుగాక! నీవెవ్వరు?

ధారు—అమ్మా! నీవు నన్నెఱుంగకున్నను నేను నిన్నెఱుంగక పోలేదు. నిమ్ము వివాహమాడుటకు పూర్వమే—తనభార్యనగు నన్ను కాలకేతనుఁడు విడిచివేసెను. నేను నీకు సవతి నగుదును

సులో—తల్లీ! ధారుణీదేవివా? అయ్యయ్యో! ఎన్నినాళ్ళకు నిన్నుఁ జూచితిని. ఇట్టిస్థితిలో నీవు రానేల?

ధారు—ఏమిచెప్పుదును? ఎవరో దుష్టులు కల్పించిన దుష్ప్రవాదములను నమ్మి—మహారాజు నా కుమారుఁడగు శాంతికేతనుఁడు

తన్నుఁ జంపఁదలంచెనని తెల్లవాఱునప్పటికి వాని గుడ్లుదీయ శాసించెను.

సులో—అయ్యయ్యో! అతఁడట్టివాఁడు కాఁడే!—ఏదుష్టులు బోధించిరో కదా!

ధారు—అమ్మా! ఇఁక యోచనములకెడములేదు. తెల్లవాఱిన ఫలము లేదు. నీవుచెప్పినచో—రాజు శాంతించునని యందఱు ననుచున్నారు. నాకు పుత్రభిక్ష నొసఁగుము. నీ పరోపకారపరాయణతను భగవంతుఁడు మఱచిపోఁడు.

సులో—అమ్మా! రాజుహృదయము నెఱింగియు, నీవిట్లాడిన నే నేమనఁగలను? ఆతఁ డొకరిమాట వినువాఁడైనచో, నీ కీదుర్గతియేల కల్గియుండును?

ధారు—అయ్యయ్యో! సులోచనా! నీవేయిట్లన్న—నాకింకేదిదారి? నిర్దోషియగు నాకుమారుఁడు గ్రుడ్లు తీయఁబడి, బలవన్మరణము నొందవలసినదేనా?-ధర్మాధర్మములులేవా? భగవంతుఁడులేఁడా?

సులో—ఊరడిల్లుము. తల్లీ! ఊరడిల్లుము.

ధారు—నాకింకెక్కడి యూరట!—పతి నన్ను బాసినను జీవచ్ఛవమువలె ఏకపుత్రునిఁ జూచుకొని యీపాడుశరీరమును నిలిపియుంటినే! ఇఁకనేను బ్రదికియేమి ఫలము? నాపుత్రుని బలవన్మరణము నిఁకనేను చూడలేను—చూడలేను— వాని మరణమునకన్న ముందుగా—నాశిరస్సు నీపావనాలయమున బ్రద్దలు గొట్టుకొని పరలోకముం జేరెదను. (తలఁగొట్టుకొనును.)

సులో—(వారించి) తల్లీ! ఇదియేమి సాహసము? ఆత్మహత్య చేసికొందువా? ఊరడిల్లుము.

ధారు—నాకుమారుఁడులేని ప్రపంచము నాకేల? ఈజీవనమేల? ఏమి చూచుకొని నేను జీవించుట?

సులో—తాళుము. నా కిప్పుడొక యాలోచనము తోఁచినది. దీనిని తనకడకుఁ బంపినచో—ఎట్టి స్థితియందయిన—నాకు దర్శన మిచ్చెదనని—వరమిచ్చి—నాథుఁడు పూర్వమొకనాడు నాకీ యంగుళీయకము నిచ్చెను. శాంతస్వభావుఁడగు శాంతికేతనుని ప్రాణరక్షణమునకై—ప్రయత్నించెదఁగాక! విచారింపకుము.

ధారు—తల్లీ! నిన్ను జగత్పతి సదా రక్షించుఁగాక!

సులో—(ఉంగరమును దోసిటనుంచుకొని ప్రతిమకెదురుగా మోకరించి) ఓజగత్త్రియాధినాథా! కృపాసుధా!

ఉ॥ పాపమెఱుంగనట్టి యొకబాలుని ప్రాణముఁ గావఁబూని నే
నీపనికొప్పుకొంటి; హృదయేశుఁ డతీత కృధామనస్కుఁడై
దీపిలుచున్న వాఁడు; నను తేల్చెదొ ముంచెదొ? నీదెభారమౌ
నీపదపద్మసేవనమునే మదినమ్మితినో జగత్పతీ!

అగభాషీ! అగభాషీ!!—

(అగభాషి ప్రవేశము.)

సులో—ఈయంగుళీయమును గొనిపోయి—ప్రాణేశ్వరునకిచ్చి-దర్శనము నపేక్షించితినని చెప్పుము

అగ—ఇప్పుడు నీకాయన దర్శనమేల తల్లీ!

సులో—అగభాషీ! తెల్లవాఱునప్పటికి గుర్తిమలీయఁబడనున్న శాంతికేతనుని సంరక్షించుటకై—నేను కపాలేశ్వరుని సాక్షిగా నీమెకు వాగ్దానము నొసంగితిని.

అగ—అయ్యయ్యో! నీకు నేడెట్టివిపరీత సంకల్పముగలిగెను. వలదు--వలదు; తల్లీ! విరమింపుము. ఈసంకల్పమును మానుము. కాలకేతన ప్రభువు నేటిరాత్రి కాలయముఁడై యున్నాఁడు. ఆయన యెదుటఁబడినప్రాణి నేఁడు బ్రదుకుట కల్ల! కంటబడినవారినెల్ల కటారి పాల్సేయ సిద్ధసంకల్పుఁడై భీషణాకారముతోనున్నాఁడు.

సులో—ఉండనిమ్ము—న్యాయము విచారించెనా—ఒకనిర్దోషిని రక్షించి ప్రభువుదయకుఁ బాత్రురాలనగుదును. సంహరించెనా—నిశ్చింత తోఁ పతికరంబులఁ బరమపదవిఁ గాంచెదను.

ఆగ—తల్లీ! నీనాశనమునకే—నీకిట్టి దృఢనిశ్చయముగల్గినది. అదిగాక నీవు విచారపడెదవని నీకిదివఱ కెఱిఁగింపలేదు. ఒక చోరుని మాటలను నమ్మి నీకును శాంతికేతనునకును సంబంధముగలదని నీ శీలమునం దాయన ఇదివఱకే పెట్టిసందేహముం బూని యున్నాఁడు. ఇట్టి యాతఁ డీరాత్రినీవు కంటఁబడినంతనే—నఱకి వేయునుగాని న్యాయపాలనము చేయునా? వట్టిది; వట్టిది. ఏమియు ప్రయోజనములేదు—మానుము; మానుము.

సులో—కటకటా! ఎంతపాప మెంతపాపము!—నా శీలమునందు సయితము ప్రభువు సంశయించెనా? ఇట్టి నాబ్రదుకే నిష్ఫలము. ఈమిమచేనైన జచ్చెదను. ఇదే యంగుళీయము ప్రభువునకు నీవీయక తప్పదు. (ఉంగరము నిచ్చును)

ఆగ—తప్పదా? తల్లీ! తప్పదా?

సులో—అబ్బా! జాగేలఁ జేసెదవు; పొమ్ము.

ఆగ—నాచావుకూడ నీరాత్రియే స్థిరము. చేయునది ఏమియునులేదు. ఎంతఘోరము.

సులో—కపాలేశ్వరుఁడు నీకు మృతిగల్గకుండ రక్షించునుగాక! పొమ్ము.

ఆగ—పోయెదను. తల్లీ! పోయెదను. కాని, నీకును నాకును ఋణము దీరిపోయినది నేనిఁక నిన్నుచూడను. నేనిఁక మృత్యుదేవత కోఁఱలలోనికే పోవుచున్నాను. సెలవు తల్లీ! సెలవు!— (నిష్క్రమించును.)

సులో—(తనలో) ఆహా! ఇన్నినాళ్ళనుండియు నాప్రవర్తనముం జూచుచున్నప్రభు వెంతలో భ్రాంతుఁడై నా సౌశీల్యమునందు సంశయమునందెను. ఇఁక నా కీబ్రదుకేల?

సీ॥ ఇన్నివత్సరములు నితర చింతలులేక
పతియె దైవంబని బ్రదికినాను;
ఏవేళ నాథుని పావనాకారమే
నిజమానసంబున నిలిపినాను;
ఏమాటలాడిన హృదయేశునామమే
వేమాఱు నోట జపించినాను
పతియాజ్ఞయే నాకు పావనవ్రతమని
ఎప్పుడు శిరసావహించినాను
కటకటా! నేటి కాతని కరుణతొలఁగె
నింక నేమున్న దింక నా కీధరిత్రి
అసువులను పతి నిశితాసికప్పగించి
సురుచిరానందపదవినిఁ జూరగొందు॥ ౨౭

అమ్మా! ధారుణీ! రమ్ము—పతియానతి యగుదనుక నాయింటనే విశ్రమింపుము.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమింతురు.)

(తెర)

౬వ రంగము—కాలకేతనుని ఏకాంతశాల.

(ప్రవేశము—కాలకేతనుఁడు ఆలోచించుచు క్రోధముతో)

కాల—(స్వగతము) చాలును—ఆకారణము చాలును—అంతకన్న విశేషకారణ మక్కఱలేదు. ఆకులటయు నాకృతఘ్నుఁడును నేక శయ్యపై రతిసౌఖ్యము ననుభవించుచుండఁగా—చూచినవా రుందురా? ఉన్నను వచింతురా? నేనులేని యర్ధరాత్రిమున వానికి దీనియింట నేమిపనియున్నది? ఇంకేమి పనియుండవలెను! అదియే పని. ఈపంద నెలసుపమునెఁదుదినములు—పరకాంతా

మందిరమున నుండుమని బాగుగ గ్రహించినాఁడు. దానితోఁ జేరి యథేచ్ఛముగ వ్యభిచార వ్యవహారమును సాగించినాఁడు. ఓరీ! శాంతికేతనచండాలా! నీ మొగముతీరుఁ జూచి—నీ దొంగ నడకలనుఁ జూచి——నీ సంగిమాటలనుఁ జూచి——ని న్నెంత సజ్జనుఁడ వనుకొంటినిరా! దుష్టా! పడుచుఁదనఁపు నొడలి తిమ్మిరియే ప్రధాన మనుకొంటివిగాని—తల్లివావి నైనఁ దలంపవైతివిగదా! ఛీ! నీకది యెక్కడితల్లి? నీవు నా కెక్కడి కుమారుఁడవు?........ఓసీ! జగన్మోహినీ! కులటాగ్రగణ్యా! హంతకీ! సులోచనా! ఎన్ని చమత్కారములాడి, ఎంతకపటాభినయ మొనరించి—తుదకెంత దుష్కృత్య మాచరించి, నాఱొమ్ము మీఁది కుంపటివయితివే! పాపిసీ!—ని న్నుప్పుపాతర వేయింప వలయు. కత్తులబోనులందు పొరలింపవలయు... (ఆకాశముం జూచి) ఇంకను తెల్లవారలేదు; కానిమ్ము—తెల్లవాఱు దనుక నాకు నిద్రలేదు. వాని కన్నులవెంటఁగారు రక్తముం జూచినఁ గాని నిద్రపట్టునా?—అందఱిపైఁగల విశ్వాసమును నామనస్సున నంతమైనది. ఆగభాషిని సయితము నమ్మను. ఇంత యతివినయముగలవాఁడు వీఁడెంత హంతకుఁడై యుండునో!—(సుర ద్రావి) ఛీ! ఛీ! పాపిమనస్సా! ఏమనుచుంటివే? సులోచన నిర్మలచరిత్రయనియా? ఓహోహో! అందఱి మనోనైర్మల్యమును ఒకటితరువాత నొకటిగా బయల్పడుచునే యున్నవిగాదా? చాలు చాలును. ఇంతటితో నీభ్రమ చాలు. ఈ ప్రపంచమున—నాశ్రేయముం గోరినవాఁ డొక్కఁడును లేఁడు. అందఱును హతమార్చవలె—నిష్కంటకుఁడనుగావలె— కానిమ్ము—ఒక్కొక్కని నీరాత్రి నామావశేషము చేసెద.

(అగభాషి భయముతో ప్రవేశము.)

కాల—వచ్చుచుంటివా? రమ్ము-రమ్ము-అతివినయభూతమా! రమ్ము- నాయెదుటకు.

అగ—(స్వగ॥) నాకు ప్రాణాసన్నకాలము వచ్చినది. అనుకొన్నంతయు నైనది.

కాల—ఏమి వచ్చితివి?

అగ—ప్రభూ! సులోచనాదేవిగారు తమ దర్శనము నపేక్షించుచు— ఈయంగుళీయము నంపినారు.

కాల—ఏమి? సులోచనాదేవియా? నీచేత నంగుళీయము నంపినదా? నాదర్శనముం గోరినదా?...ఓరీ! నీగ్రోపిశాచమా! ఆ యుంగరమును తెచ్చుటకు నీకు బుద్ధిలేదా? పంపుటకు దానికి బుద్ధిలేదా?

అగ—ప్రభూ! నేను వలదనుచునేయుంటిని. ఆమె బలవంతమున—

కాల—బలవంతమా? తుచ్ఛుఁడా! ఇట్టి బలవంతముననేనా ఇదివఱకు నీవు దానికి ఱంకుమగలను తార్చితివి!

అగ—పాపము శమించుఁగాక!

కాల—పాపముగాదు. ప్రాణము శమించును. నీసహాయము లేకున్న నాకెఱుకలేకుండ నీరక్షణమునందున్న సులోచనాంతఃపురమున కుక్కలేల దూరినవిరా?

అగ—నేనెఱిఁగినంతవఱ కెవ్వరును రాలేదు.

కాల—రాలేదా? రాలేదా? అనృతములుకూడనా? నాయెదుట? చావు నీగ్రోభూతమా! చావు—

(పొడువఁగా అగభాషి మరణించును.)

కాల—ఒకపీడ వదలినది. కొంత మనశ్శాంతి గలిగినది- సేవకా! సులోచనను రమ్మంటినను.

సేవ—భాగ్యము. (నిష్క్రమించును.)

కాల—(సురద్రావి) సకలప్రాణిసముదాయము కాలకేతనుఁడన్న గడ గడ వణకుచుండ—ఈపాపిని నేనన్న భీతిలేక—పతి నగు నా కంట దుమ్ముగొట్టినా? దుష్టాత్మురాలు—కానీ—చూచెదను.

(సులోచన ప్రవేశము.)

కాల—ఎవరది? సులోచనారాణి? ఎవరికిరాణి?—కాలకేతనునకా? కాదు కాదు—శాంతికేతనునకు—రమ్ము. అభాగ్యులారా! రమ్ము. ఇప్పుడే త్రాగిన యొకనివేషి రక్తముచే దాహము పూర్ణముగాఁ దీరక నీకొఱకై—గుటకలుమ్రింగుచున్న కరవాల మిదిగో! ఎదు రుగనున్నది. రమ్ము—

సులో—(అగభాషినిఁజూచి) హా! ఇది యేమిభయంకరము! అగభాషి హతుఁడయ్యెనా?—

కాల—ఛీ! వానికొఱకు దుఃఖపడకు. నీకల్లయేమ్పులు—నీ దొంగవేష ములు—కాలకేతనుని యెదుటకాదు. రమ్ము—నీ కంగుళీయ మిచ్చినమాట నిజమే. ఇచ్చునప్పుడు ఎట్టిసమయమందైన సరియే—నీకు దర్శనమిచ్చెదనని పల్కుటయు నిజమే. అందులకై ఈసమయమున, నాకు దీనిని పంపితివి. సరి—నీయందు దోషము లేదు. అందులకే దర్శన మిచ్చితిని. ఇప్పుడు నీరాకకు కారణ మేమి?

సులో—ప్రభూ! ఆగ్రహించిన వచింపఁజాలను.

కాల—అ—సరి. ఆగ్రహింపను. చాలశాంతముగఁ గూర్చుంటిని. చెప్పుము. నీరాకకుఁ గారణమేమిః?—

సులో—శాంతికేతనుఁడు, నిర్దోషియని..........

కాల—ఆఁ—రమ్ము; రమ్ము—అదియేదారి. ఆమాట చెప్పుదువో లేదో యనియే శాంతించితిని. చెప్పుము; శాంతికేతనుఁడు నిర్దో షియా? ఎందుచేత? యథేచ్ఛముగ నీతో వ్యభిచరించుట చేతనా?

సులో—ఈ దుర్బోధ తమ కెవ్వరు చేసినారోకాని—

కాల—ఛీ! చాలింపుమిఁక—నోరువిప్పకు. నాకొకఁడు దుర్బోధ చేసెనా? నీవు వింటివా?—మీపాపకర్మము నెవ్వరు నెఱుంగరను కొంటివా? పశువా! ప్రేలరీ! నన్ను గ్రుడ్డిపందనుజేసి కన్నులలో కారముజల్ల నెన్నినాళ్లనుండి ప్రయత్నించుచుంటివి.

సులో—ప్రభూ! నేను నిర్దోషిని—శాంతికేతనుఁడు నిర్దోషి—అతని ప్రాణములు రక్షింతునని యాతని తల్లికి వాగ్దానముచేసితిని. నా మాట నిలుపుము. అతనిని రక్షింపుము. (పాదములపైఁబడును.)

కాల—పాదములు వదలుము. జంకుమగని రక్షించుకొనఁ దలఁచి లజ్జ లేక వచ్చితివా! కులటా! (కాలితోఁ దన్నును)

సులో—ఏమైన నగుఁడు. అతని రక్షించినగాని మీపాదములువిడువను.

కాల—రక్షించుట వట్టిది. కాళ్లు వదలు.

సులో—ప్రభూ! రక్షింపుము. నాకు నీ పాదములే శరణ్యము.

కాల—దుష్టాత్మురాలా! నాయాజ్ఞ మీరెదవా? చావు కలుషస్వరూపిణీ!— (పొడుచును—సులోచన మరణించును)

కాల—హా! గుండెపీడ వదలినది. ఎవఁడు నాయెదుటకు వచ్చినను ఈ రాత్రి చంపకమానను. కృతఘ్నస్వరూపపంకిలమగు నీప్రపంచము నిర్మానుష్యముగానలయు. ఇంకను పాపరాత్రి గడువలేదా? తెల్లవాఱుటకుఁ బ్రొద్దులేదు—సేనకా! శాంతికేతనుని రమ్మనుము.

సేన—భాగ్యము— (నిష్క్రమి॥)

కాల—(మఱలఁదాఁకి) కాలకేతనుని జీవితనాటకములం దిది మహా సుప్రసిద్ధ భీకరమగు కాళరాత్రి యగుఁగాక! శాంతికేతన చండాలుఁడింకను రాలేదా?

(శాంతికేతనుఁడు ప్రవేశము.)

శాంతి—తండ్రీ! వచ్చితిని.

కాల—హుం! నేనింక నీకుతండ్రినా? పార్థింపుమని ప్రాణభీతిచే జంకులాడిని నాకడకుఁబంపితివా? కుటిలా! నీగుట్టు తీసెదను.

చూచితివా? ఈరెండుశవములను—వానితో పాటయ్యెదవు. ఇప్పటికైన నిజము నొప్పుకొనుము. సులోచనతో సంబంధము చేసితివా? నన్నుజంప మృగేశుని బ్రేరేపితివా?

శాంతి—ఛీ! ఏమి నీరాక్షసకృత్యము? పుణ్యాత్ముఁడగు నాగభాషిని పరమ పతివ్రతయగు సులోచనను చంపితివా? ఓభయంకరకాల కేతనాసురా! ఇప్పుడు నిజముగ నీవు నాతండ్రివనుటకు లజ్జించు చున్నాను. నన్ను చంపఁదలచినచో చంపుము. గుండ్లుతీయుము. నీయిచ్చవచ్చినట్లు చేయుము—కాని—నీగతి తుదకేమగునో—యూహించుకొనుము. నిర్దోషులను వధించిన మహాపాతకము పెనుభూతమై నీరక్తముం ద్రాగఁగలదు. చండాలుఁడా! కిరాతుఁడా! సజ్జనవిద్రోహీ! ఎంతెంత దుష్కార్యము లాచరించి బ్రదికియుంటివిరా? మహాపాపీ! భగవంతుఁడున్నచో—నీపాపములకు ప్రాయశ్చిత్తము సలుపకపోఁడు. నీశిరస్సు సహస్రచ్ఛిన్నములు కాకపోదు—కటకటా! ఎంతదారుణము! ఎంతఘోరము! ఎంతదుష్కర్మము! ఎంతదురాచరణము! చూడ దుర్భరము! దుర్భరము!!

కాల—తులువా! నన్ను పాపాత్ముఁడనుచుంటివా? నీకిది మరణాసన్న పాతము! నిన్నింక బ్రదుకనీయను. నీలకంఠా!

(నీలకంఠుఁడు ప్రవేశము)

కాల—సిద్ధముగనుంటివిగాదా?

నీల—చిత్తము.

కాల—వీని గుండ్లుతీయుము.

నీల—(శాంతికేతనుని గుండ్లుతీయుచుండును రక్తముకారును) (తెర)

•••○○•••

చతుర్థాంకము.

ద్వితీయ విశ్రాంతికాలము.

2nd INTERVAL.

కాలకేతనము

పంచమాంకము.

1 వ రంగము.—పురవీధి.

ప్రవేశము—ఉదయాదిత్యుడును గంగాధరుడును.

గం. గా.—ఆర్యా! ఉదయాదిత్య మహీనాయకా? ఉదయాదిత్యులగు మీరు సీతన్న యనుపేరునను—గంగాధరుడనగు నేను గంగన్న యనుపేరునను—గర్భశత్రుండగు కాలకేతనుని గొల్చుటకన్న కష్టముగలదా?—అందును—నాకు భగవంతుడొసంగిన బుద్ధి తేజమును తెమలి మూగతనమునా! ప్రారబ్ధము !

ఉ.—ఇందులకు—రాజనీతి సమ్మతించుచున్నది. నీవు మనస్థితికి విచారింపకుము. ఏమంటివేని—

సీ॥ అరసి యుగంధరునంతి మేధానిధి
నటియింపడే మదోన్మత్తునట్లు
చాణక్యునంత ధీశాలి చచ్చినయట్లు
దాగడే యొక్క మందసమునందు
దుర్గదాసంతటి దుస్సాధ్య యోధుడు
గాసిలి యున్న సన్యాసిగాడె
రాణాయమ ప్రతి శాత్రవమారణమునకై
యింటింట కోతి నాడింపలేదె!

ధీయుతుండగు ఖడ్గనారాయణుండు
మానవంతుడయ్యెను దా పఠాణీగాఁడె
ప్రభువులకు—రాజ్యతంత్రి మవశ్యమాట
కష్టకార్యంబు నా కిదిగాదు—హితుఁడ!—

అదిసరిగాని—మృగేశునిమూలమున పాషండునిచేఁజిక్కిన రత్న హారమును కాలకేతనునకు పట్టియిచ్చితిమిగదా! మనము మఱల మన మూకాంధవేషములతో సరియైన సాక్ష్యమునిచ్చుటకై కాలకేతనుని దరినుండవలదా?

గంగా—ఉండకున్న నెట్లు? కార్యము మఱియొకవిధమైన రూపము దాల్చదా?

ఉద—ఐన—నాలస్యమేల? పద!— (నిష్క్రమింతురు)

(తెర)

---

2 వ రంగము—కాలకేతనుని మందిరము.

ప్రవేశము—(కాలకేతనుఁడు హారమును పరిశీలించుచుండును—ప్రక్కన మూగ, గ్రుడ్డి వేషములతో సీతన్న గంగన్న—దూరమున పాషండుఁడు వినయముతో—)

గంగా—ప్రభూ! ఈహారమును—ఈతఁడు విక్రయమునకు దెచ్చినాఁడు. ఇట్టివి ప్రభువులగు తమవంటివారికడ నుండఁదగినవి.

సీత—(దీనివెల ఎనిమిదిరూపాయలని మూకాభినయము చేయును)

కాల—ఏమి? దీనివెల ఎనిమిదిరూపాయలా?—

సీత—ఆఁ—ఆఁ—(మూగకేకలు)

కాల—(పరిశీలించి) ఎక్కడిదిది? దీని నెవ్వఁడు తెచ్చెను?

సీత—(మూగసౌజ్ఞచె పాషండుని చూపును.)

కాల—ఈహారము రెండువేలవిలువగల్గినది. మామంగళది. నాయంతఃపురమునందలి రత్నహార మీదుష్టునిచేత నెట్లుపడెను? ఓరీ! రాజద్రవ్యాపహరణము చేసితివా? చోరుఁడా!

పాపం—ప్రభూ! తమవద్దనిఁక నిజముదాపను. నేనిది దొంగిలింపలేదు. కాని.........

కాల—కానియేమి? నీకిదియెవ్వరైన బహుమానముగా నిచ్చిరా?

పాపం—బహుమానముకాదు. బాకీక్రింద నీయఁబడినది.

కాల—నాయంతఃపురమున నీకు బాకీపడినవారెవ్వరు? నిజముచెప్పుము. అసత్యపరాయణా!

పాపం—నిజమే చెప్పుచున్నాను. ఆద్యంతము లాలకింపుఁడు. నేనొక పేరుపొందిన జూదరిని. ఒకనాఁడు మృగేశుఁడనుజూదరి నాకు వేయి రూపాయ లోడిపోయినాఁడు. ఆధనమిప్పించెదనని నన్ను వెంటఁ బెట్టుకొని మంగళాదేవి అంతఃపురమునకుఁ దీసికొనివచ్చి—గుమ్మమున నన్నునిలువఁబెట్టి—తాను లోనికిఁబోయెను. అప్పుడచ్చట నీలకంఠుఁడును—మంగళాదేవియు — ఏదో విషయ మాలోచించుచుండిరి. మృగేశుఁడు నీలకంఠుని వేయిరూపాయ లడిగెను. అందులకు నీలకంఠుఁడసమర్థుఁడుకాఁగా— మృగేశుఁ డాతని నిందింపఁగా—మంగళాదేవి నాయప్పుతీరుటకై మృగేశునకీరత్నహారము నిచ్చెను. మృగేశుఁడు నాకిచ్చెను.

కాల—(స్వగతము) నాభార్యయగు మంగళ—ఒకనీచ జీవునకు— జూదఁపు బాకీకొఱకై—ఈహారము నిచ్చెనా? ఎంత యవమానము! ఎంత హేయకార్యము! నీలకంఠునకును—మృగేశునకును—ఇంతిగొప్ప యాంతర్యముగలదా? కానీ చూచెదను. (ప్రకాశము) ఓరీ! జూదరీ! నీవు మాయంతఃపురమున నిది దొంగిలించితెచ్చి—నాతో నబద్ధము లాడెదవా? నిజముఁజెప్పకున్న—నేమిచేసెదనో చూడుము.

పాపం—ప్రభూ! నేనెంత పాపండుడనైనను అనృతాలాపినిగాను. మీరు నన్ను చంపినను సరియే! ఇదినాకు లభించిన వాస్తవ మింతే!—

కాల—సరి! నీ ఋణము తీరినదా?

పాపం—ఏమితీరుట ప్రభూ! ఎవరికడకుఁ గొనిపోయినను దొంగసొమ్మని రాజద్రవ్యమని అనుమానించుచున్నారు. తుదకీ గ్రుడ్డివాఁడు ఎనిమిదిరూప్యముల నిచ్చెదనన్నాఁడు. చచ్చినవాని పెండ్లికి వచ్చినదే చాలునని కక్కుఱితిపడఁగా—ఈమూగవాఁడును గ్రుడ్డి వాఁడును మీకుపట్టి—యప్పగించినారు.

సీతా—(అది 8 రూపాయలకన్న నధికముగ ఖరీదుగలదికాదని మూగ సౌజ్ఞతోఁ దెలుపును.)

కాల—(నవ్వుచు సీవ్వారకుండుమని వారించి) ఓరీ! నీవీ సందర్భ మున నిజమే చెప్పితివని మేము విశ్వసించినారము. నీవు నష్టపడ నక్కఱలేదు. నీకు—వేయిరూపాయలను మేము మా ఖజానుండి యిప్పించెదము. అటు నిలునఁబడి యుండుము.

పాపం—ప్రభువువారికి పరిపూర్ణాయువు కలుగుఁగాక!—

కాల—నీలకంఠా! (హారమును దాచియుంచును)

నీల—(ప్రవేశించి) స్వామీ! ఏమి యానతి?

కాల—(నవ్వుచు) నీలకంఠా! చూడు; ఈ మూగవాఁడు, గ్రుడ్డి వాండును, ఈ జూదరులు, త్రాగుబోతులు, అనృతాలాపులు, కృతఘ్నులు—నాచుట్టునుఁ జేరి దానములకని, ధర్మములకని, నన్ను వ్రేపుకొని తినుచున్నారు. నాకు చేతనైనదేదో నేనిచ్చి నను తృప్తిపడకున్నారు. నీవేమైన వీరిని సంతోషపెట్టఁగలవా?

నీల—ప్రభువువారు సమర్థులు. మావంటి బీదవారి కెక్కడనుండి వచ్చును.

కాల—ఏమి? ఇన్నినాళ్ళనుండియు రాజసేవచేయుచుంటివే! ఏమియును గణించి యుంచుకొనలేదా?

నీల—తమ కెఱుఁగని దాపరికము గలదా?

కాల—(వికటముగనవ్వి) ఔను—దాచుకొనుటకెక్కడిది? ఆగభాషి చెప్పినట్లు—ఒంటెవలె సారాయితిత్తులను కడుపులో నిలువచేసి కొనుటతోడనే—నీబ్రదుకు తెల్లవాఱుచున్నది. పోనిమ్ము. ధనము లేకున్నమానె—ఏదైన రత్నహారముగలదేని ఈజూదరి కైన దానముచేయుము. ఊరక లేదన్న నూరక వదలిపోవుదురా? మనకు ఎప్పుడేజూదరితో నే పనియెందులకు గల్గునో!

నీల—జూదరులతో మనకేమిపని గల్గును?

కాల—(పెద్దగానవ్వి) ఓహో! నే నెఱుగననుకొంటివా?—ఇదివరకు నాకేమి? నీకేమి?—ఎన్నిపనులో కల్గినవి. నీలకంఠా! నీకు రత్న హారములు దానమిచ్చుటలో—మంచి చాకచక్యముగలదు సుమా!—

నీల—నావద్ద రత్నహారములెక్కడివి?

కాల—నీవద్దనే యుండవలెననుమాటయేమి? నీసోదరి మంగళయుండ లేదా? నన్ను బుట్టలోబెట్టి స్త్రీలోలుడగు నధముని జేసి సంపా దించిన జవాహిరీ అంతింతయున్నదా? తృణప్రాయముగ నొక రత్నహారము విసరి పారవేయలేదా? నీవెఱుగవా?

నీల—(నిర్విణ్ణుడై నాలుక కఱచుకొనును.)

కాల—(క్రోధముతో తలపంకించి వానిమొగము పరికించును)

నీల—ప్రభూ! మీరేమో నన్ను వృధావిమర్శ చేయుచున్నారు.

కాల—(పెద్దగా వెకలినవ్వు నవ్వి—వీపుపై దట్టి) అబ్బే! అనుమాన పడితివా ఊరక పరిహాసమునకంటినిలే! నీలకంఠుడన్న రాజభక్తి మూలకందముగాదా! నాబహిఃప్రాణము—పోనిమ్ము. ఈ పాషండున కొకవేయిరూప్యములనీయ నాకు మనసగుచున్నది. ఖజానాలోనుండి యిచ్చివంపెదవా?

నీల—(భయముతో) ఖజానాలో నిప్పుడు ధనములేదు ప్రభూ!

కాల—ఏమైనది?

నీల—ఏమో!

కాల—ఒకలక్షకుమించి యుండవలెనే?—

నీల—నేనెఱుఁగను. నిన్న ధనాగారాధిపతి కొన్ని వందలుమాత్రమే కల వని చెప్పెను—

కాల—(ఆగ్రహము నణఁచుకొని) సరి. నీలకంఠా! ఈధనాగారాధిపతి హర్తలుగూడ నెవ్వరో—నాకిదివఱకే తెలిసిపోయినది. త్వరలో వారి నాశనమును స్థిరపరచినాను—నీవు జాగ్రత్తగ నుండుము.

నీల—(భీతిల్లి) ప్రభూ! నేనేమి చేసితిని?

కాల—(నవ్వి) కాదోయి వెఱ్ఱివాఁడా! ఈలోన మోసగాండ్రు మోసగింతురు. "నీవు—జాగ్రత్తగనుండు" మంటిని. ఓరీ! పొమండా! నీకు ప్రాణములతో వదలుటయే బహుమానము; పొమ్ము—నీలకంఠా! నీవును పొమ్ము—గంగన్నా! సీతన్నా! తరువాత పిలిపించెదను. పొండు—

(అందఱును వివిధభావములతో నిష్క్రమింతురు.)

కాల—(నీల॥ వంకఁజూచి పళ్లుకొఱికి) తొందఱపడకు—తొందరపడకు—రాజద్రోహపిశాచమా! తొందరపడకు—కాలకేతనుని కరవాలము నీ రక్తమాంసములకై వేగిరపడుచున్నది. (హారముతీసి) ఈ దుర్మార్గులకును దొంగ మృగేశునకును సంబంధమేమి?—ఏమి యీ నిగూఢప్రయత్నము!—ఇది యంతయు కాలకేతన వినాశ యత్నమేనా?— మందభాగ్యు లొక్క [illegible] గి వచ్చి—యీ మహాగ్రహాగ్ని హోత్రముసఁగాలి మసియై పోవనున్నారా?.........సులోచనపై మంగళకుఁగల సవతిమాత్సర్యమే ఇన్ని దురాచరణములకు హేతువై యుండును. మృగేశునకును, వీరికిని అంతరంగిక సంబంధమే నిజముగ నున్నచో—సులోచనా శాంతికేతనులపైఁ గల్పింపఁబడిన ప్రవాదములన్నియు నసత్యములు. జంకు గొంకు లేని మృగేశునిచేఁ జెప్పించి-నిర్దోషులను నాచేఁ జంపించి యుందురు. ఇదియే నిశ్చయము.

ఖజానాలోని ధనమును సయితి మీా నీలకంఠ హతకుఁడే మృగే శునకిచ్చి కారాగార విముక్తునిఁజేసి యుండును. అది గానలేక కారాగృహరక్షకు నురిదీయించితిని. కానిమ్ము. ఈపాపము నాది కాదు. ఈ నీలకంఠ చండాలునిదే!.........నీలకంఠా! నీకంఠ మును కాపాడుకొనుము. ముంగళా! నీ యాయుష్కాలము తీరి నది. తొందరలేదు. సమయముచూచి నమ్మించి వీరిగొంతులు గోయవలె!—

(అనుబంధము 11.) (నిష్క్రమించును.)

(తెర.)

3 వ రంగము—నీలకంఠుని మందిరము.

ప్రవేశము—నీలకంఠుఁడు.

(అనుబంధము. 12.)

నీల—(స్వగతము) ఎట్టి రహస్యభేదనమైనదో—ఎఱుఁగఁజాలనుగాని, నేను చేసినతంత్రమును మాత్రము—కాలకేతనుఁడు గ్రహించి నట్లు తోచుచున్నది. ఇతని కుటిలవాక్కులవలన ఏమిజరిగిన దియు—ఏమిగ్రహించినదియు సయితము బోధపడకున్నది. ఒక వేళ నిజము గ్రహించియే మాటలాడెనో లేక రహస్యమును వెడలఁగ్రక్కించుట కట్లాడెనో తెలియుటలేదు. ఎటుపోయినను ప్రమాదమే వీనియందు మెలకువఁగల్గి మెలంగవలసినదేకాని— నమ్మి ప్రవర్తింపరాదు. వీని యాస్థానమున నిఁక మంచికాలము తీరినది. సులోచనా శాంతికేతనులను మారణముచేసిన నాటి నుండియు ఈ రాజునకు మతి స్థిరముగనున్నట్లు తోఁపదు. వీని చేతులలో—నా కే క్షణమున చావుగలదో—ఈశ్వరేచ్ఛ....... జూదరిని నమ్మినందునఁగదా—రహస్యభంగమునకు సంశయింప వలసివచ్చెను. ఈసంగతి మృగేశు నడుగవలెను.

(తెరలో యుద్ధకోలాహలధ్వని)

ఓహో! అప్పుడే తుములంబగుయుద్ధ మారంభించినది. వలదన్నను వినక కాలకేతనుఁడు మంగళాద్యవరోధ కాంతలనుగూడ సంగరమునకుఁ గొనివచ్చినాఁడు. ఈమేధావి సంకల్పమేమో! శాత్రవులగు చాళుక్యులు కాంతాజనము నవమానింపరుగదా!—

(తెరలో) హా! నాథా! కాలకేతన రాజేంద్రా! హా! సోదరా! నీలకంఠా!—రక్షింపరండు.

(ఉలికిపడి) ఆఁ—ఏమి యీ విపరీతఘటనము? అనుకొన్నంతయును జరిగియుండునా? అది నాసోదరియగు మంగళ కంఠస్వరముకాదా?

(తెరలో) ప్రభూ! మంగళాదేవిగారిని శత్రువు లవమానపరచుచున్నారు. ఆలస్యము మహాప్రమాదకారణము.

(విని) ఓహో!—సందేహము నివృత్తి నందినది. సోదరీ! భీతిల్లకు—ఇదేవచ్చుచున్నాను— (వేగముగ నిష్క్రమించును.)

(తెర)

4 వ రంగము—యుద్ధభూమి, అంతట రణధ్వని.

ప్రవేశము—విఱచికట్టఁబడిన మంగళ.

(అనుబంధము. 13.)

మంగ—హా! మహారాజా! కాలకేతనా! కాలకేతనా! నీ సతీమణిని, నన్ను రక్షింపరమ్ము—

(తలపై దగిలిన గాయమునకు కట్టుగట్టుకొనిన కాలకేతనుఁడు-ప్రవేశము)

కాల—ఎవరిదీ యాక్రందనము?—

మంగ—ఓరాజేంద్రా! ఇటుచూఁడుము. నేను నీ దేవేరిని మంగళను చాళుక్యరాజులచే నిట్లు కట్టఁబడియుంటిని. రక్షింపుము. రక్షింపుము.

కాల—(దగ్గఱకువచ్చి తేరిపారఁజూచి) ఓసీ! కుటిలాత్మురాలా! నీవఁటే? చాళుక్యరాజులు నిన్ను బంధించిరా! (వికటముగ నవ్వి) మంచి పని చేసిరి.

మంగ—అయ్యయ్యో! ఏమి యీ బహిరంగమగు పరాభవము నాకు రాజేంద్రా! నిన్ను నిమ్మియున్న నన్నిట్లుపేక్షచేయుట నీకుఁ దగునా? నా బంధనములనైన విప్పింపక—ఊరక నిలునఁబడి పరిహసింపఁదగునా?

కాల—ఏమే! అనృతాలాపినీ! నీవు—నన్ను నమ్మియుంటివా? ఎఱుఁగుదును. ఏమనుకొంటివో!—నే నెఱుంగకపోలేదు. నాయందలి నీ నమ్మికయు, విశ్వాసమును, అంతయు నెఱుంగుదును. ఎఱిఁగియుండియే—వింటివా? మంగళా!—సర్వరహస్యములను కరతలామలకములనుగా నెఱిఁగియుండియే—నీ దురవస్థకు నవ్వుచుంటిని వింటివా?—

మంగ—నేను నీయందేమి యవిశ్వాసము చూపితిని! సులోచనవలె జారిణినైతినా?—శాంతికేతనునివలె పితృద్రోహినైతినా?—

కాల—(మహాగ్రహముతో) హుం!—సులోచనా వినాశహేతు పిశాచినీ!—ఏమంటివే? సులోచన జారిణియా?—శాంతికేతనుఁడు పితృద్రోహియా? ఛీ! కలుషమతీ!—ఎంతపనిచేసి యెఱుఁగనట్లు మాటలాడుచుంటివే! పాపినీ!—కాలకేతనుని మొగమునకు మసిబూసి, వెట్టికోతినిజేసి, యాటలాడించ ననుకొంటివా?—మహాపతివ్రతవు—అమాయికవు—హంతకీ! దుష్టా! దురాశయా!

మంగ—నే నేమిచేసితినని యిట్లు దూషించుచుంటివు?—పతివని నిమ్మికొలిచితినిగాని పగవాఁడవగుదువనుకొనననైతిని. రక్షింతువనుకొని యాక్రందించితినిగాని—శిక్షించుతలంపున వచ్చితివనుకొననైతిని. ఛీ! నిన్ను నమ్మి— మానప్రాణములకుఁ బాసితిని.

కాల— హుం—చాలింపుము. చాలింపుము. నోరు కట్టుకొనుము.

(హారమును చూపి) ఇదియేమో చూచితివా?—

మంగ—(తెలతెలపోయి) అది నారత్నహారము! మీావద్దకెట్లు వచ్చెను!

కాల—ఎట్లువచ్చెనో యెఱుఁగవా?—మృగేశుని మఱచితివా?

మంగ—మృగేశుఁ డెవ్వఁడు?—

కాల—జూదరి—వాని జూదపుఋణముఁ దీర్పఁగోరి దీనిని లంచమిచ్చితివిగాదా పరోపకారపరాయణురాలవు—

మంగ—(స్వగతము) కటకటా! అన్నియు నీయనకు తెలిసిపోయినవి! ఇఁక బొంకిన లాభములేదు. (ప్రకా॥) క్షమింపుము. రక్షింపుము. పాపాత్మురాలనై సవతిమాత్సర్యమున, అబద్ధములాడించి సులోచనను చంపించితిని.

కాల—చంపించితివా?—నీవేనా?—

మంగ—ఔను. ప్రభూ!—

కాల—ఓసీ! స్త్రీరూపభూతమా! కాలకేతనునే వంచింపఁ గలిగితివా? కాలకేతనుఁడనిన—కాలయముఁడని యెఱుంగవుగా!

మంగ—పాపాత్మురాలను; ప్రభూ! రక్షింపుము—

కాల—పాపాత్మురాలవు గావుననే నిన్నురక్షింపను—చంపెదను.

మంగ—అయ్యయ్యో! అయ్యయ్యో! ఏదిగతి?

కాల—మరణమేగతి—చావుపాపినీ!— (పొడుచును)

(నీలకంఠుఁడు తటాలునఁ బ్రవేశించి మంగళా వధముంగని తలతిరుగ—నిష్క్రమించును—అదిచూచి కాలకేతనుఁడు నవ్వుచుండును.)

(తెర.)

5 వ రంగము—నీలకంఠుని మందిరము.

ప్రవేశము—సురాపానముచేయు నీలకంఠుడు.

నీల—(స్వగతము) ఏమైనది? ఏమైనది? అంతయు వినాశమైనది. నేను హతమైపోయితిని నాయూహాలన్నియు—సంకల్పస్వప్నములైనవి. నా యదృష్టచక్రమిప్పుడు వెనుకకుc దిరుగుచున్నది. నా యధికారము—నాపరాక్రమము-నాస్వతంత్రము-నాజయాభిలాష—నా తంత్రప్రయుక్తి-నిరాలంబములైనవి...ఈకాలకేతనుcడు ఎందులకైనను మారణతంత్ర మొక్కటియే ప్రయోగించుచున్నాcడే!—హా! సోదరీ! మంగళా! దుష్టకాలకేతన భూతమునకు నిన్నిచ్చి—వివాహముచేసి, యుసురు నేను దీసికొంటినే! సులోచన మరణముతో—నీమార్గకంటకము వదలిపోయెనని అపరిమితానందము నందితివిగాని—నీకు రానున్న దుర్మరణమును గుర్తింపలేకపోయితివిగదా! కటకటా! ఇంక నీవంటి సోదరి—నాకెందు లభించును! నా జీవితమిప్పు డేవంకcజూచినను మహాంధకారబంధురమై తోcచుచున్నది!— మనస్సు మిగుల కలcతపడుచున్నది!— భూతావేశమైన చందమున శరీరమెల్ల మంటలు మండుచున్నది! అసహ్యము—మిగుల నసహ్యము—ఈప్రపంచకమంతయు మిగుల నసహ్యము!—కాలకేతన పిశాచము నన్ను వెంబడించి, చంప వచ్చుచున్నట్లున్నది. ఏవంకcజూచినను భీభత్సతాండవంబగుచున్నది. (లేచి అటు నిటుc దిరుగుచు) ఇదియేమి పిశాచగృహము!—నరకలోక మింతకన్న—నానందప్రదముగ నుండునుగదా!—కాలకేతనా! ఓరీ! కాలకేతనా! నీపాపపరిపాలనమునకన్న—హిరణ్యకశ్యప రావణ కంసాదుల పరిపాలనము లానందకరములై యుండెనుగదా! (సారాయిత్రాగి) కైపు కష్టములను మఱపించునందురుగదా! ఇదియేమి?—ఎంతత్రాగినను కైపుచేయుటయేలేదు. ఇట్లైనా కీవిచార మింక తరుగుటయేమి?—ఇది తుదివిచారమే

కాబోలు. అబ్బా! భరింపజాల. భరింపజాల—కత్తితో పొడువఁబడిన మా మంగళ యాక్రందనధ్వని నాకు వినఁబడుచున్నది. ఆ మంగళ భయంకరాకారము నాకన్నులకుఁ గనఁబడుచున్నది. కన్నులు తెరువఁజాల!—(కన్నులుమూసి) అదిగో! అదిగో! సులోచన—చచ్చియు నాసోదరిని సాధింపవచ్చినది. పో—పో—సులోచనా పిశాచమా! నాదగ్గఱకురాకు; (కన్నులుతెరచితినిదానించి ఆకాశముం జూచి) ఆఁ—అదికారణము. ఇప్పుడు బోధపడినది. తల్లీ!—నీవు శాంతరూపిణివి. నిన్ను నాశనము చేయుటచేతనే—మా కీగతి గలిగినది! నాకిక కర్తవ్యమేమి?—ఏమియునులేదు. నాశనమైపోయితిని.

(త్రాగి కూలబడి తూగుచుండును)

(ఉదయాదిత్య గంగాధరులు, సీతన్న గంగన్న వేషములతో ప్రవేశము)

సీత—గంగాధరా! సులోచనాపిశాచమా యని ఇప్పుడు వినఁబడిన కేక నీవు వింటివా?

గంగా—వింటిని. అది నీలకంఠుని వెఱ్ఱికేక!

సీత—సరి, వీఁడిప్పుడు త్రాగి మఁచికైపుమీఁద నున్నాఁడు.

గంగా—మనలను గుర్తించునేమో—మీరు మూకాభినయము నవలంబింపుఁడు—నేను గ్రుడ్డితనము నటింతును.

సీత—వెఱ్ఱివాఁడా! వీఁ డిప్పు డేలోకమున నున్నాఁడో వీనికి తెలియు ననుకొంటివా? ఎట్లు తూలుచున్నాఁడో చూఁడు. వీనిచుట్టు నొక యామడదూరముదనుక సారాయికంపు కొట్టుచున్నది. ఆహా! మధుపానమహిమ!

సీ॥ వసఁ దిన్న చిల్కకైవడి నసందర్భపు
నూహల వదరించు నొక్కమాటు
కర్ణాదులనుమీఱఁ గనబడ్డదెల్ల న
న్యులకు నిప్పించు నింనొక్కమాటు

వెట్టిగాడిదను గావించి బూడిదలోన
నూరక పొరలించు నొక్కమాటు
చెల్లెనైనను కన్నతల్లినైనను గూడ
నూహఁగల్పించు వేఱొక్కమాటు
చెలఁగి బూతులు దిట్టించి చెప్పుదెబ్బ
లొకనిచేఁ దినిపించు; నింకొక్కమాటు
ఊర కేడ్పించు నవ్వించు నొక్కమాటు
మధురసం బెంత ఘనునైన నధముఁ జేయు॥ ౨౮

రమ్మ—వీనిని పేలించుట కిది మంచిసమయము. ఇది వీని యధఃపతనమునకే వచ్చినది.

(ఇద్దఱునువచ్చి దగ్గఱఁగూరుచుందురు.)

నీల—(తలయెత్తకయే తూగుచు) నాశౌర్యము—నాపరాక్రమము—నాసహాయములేక—చిన్న మెత్తు భూమిగాని—చిల్లిగవ్వధనముగాని లేని కాలకేతునునకా యింతపోతరము! నాకు నిజముగ ఆగ్రహము వచ్చిననాడు—వీనిపనియేమి కావలసినది. కుటిలుఁడు కుతంత్రపరాయణుఁడు—దుష్టుఁడు—దుర్మార్గుఁడు—ఎంతసాహస మెంత సాహసము!

సీత—(వీపుపై తట్టి) నీలకంఠా! ఏమో నీలో నీ వనుకొనుచుంటివే!

నీల—రా! వచ్చికూరుచో! శివకుమారా! ఈరెండవవాఁడెవఁడు?

సీత—అంత తెలివితేటలలో నున్నాఁడన్న మాట!

నీల—ఓస్! అప్పుడే చింకితాటాకులు కట్టుచున్నావా? ఒక్కబుద్ధితో డనే యులటాయగుటకు—పనికిమాలిన పైత్యశరీరినను కొంటివా? వీఁడు మన వీరనారాయణుఁడు—ఆపాటి గ్రహింపలేనా?

గంగా—ఓ! మంచి తెలివిలోనుంటివి. కాకున్న నింత వేగిరముగ శివకుమారుని—వీరనారాయణుని గురింపఁగలవా?—

నీల—ఆఁ—ఆఁ—అద్దీమాట! నీబొడ్డుపొక్క!—నీ వసాధ్యుఁడవురా!

సీత—సరేగాని, నీలకంఠా! కాలకేతనుని పేరెత్తుచుంటి వది యేమి?

నీల—కాదురా! నారాయణా! ఈనీలకంఠుఁడు లేకున్న కాలకేతనునకు గతియున్న దఁటరా!

సీత—నిజముచెప్పితివి! నీసహాయమున నేకదా—వాఁడింతవాఁడయ్యెను. వాని కా కృతజ్ఞతయుండదా?

నీల—కృతజ్ఞతయా? ఉంకుండు—(మరల సురారసముతాగి) కృతజ్ఞత గలవాఁడైన నాచెల్లెలిని చంపునా?

గంగా—ఔను. కాలకేతనుఁడు కృతఘ్నుఁడే!

నీల—ఇంకొక పెద్దరహస్యమున్నది. నిజముగ నీలకంఠుఁడే వీనిని మోసముజేయ సంకల్పించెనా—కనిపెట్టగల గడుసుదనమొక్కనికైనఁ గలదఁటరా?

సీత—నీ వట్లుచేయవుగాని చేసిన నాటంక మేమిరా?

నీల—చేసితినోయి నెత్తిపీనుగనారాయణా! చేసితిని—నీవొక అభాజనుఁడవు—కాలకేతనుని గుడ్డివానిని చేసితిని. వానికన్నులకు గంతలు గట్టితిని. పట్టపగలు కన్నముచేసితిని. కనిపెట్టఁగలిగినాఁడా? ఏమి మాటాడవు! కనిపెట్టఁగలిగినాఁడా? హేహేహేహేహేహేహే-(వెకలిఁనవ్వు నవ్వును)

సీత—మొత్తముమీఁద నీ వూరకుండలేనిన మాటయే! అసాధ్యుఁడవోయి నీలకంఠా!

నీల—హే! హే! హే! హే! అసాధ్యుఁడనని మెల్లఁగా ననుచుంటివా? ఓరీ! నారాయణా!......హేహేహే!—కాదు—వీరాయణా!—కాదు; కాదు—నారాయణా!......(విసుగుతో) ఊఁ—ఎవ్వఁడవోయొకఁడవు—నీవు......నీవు మాటాడవేమి? నే నసాధ్యుఁడ నేనా?

గంగా—వట్టియసాధ్యుఁడవు మాత్రమేనా? మహామహాసాధ్యుఁడవు.

నీల—ఆఁ—అద్దీమాట!—నీబొజ్జుపొక్క! నీవురా నామనస్సునకు నచ్చి నవాఁడవు.

సీత—నీ వసాధ్యుఁడవని వేఱే చెప్పవలెనా? నీమాటలే సాక్ష్యములు.

నీల—(వికలినవ్వు నవ్వి—వ్రేలుచూపి బెదరించి) హాహ్హాహ్హాహ్హా! అద్దీ! అద్దీ!! నీవు నన్ను పరిహాసముచేయుచుంటివి. ఏదో—కొంచెము చలనపదార్థము పుచ్చుకొంటినిలే!—

సీత—(సురారసము నందించును)

నీల—(త్రాగి మీసముత్రిప్పుచు) హుఁ—చుట్టిబుఱ్ఱ నీలకంఠుఁడఁట! వాని బుఱ్ఱ చిదుకఁ గొట్టెదను.

గంగా—ఓ! తప్పక కొట్టవలసినదే! అప్పుడు పిలువు. నేనును సాయము వత్తును.

సీత—ఇంతకును నీవెట్లు కాలకేతునుని కన్నులకు గంతలు గట్టితివో చెప్ప లేదు.

నీల—నీతెలివి కాల! ఇంతేనా? నా శక్తి—నా పరాక్రమము—హుం—ఏమనుకొంటివి? మృగేశునిచే దొంగసాక్ష్యము చెప్పించి, కత్తిని విసరంపఁజేసి, శాంతికేతనుని నాంతముచేసి—సులోచనకు శుద్ధ మోక్షమిచ్చితిని. ఖజానాలోని లక్షరూపాయలు మృగేశున కిచ్చి—చెరనుండి విడుదలచేసితిని. కనిపెట్టెనా కాలకేతనుఁడు! హే! హే! హే!—

సీత—అబ్బా! ఈ పనులుచేసినది నీవేనా?—

గంగా—ఎంతయద్భుతము! నీలకంఠుఁడన్న నేమో యనుకొంటిని.

నీల—(నిషాచే తూలుచు) ఏమోయనుకొంటివా? ఏమో......ఏమో యనగా నర్థమేమి? నీబుఱ్ఱకాయా? ఏమో యనుకొన్నాఁడఁట! హేహేహే!

సీత—ఇదిగో! నీలకంఠా! ఇటుచూడు.

నీల—(మాటాడక తూలును)

సీత—నీలకంఠా! నీలకంఠా!

నీల—(మాటాడక చేయి విసరును)
సీత—సరే! ఐనది—ఇఁక పరుండుము.
నీల—(పరుండును.)
సీత—గంగాధరా! వీనినాశనమునకీనోటివట్టము చాలును. రమ్ము—
ఇది కాలకేతనున కెఱిఁగింతము.
గంగా—కాలకేతనుఁడు మనలను గుర్తింపఁడుగదా!
సీత—నీవు గ్రుడ్డివాఁడవు; నేను మూగవాఁడను. అందారని విశ్వాసము
నకుఁ బాత్రులము. నీవుచూడగల్గినపుడును, నేను మాటాడఁ
గల్గినపుడునేకాని, ఈలోపల మనకాభీతిలేదు; రమ్ము పోదము—
(ఇరువురును నిష్క్రమింతురు)

(తెర)

•••○◯○•••

6వ రంగము—కాలకేతనుని మందిరము

ప్రవేశము—కాలకేతనుఁడు, మూగ, గ్రుడ్డివేషములతో ఉదయాది
త్యుఁడు, గంగాధరుఁడు.

కాల—గంగన్నా! ఇప్పుడు మీరు చెప్పినదంతయును నిజమా? ఆదుష్టుని
పిలిచి యడుగుదునా?
గంగా—అడుగవచ్చునుగాని, ఎంతయు క్రీగా నడిగి నిజముఁగ్రక్కింతురో!
కాల—అది నేనెఱుంగుదును......సీతన్నా! నీలకంఠునిఁ బిలుచుకొని
రమ్ము.
సీత—(నిష్క్రమించును.)
కాల—గంగన్నా! ఈకపటాత్ముని వంచనమున మతిచెడి యెంతభ్రష్టుఁ
డనైతినోయి!

సీ॥ అగభాషిని మించినట్టి భృత్యుఁడు నాకు
కలుగునే కోటిజన్మలకునైన

క్షితిని సులోచనాసతివంటి సతి నాకు
సమరునే జన్మాంతరముననైన
శాంతికేతన సమానంత సద్గుణరాసి
ప్రాప్తించునే మఱెప్పటికినైన
గడచిన యానందకరజీవనంబు నా
కింక లభించునే యెన్నడైన
కాలకేతను నట్టి దుష్కర్ముఁడింక
నేయుగంబుననేని జనింపఁగలఁడె?
పోయె నాజీవనాటక పూర్వభాగ
మింక నా కాలకేతనుం డిపుడు లేఁడు॥ —

(సీత॥ నీలకంఠుఁడు ప్రవేశము.)

నీల—ఏమిసెలవు?—ప్రభూ!

కాల—కూర్చుండుము. నీలకంఠా! నే నన్నివిధములఁ జెడిపోయితిని. తుద కిప్పుడు నిన్నాశ్రయింపవలయునని పిలిచితిని.

నీల—(స్వగ॥) ఓహో! మొదఁటిమాటతోడనే గుండెలలో పెద్దరాయి పడినది. ఈ యతివినయమునకు మీతని నావహించినప్పుడెల్ల— నేదోయొక భీకరకృత్యము జరుగుచునేయుండును. నేఁడు నాప్రాణములమీఁదికి వచ్చినది. సందేహము లేదు.

కాల—ఏమి? మిత్రమా! నీలకంఠా! మాటాడవు? నీకు నాపై నాగ్రహమువచ్చినదా? ఇట్లాగ్రహించినచో—నేను బ్రదుకఁగలనా? నీసహాయము లేకున్నచో నాకు చిన్నమెత్తు భూమిగాని చిల్లి, గవ్వ ధనముగాని కలదా? — నేను కన్నులు మూసికొని గుడ్డివందవలెనుండఁగా—నన్నుద్ధరించినది నీవుగాదా? ఇట్లు చూడకు. అదిగో! అంత కోపముతోనున్నచో—నెట్లు బ్రదుకఁ గలనని చెప్పితినిగాదా? నాచేత నిప్పు డొక్కగవ్వయైనలేదు. ఖజానానుండి యెవ్వఁడో కుటిలాత్ముఁడు లక్షరూప్యముల నప

హరించెను—ఇఁక నాకేమిగతియున్నది? నీవేగతి. ఒకలక్షరూప్యముల ధనము నిచ్చితివా బ్రదికెదను. నీమేలు మఱచిపోను; వింటివా?

నీల—ప్రభూ! తమ రిట్లనుటతగునా? నే నంతపెద్దకేయఁదగినవాఁడనా? నావద్ద లక్షరూప్యములున్న—నే నిట్లేల యుందును?

కాల—కాదు. అట్లనఁగూడదు. ఇట్టివిషమకాలమున నీవు రక్షింపకున్న నాకు దిక్కెవ్వరున్నారు?—నిన్నునమ్మి కొడుకు గ్రుడ్లుదీయించి చంపితిని భార్యను చంపుకొంటిని. ఆగభాషిని చంపితిని. అనేక సైనికులనుచంపి, ఆ కపాలములతో స్తూపములు గట్టించితిని. నీవుగూడ నన్నన్యాయము చేయుదువా?

నీల—ప్రభూ! తమమాటలు నాకు విస్మయము గలుగఁజేయుచున్నవి. నేనేమి? లక్షరూపాయల నీయఁగల్గుటేమి?—

కాల—ఆఁ—ఏమిమాటాడితివి? నాకు సహాయముచేయుట కిష్టములేదని స్పష్టముగఁ జెప్పరాదా? నీవంత చేతగానివాఁడవా? నీవులేకున్న నాకు చిన్నమెత్తుభూమిగాని, చిల్లిగవ్వంత ధనముగాని లేదు గదా! ఎందులకు బొంకెదవు? ఒడ లెఱుఁగవా?

నీల—ప్రభూ! నిర్దోషినగు నన్నిట్లు తర్జన భర్జనములుచేసిన నేనేమి చెప్పఁగలను?

కాల—నీవు నిర్దోషివా? ఔను నిర్దోషివే కావచ్చును. కావచ్చును. నీ దోషాదోషములతో నాకు పనిలేదు. మృగేశున కిచ్చిన లక్షరూపాయలైనఁ దెచ్చియిచ్చెదవా?

నీల—నేనేమి యెఱుఁగుదును?

కాల—పోనిమ్ము. ఆ లక్షరూపాయలలో—మీరిద్దఱును గలసి చెడ త్రాగఁగా మిగిలిన ధనమైనఁ దెచ్చియిమ్ము. చాలును.

నీల—మహాప్రభూ! ఎందుల కీ నిష్ఠురములు?

కాల—(నీలకంఠుని గొంతుపిసుకుచు) రాజద్రోహపిశాచమా! ఏమిరా పల్కుచుంటివి? నిజము చెప్పుము. నీగొంతు కోసెదను.

నీల—అయ్యయ్యో! మహారాజా! నన్ను చంపకుము.

కాల—చంపక వదలను. ప్రాణములపై నింక భ్రాంతి మానుము. నిన్ను నేమి వదరితివో చెప్పుము. అనృతము లాడిన నాలుక గోసెదను.

నీల—(స్వగ॥) హా! హా! తెగతాగ్గి ఎవ్వనితోడనో నిన్న వదరినమాటలీతని చెవినిబడినవి. ఇక నిజము నొప్పుకొని కాళ్లఁబడకున్న చంపఁగలఁడు.

కాల—ఏమిరా మాటాడవు భూతమా!

నీల—మహారాజా! ఇంకేమిచెప్పుదును? నాపాపము నేటితో బ్రద్దలైనది. ఎంత కుటిలకర్ముఁడనై బ్రదికితినో తుదకు హర్యక్ష భీకర కరాళమునంబడి మరణింపనుంటిని.

కాల—నీ వగలమాట లింక నాకడసాగిరావు. నిజము నొప్పుకొనినంత నే-రక్షింతునని తలఁచితివి కాఁబోలును. అందిన జుట్టును అందకున్న కాళ్లునా? నిన్నుఁ జంపినగాని నా యాగ్రహాగ్రహమునకు శాంతి లేదు. (చంపఁబోయి ఆకాశమునం జూచి) అగభాషీ! అగభాషీ! సులోచనా! రూపలీ! నన్ను వారించుచుంటిరా?—ఇంకమీఁద హత్యలు సేయవలదనుచుంటిరా? అగ్రహింపకుఁడు. మీయాజ్ఞలకు విధేయుఁడను. (కత్తి పారవేయును.)

గంగా—మహారాజా! ఇదియేమి? ఉన్మత్తులైతిరా?

కాల—గంగన్నా! నామనస్సునకు ప్రచండాఘాతమైనది. నన్నేమియు బలుకరింపకుఁడు. ఓరీ నీలకంఠశునకమా! నేటికి బ్రదికితివి. సాయంత్రములోపల నా లక్షురూపాయలు తెచ్చి క్రక్కకున్న నీచావు తప్పదు. కాచుకొమ్ము. గంగన్నా! సీతన్నా! రండు—

(ముగ్గురు నిష్క్రమింతురు.)

(అనుబంధము. 14.)

నీల—అకటా! నాకెంత పరాభవము! మృత్యులోక ముఖద్వారమునకు బోయి మఱలివచ్చితినిగదా! ఎంతకాఠిన్యముంజూపి ఎన్నిదూషణములాడి, ఎట్టి నీచావస్థకుఁ బాల్పరచె నీకాలకేతనుఁడు.

గీ॥ సోదరినిఁ జంపె—నన్నిట్లు శుంఠఁ జేసె;
పాదతాడితుఁ జేసి చంపఁగదలంచె
కాలకేతననామకాకాలమృత్యు
గహ్వరంబునఁ బడితి నే గతులు గలవొ!— 30

(సీత॥ గంగ॥ ధనవుమూటతో ప్రవేశము.)

గంగా—నీలకంఠా!
నీల—మిత్రులారా! నాగతి యిట్లయినది. చూచితిరిగదా!
సీత—ఎవ్వనితో నేమనిప్రేలితివో—నోటివట్టము ప్రాణగోడ్డమైనది.
నీల—(ఆశ్చర్యముతో) సీతన్నా! నీవు మాటలాడఁగలవా?
గంగా—అతఁడు మాటాడఁగలఁడు. నేను చూడఁగలను.
నీల—అట్లయిన వేషధారులైన మీరెవ్వరు?
సీత—నీవే గుర్తింపుము. (నిజరూపముల దాల్తురు)
నీల—ఆహాహా! ఏమియాశ్చర్య మేమియాశ్చర్యము? చాళుక్యవీరులగు ఉదయాదిత్య, గంగాధరులా? సుంతైన గుర్తింపఁజాలకపోయితినే!
సీత—దానికేమిగాని, నీవే కుటిలునినమ్మి యిట్లయితివిగదా! ఇప్పుడు నీభావియత్న మేమి?
నీల—మహాత్ములారా! నాకింక మీపాదములే శరణ్యము. నన్ను రక్షించి మీలోఁ జేర్చుకొనుఁడు. ఈయమధర్మరాజు కోఱల నుండి కాపాడుఁడు.
సీత—కాపాడుటకే వచ్చితిమి. కాని కాలకేతనుని కడనున్న పుడువలెనే కపటతంత్రములు నాకడ గూడ నల్లితివా కాలకేతనునివలె నీప్రాణములను వదలువాఁడఁగానని యెఱుంగుము.
నీల—మహాత్మా! ఇప్పటికైన ప్రాయశ్చిత్త మీ బ్రదుకునకుఁజాలదా?
సీత—సరే! అట్లైన ఇవిగో లక్షరూప్యములు. వీనిని తొలుత కాలకేతనున కిచ్చిరమ్ము. మేము వేషములు మార్చితిమి. వానియెదుటఁ

బడరాదు. మా రహస్యములను వానికిఁజెప్పి ఇప్పుడే మోసమున
కొడిగట్టితివా-ఇదిగో చూడు— (తుపాకిచూపును)

నీల—మీా కానందేహ మక్కఱలేదు. క్షణములోవచ్చి కలసికొందును.

(నిష్క్రమించును)

(తెర)

పంచమాంకము.

కాలకేతనము

షష్ఠాంకము.

1 వ రంగము—అరణ్యమార్గము.

ప్రవేశము—మృగేశుఁడు; మణికుండల.

మణి—అయ్యా! నా పతికేమో యాపదగలిగెనని నన్నిందుఁ గొనివచ్చితివి. ఎక్కడనున్నారు నాపతి యుదయాదిత్యమహారాజు?

మృగే—నీ పతియేనా! చూపెదనురమ్మా. మఱికొంత యరణ్యమార్గమునకు రమ్మా చూపెదను.

మణి—నేను రాను. నీప్రవర్తనము నాకు సందేహాస్పదముగనున్నది. నీవెవ్వఁడవు.

మృగే—నేనా? మృగేశుఁడను.

మణి—అనఁగా—నాకర్థముకాలేదు.

మృగే—హహ్హాహ్హా! మృగేశునిపేరు నీవు విననేలేదా? మూఁడులోకములు మృగేశునిపేరు విన్న గడగడలాడిపోవునే! వినలేదా?

మణి—నీవు హంతకుఁడవా? జారుఁడవా? చోరుఁడవా?—

మృగే—ఏదియనుకొన్న నదియే; కాని—ప్రస్తుతపరిస్థితి ననుసరించి నేను—చోరుఁడను మాత్రమే!—

మణి—ఓరీ! కుటిలవర్తనా! నన్నేమనుకొంటివి? మోసగించి యాప్తునివలె నమ్మించి యరణ్యమునకుఁ గొనివచ్చి—అక్రమము సేయ నెంచితివా?—

మృగే—నావద్ద నీవిన్ని మాటలు చదువవద్దు. తెలిసినదా? నా కీదిన
మున త్రాగుటకుఁగాని—జూదమునకుగాని—ధనముదొరుక
లేదు. దొంగిలించుటకు వచ్చితిని. మితిమీఱి మాటలాడితివా
నీ చావుగూడ నిశ్చయమే యగును.

మణి—ఛీ! దురాత్మా! నన్ను నీవు తాకఁగలవా? చూడుము ఇదే
కటారి. సమీపించిన చావఁగలఁవు. (కత్తిఁజూపును)

మృగే—ఏమేమీ? నన్ను చంపుటకై కత్తిఁదెచ్చితివా? ఆఁడుదానిచేతి
కత్తినిఁజూచి యడలుదునా? అంత పాపకాలమా?—

మణి—రాకు; దగ్గఱకురాకు. చెడెదవు. నీమరణము సమీపించినది.
జాగ్రత్త!

మృగే—(తటాలున కత్తిని లాగుకొని) ఛీ! తులువా! ఇప్పుడేమిచేసె
దవో చేయుము. నీమెడలోని యాభరణములను బలవంతముగఁ
ద్రెంచుకొని పోయెదను.

(త్రెంచుచున్నాఁడు.)

మణి—హా! దైవమా! రక్షింపుము—

(గంగాధరుఁడు ప్రవేశించి తుపాకిపేల్చును. మృగేశుఁడుపారిపోవును.)

గంగా—ఓరోరి మానినీమానభంగమహాపాతకవర్తీ!—

చ॥ నిలుమిఁక నెందుబోయెదవు? నీచుఁడ! కాలము దీరె నీకు; గా
ల్కొలదినిఁ బాఱఁజూచెదవె? ఘోరశరాహతి నిన్నుఁగూల్చి యీ
లలనను మాతృసన్నిభను లాగి-బలాత్కృతి సల్పినట్టి-నీ
కలుషఫలంబు నీతలనుఁ గట్టకమానను మానవాధవా!— 30

(వెంబడించును.)

మణి—(స్వగతము) కటకటా! ఎంత ప్రమాదము గలుగనలసినది.
అమాత్యగంగాధరులు సమయమునకురాకున్న నెంతపని జరిగి
యుండును! తెలివిమాలి యీనీచుని వెంబడించినచ్చితినే! మహా
రాజిందులకేమనుకొనునో!

గంగా—(ప్రవేశము.) అమ్మా! మణికుండలాదేవీ! వాఁడు నాచేతికి దొరుకకుండ లేడిపిల్లవలె పారిపోయెను. మీ రిందేలవచ్చితిరి?

మణి—మహారాజు ప్రాణాసన్నస్థితియందున్న వా రనియు నన్ను చూడఁ గోరినారనియు—నమ్మబల్కి—వీఁడు నన్నిందుఁదెచ్చెను.

గంగా—భగవదనుగ్రహమున నిప్పటికి ప్రమాదముగలుగలేదు. ఇంటికి రండు— (ఇరువురును నిష్క్రమింతురు॥)

(తెర)

2 వ రంగము—శ్మశానవాటిక.

ప్రవేశము—మృగేశుఁడు (గాయముతో)

మృగే—(స్వగతము) హా! హా! ఇదియేమి భయంకరము! మహాపతివ్రతయును ఉదయాదిత్యకళత్రమునునగు మణికుండల కంఠహారముందెగింపఁగా నందలి ముత్యములు వృశ్చికములవలె నన్నుఁ గఱచుచున్నవి. తగిలిన గాయఁపు విచారమట్లుండఁగా—చేసిన దుష్కార్యమున కధికవిచారము గల్గుచున్నది. తుదకు నేను—భీకరమైన శ్మశానప్రాంతమునకే వచ్చితినే!—ఎంత భీభత్సముగ నున్నది! అంధకారమైనందున దిశలు సయితము తెలియుటలేదు! నేనిప్పు డెక్కడకు బోఁగలను! క్రూరవిదయ్యములుకాఁబోలును భీకరముగ తాండవముసేయుచున్నవి. ఆకాశము మేఘాచ్ఛన్నమై—వర్షధారాపాతముసయితమారంభించినది. ఇచ్చట నేదో వృక్షమువలె నున్నది. దీని నీడయందు విశ్రమించెదఁగాక!

(కూర్చుండగా భూతసందర్శనమగును)

మృగే—ఓభూతరాజా! నన్ను చంపకుము. చంపకుము. నేను పాపాత్ముఁడనే! కాని, నీయందుమాత్రము నిరపరాధిని. రక్షింపుము.

భూత—పుత్రకా! భీతి నందకుము. నేను నీకపకారముసేయుటకురాలేదు.

మృగే—భూతమా! నేను నీకు పుత్రుఁడ నెట్లగుదును?

భూత—చిన్ననాఁడ యిల్లువదలి తుంటరివై—దేశములుదిరుగ నారంభించి త్రాగుబోతువై—జూదరివై—జారుఁడవై—చోరుఁడవైయున్న నీకు నీతండ్రి జ్ఞప్తికిరాఁడు నిజమే; నేను నీతండ్రినైన రూపచందుడను. నీసోదరియగు రూపలిని దుర్మార్గుఁడగు కాలకేతనుఁడు సిలువపై నురిదీసెను. అనాథులమై మేమిరువురమును గతిలేని మృతిఁగాంచితిమి. మా మనఃక్షోభమునకు ప్రతీకారము సల్పినవారు లేరు. మా దుఃఖము నాలకించినవారు లేరు. రక్తముఁ గ్రక్కుచు నేనీప్రదేశమునందే మరణించితిని. అల్లదే మనరూపలి చర్మాస్థిక లాసిలువపై నిప్పటికిని వ్రేలాడుచున్నవి చూడుము. అకాలమరణమునొందినవాఁడనగుట నేనిందు పిశాచమనై తిరుగుచుంటిని. నీసోదరి యొకపెనుభూతమై కాలకేతనుని నాశనమును గాంక్షించుచు, వానిని వెంటాడుచున్నది. నీవు చాళుక్యనాయకుఁడగు ఉదయాదిత్యుని యనుగ్రహమునొంది యాతని సహాయమున కాలకేతనుని చంపితివేని మా కీపిశాచరూపములు తొలఁగును పొమ్ము. పొమ్ము. (అదృశ్యమగును)

మృగే—మహాభయంకరము; మహాభయంకరము. నాశరీరము కంపించుచున్నది. నాప్రాణము రివ్వున నెగసిపోవుచున్నది. నాతండ్రియు నాసోదరియు పిశాచములై తిరుగుచుండిరా? కాలకేతన చండాలుఁడిట్లు నాకుటుంబనాశనము చేసినాఁడా? నేను వ్యర్థుఁడనై పోయితినా? ఓరీ! కాలకేతనా! నీ కాల మిఁక సమీపించినది. నీవింక బ్రతుకవు. (నిష్క్రమించును.)

(తెర)

3 వ రంగము—ఉదయాదిత్యుని నిలయము.

ప్రవేశము—ఉదయాదిత్యుఁడు, నీలకంఠుఁడు.

ఉద—నీలకంఠా!

గీ॥ కాలకేతనుని యదృష్టకర్మబలిమి
చెల్లె నిన్నినాళ్లాతని చేతలెల్ల;
నింక విధికారుమాకౌటయే నిజంబు
కర్మమింకన్నైన బ్రిద్దలుగాకపోదు. 3౨

నీల—ఉదయాదిత్య మహారాజా! కాలకేతనుని సైన్యములతోపాటుగా రాష్ట్రీయజనమఖిలంబును మనపక్షమైవచ్చినారద కోలాహలము చేయుచున్నారు. మనమింక జైత్రయాత్రాసముద్యోగము సేయవచ్చును.

ఉద—గంగాధరామాత్యుఁడు కానరాఁడే?

నీల—ఎవ్వఁడోయొకఁడు మనవంకకు వచ్చుచున్నాఁడు.

(మృగేశుఁడు ప్రవేశము.)

మృగే—ఉదయాదిత్య మహారాజా! నా కభయమిమ్ము. నన్ను నాపితృణముం దీర్చుకొననిమ్ము. (పాదములపైఁబడును.)

ఉద—ఓయార్యుఁడా! లెమ్ము—నీవెవ్వఁడవు?

మృగే—అయ్యా! నేను మృగేశుఁడనువాఁడను. కాలకేతనునిపైఁ గ్రోధము పెంపున వానిని సంహరింప నీసహాయముం గోరివచ్చితిని. నా చేతికొక కరవాలము నిమ్ము. ఆలసింపకుము.

ఉద—ఓ యాగంతుకుఁడా! ఇదిగో కరవాలము గైకొనుము. (ఇచ్చును.)

మృగే—(గైకొని) ధన్యుఁడను రాజేంద్రా! ధన్యుఁడను.

నీల—(స్వగ) ఈదొంగ నాశత్రునిజంపవచ్చుట నాకానందకరమే కాని వీఁడు—వీరికడ నారహస్యములను వెల్లడింపఁడుగదా!

(గంగాధరుఁడు ప్రవేశము.)

గంగా—ప్రభూ! వందనములు. నేఁడొకప్రమాదము......(మృగేశుని జూచి) ఏమిది? ఈచోరుఁడు మరల నేదోద్రోహమొనర్ప నిందు వచ్చెను?

ఉద—వీఁడొనర్చిన ద్రోహమేమి?

గంగా—సామాన్యద్రోహమా? తమయర్ధాంగియగు మణికుండలాదేవిని వీఁడు పరాభవింప సమకట్టగా—సమయమునకు నేనట కరిగి—తుపాకితోఁగొట్టఁగా పలాయితుఁడై మఱల నేదోతంత్రముం బన్ని యిందువచ్చెను.

ఉద—ఓరీ! దుష్టా! ఏమిరా నీచమైనపనికి సాహసించితివి!

మృగే—అయ్యా! క్షమింపుఁడు. దేవిగారి నెఱుంగక ధనాశచే......

గంగా—ఇంకను నిన్ను క్షమింపవలయునఁటరా! పాపాత్ముఁడా! నీవంటి లోకద్రోహి జీవించియుండరాదు. మరణింపుము.

(పొడుచును)

మృగే—(క్రిందఁబడి కొట్టుకొనుచు) హా! హా!!—ఉదయాదిత్యా!—ఎంతపనిచేయించితివి?—నన్ను నమ్మియుండిన నీకెంతసహాయము జరిగియుండెడిది!—ఓరీ! నీలకంఠా! సమీపమునందుండియు వారింపలేకపోయితివా?

నీల—ప్రమాదకరుఁడవైన చోరుఁడవు నీవు! నీకిట్టిగతి యవశ్యము జరుగదగినదే.

మృగే—ఏమంటివిరా కృతఘ్నుఁడా!—నాకెట్టిగతియో నీకు నయితి మట్టి గతియే కలుగఁదగినదిగాదా! మనము తోడుదొంగలము. మఱచితివా!

నీల—ఛీ! వదరకు; అనృతాలాపీ! నీమాటల నెవ్వరు నమ్మెదరు?

మృగే—(కోపముతో) నాయెదుటనేనా నీ సాహసము! నీమూలమున గాదా నేను పాపముచేసితిని. నీమాటవిని యద్దమైన యనృతములాడి సులోచనా శాంతికేతనులఁ జంపించితి. పాపాత్ముఁడా!

నీల—నాలోఁజేరి కాలకేతనుని వంచించిన నీవు కాలకేతనునిలోఁజేరి మమ్ము వంచింపకుందువా? నీకట్టి మరణమే సరి.

మృగే—ఓరీ! రాజద్రోహీ! ఈ మహారాజు జ్ఞానహీనుఁడై నిన్ను జేర్చెనుగాని కాలకేతనుని మోసగించిన నిన్ను నమ్మవచ్చునా? విషసర్పమా! నీకుమాత్ర మింతకన్న హీనమరణము గల్గకుండునా?

నీల—నాకేల హీనమరణము గల్గునురా?

మృగే—ఏలకల్గునా? ఏలకల్గునా? పాపీ! పొడువఁబడినను మొండి మృగేశుఁడు శత్రుత్వముతీరక చావఁడు. నాయందింత కృతజ్ఞత గల నిన్ను నేనే చంపెదను. (పొడుచును)

నీల—(కొట్టుకొనుచు) హా! హా!! అనుకొన్నంతయైనది. నా కుటిలాత్మ నాకెట్లు ప్రబోధించెనో యట్లేజరిగినది. నాపాపములు నాతలనుఁ గట్టికుడిపినవి. మృగేశా! ధన్యుఁడవు. పుణ్యాత్ముఁడవు. నన్నుఁ జంపి—నాపాప జీవితము నంతముచేసి భూభారమును తగ్గించితివి. ఉదయాదిత్యా! నీకు వందనము. నాగతి యిట్లయినది...... ఓప్రపంచజనులారా! నావలె కుటిలవర్తనులై యున్నవా రందఱ కిదియేగతి. ప్రాణములు నిలచునట్లులేదు. హా! పరమేశ్వరా!...
(మరణించును.)

ఉద—గంగాధరా! ఏమి యీవిపరీత సంఘటనము?

గీ॥ ఇరువురు—సమానవంచకులే యయినను
వీర లన్యోన్యమును నీల్గినార లిచట;
కట్టికుడిపె వారల పాపకర్మ వారి
నింక వీరికై వగచుట కేమిగలదు? 33

గంగా—ఈమృగేశుఁడింకను కొట్టుకొనుచున్నాఁడు.

మృగే—ఉదయాదిత్యా! ఉదయాదిత్యా! పవిత్రిందవగు నీజీవితమున నిర్దోషినగు నన్నుచంపిన పాతకమొక్కటి గలిగెను. ఐనను విచా

రములేదు. మొదటినుండియు నేను దుర్మార్గుఁడను. నా మరణమున కింతకన్న నధికస్థితిగల్గదు—రూపలీ రూపచందులు నా సోదరియు జనకుఁడును నగుదురు. వారు హీనగతిని మృతినంది పిశాచములై కాలకేతనమరణమున కెదురుచూచు చున్నారు. నాతండ్రి భూతాకృతిని నాకుఁగాన్పించి నిన్ను శరణువేడి నీసహాయమున కాలకేతనుఁ జంపుమని యానతిచ్చుటచే వచ్చితిని. కాని దైవము వేఱుగాఁదలంచెను. కానిమ్ము. విచారములేదు. నీవైన కాలకేతనుఁజంపి మాకుటుంబమునకు మనశ్శాంతి గల్గింపుము.

ఉద—మృగేశా! నీయుద్దేశము నెఱుంగక నిన్ను మా గంగాధరుఁడు చంపెను. నన్ను క్షమింపుము.

మృగే—పాపినగు నన్ను నీవంతమాటనఁగూడదు. కాలకేతనుఁ జంపెదనని నాకు వాగ్దానము చేయుము.

ఉద—భగవంతుఁడే వాని నాశనమును సంకల్పించియున్నాఁడు.

మృగే—అట్లయిన నీకు జయమగును. నమస్కారము. నాకు సెలవు. మరణించుచున్నాను— నారాయణ—నారాయణ—నారాయణ—(మరణించును)

(తెర.)

షష్ఠాంకము.

కాలకేతనము

సప్తమాంకము.

1వ రంగము—కాలకేతనుని చిత్రశాల.

ప్రవేశము—చిత్రలేఖనముచేయు కాలకేతనుఁడు.

కాల— ఆ॥ చిత్రలేఖకునకు జీవప్రదాన సా
సార్థ్యమొసఁగియున్న మహిని తనకు
పేరుమాయునంచు నోరుపులేమి క
న్బరచుకొనియె నెట్టిబ్రహ్మతాను॥ 3౮

కాకయుండిన యుక్తాయుక్త విచారణజ్ఞానశూన్యుఁడనై—చేఁజేతులఁ జంపుకొనిన నాసులోచనాసతిని నేను మఱల సృజించుకొనక యుందునా? ప్రాణనాయికా! సులోచనా! కన్నులతోఁ జూచుకొంటివి; మధుర మంజులాధరాగ్రమునుండి—మందహాస సుధాతుషారములం జిలుకుచుంటివి; మాటాడవేల? చలింపవేం?—మందభాగ్యుఁడనైన నన్ను దయఁజూడవేల?—నేను నీయందు ద్రోహముఁజేసిన చండాలుఁడనే యగుదునుకాక! నీవు మహాపతివ్రతవుగదా! సతీ! నీకీ యాగ్రహము తగునా?—ఈపాషాణమూర్తియందు ప్రేమబీజములనుజల్లి—ఈ యచేతన కాలకేతన విగ్రహమునందు చైతన్యమును గల్పించిన—దివ్యశక్తివి నీవుగాదా?—ఎంతని నిన్ను బ్రతిమాలుకొందును?—ఒక్క ముద్దిమ్ము. నాయలమటవాపుము. అహోరాత్రములు నిన్నుఁజంపిన మహాకలుష తాపమువలననే—తీఱని యారాటమునఁ గొట్టుకొనుచుంటినిసుమా!

నా శక్తి—నీతోడనే యంతర్హితమైపోయినది. నాశౌర్యము—నావిజ్ఞానము—నావివేచనము—నీజీవములతోడనే యెగసిపోయినవి. కాలకేతన జీవనాంతరాళమునందిప్పుడు కారుమబ్బులు గ్రిమ్మి—గంభీరముగ గర్జించుచున్నవి.

సీ॥ ఎగసి ముద్దాడిన నేమందునోయని
యధరాగ్రము నొకింత యంటినావు
బిగఁగౌఁగిలించిన వగనెంతునోయని
మున్జేత నాయెడల్ ముట్టినావు
ఏమాటఁబల్కిన నేమితలంతునో
యని నోరుమెదలింప నడలినావు
కనుసన్న నాయానఁ గనిపెట్టి నాకిష్ట
రీతులతో సంచరించినావు
బొంకి యెఱుఁగవు పరిహాసములకునైన
నట్టి నాభాగ్యలక్ష్మివైనట్టి నిన్ను
చేతులారఁగఁ జంపిన పాతకుండ
నింక నోయింప నన్ను శపింపవేమి? 3౫

ఏమి నావెఱ్ఱి? ఈఁగ్జీవ ప్రతిమతోడనా నేను సంభాషించుచున్నాను?—ఓరీ! కాలకేతనా! నీమానసికావస్థ తుదకింత నీచమైనదా?

గీ॥ కల్పతరువును ముండ్లడొంకగ భ్రమించి
నాశనముఁజేసి తుదకు ఫలాశనొందె
మూలములఁజేర్చి శిరమును మోదుకొన్న
యధమునకు నీవు దక్కుదువా లతాంగి! 3౬

ఆశాపరిపూర్తియైన ప్రాణికి జీవనపరిపూర్తిగూడ గల్గునందురే! నాప్రాణము లింక నేలపోలేదు? కాదు—కాదు—నాకింకను ఆశాపరిపూర్తి కాలేదు. నా సులోచన నన్ననుగ్రహించుటకు—చిత్రపటాంతర్గతయై వచ్చియున్నది. ఈదేవతాస్వరూపిణికి జీవముప్రసాదింను మహాత్ములు

సిద్ధించుదనుక—ఘోరతపం బాచరింతును. ఎట్లు సాధ్యముగాదో చూచెదఁగాక!—

సీ॥ ప్రార్థింతు నొకసారి వరమునీంద్రులనైన
తరుణికి జీవప్రదానమీయ
వేఁడింతు నొకసారి విధినైనఁగాని యీ
కమలలోచనకుఁ బ్రాణములనీయ
జపియింతు నొకసారి సదయుఁడై యీకాంత
యనని పై నవతారమందుకొఱకు
బలియిత్తు నొకసారి ప్రాణపంచకమైన
పటము చైతన్యతి వడియ కొఱకు
దిక్కు లడలఁగ విలపింతు నొక్కసారి
ప్రకృతికాంతకు సత్కృపవచ్చు కొఱకు;
స్థిరమయిన విశ్వయత్నంబు సేయువాఁడ;
యెటులయిన సులోచన లభియించుకొఱకు ॥— 32

అట్లయిన సత్వరముగ—నీ సుందరవిగ్రహమునకు వర్ణములువేసి పంపూర్తిచేసికొందును. (పటమునటనుంచి-రంగులు కలుపుచుందును.)
(ఒకబాలుఁడు—బంతియాడుచు ప్రవేశించి రంగును పటము పైఁదన్నును భయముతో—నిలువబడును.)

కాల—(చూచి ఆగ్రహముతో) ఆఁ! ఏమిది? నాబహిఃప్రాణమగు సులోచన పాదతాడిత యగుచున్నదే!—ఎవ్వఁడవురా? తుంటరి బాలకా! నాజీవనమగు సులోచనావిగ్రహము నిట్లు మలినముఁ జేసితివి! కాలకేతనుని యాగ్రహాగ్నిం బడఁ గాంక్షించితివా! మందమతీ! చూడుము. నిన్నేమి చేయుదునో.

(కత్తి నెత్తును.)

బాలు—(వణకుచు) అయ్యా! పొరబడితిని. పొరబడితిని. బంతియాడుచు పరాకున తన్నితిని. ఆగ్రహింపకుము.

కాల—ఏమేమీ! పరాకుపడితివా?—దుష్టుఁడా! కాదు; కాదు—ఇది కేవలము కుటిలతంత్రము—కాలకేతనుని యాయువుం దీయలేక వాని ప్రాణములు సులోచనయందున్నవనియు, సులోచనావిగ్రహవినాశనమును వీక్షించి యోర్వలేక గుండెలుపగిలి నేను మరణింతుననియుఁ దలంచి—నాజీవమారణము నపేక్షించిన శాత్రవులు నిన్నిందుఁ బంపియుందురు—ఛీ! కుటిలుఁడా! నీవు బాలుఁడవని క్షమింతు ననుకొనకుము. ఈకాలకేతనుఁడు దయాశూన్యుఁడు. ఈపాషాణహృదయుఁడు తన యభీష్టమున కంతరాయమగు నధములపాలిటి యకాలమృత్యుదేవుఁడని యెఱుంగుము—

సీ॥ నిష్ఠుర మంగళా నీలకంఠ కుతంత్ర
వచనంబులకు జ్వలించెకొంత;
చెలరేగి యాగభాషీ సులోచనల వ
ధింప దావాగ్నులఁ దేల్చెకొంత;
శాంతికేతనుని భీషణముగా గ్రుద్దు దీ
యుటచేత సలసల నుడికె కొంత;
దుర్వైరికృత మహాఖర్వ మాయాబల
ప్రేరణంబులను ఘూర్ణిల్లెకొంత;
ఈపటంబున శాంతివహించె నిప్పు
డట్టి మద్గర్భగత బడబానలంబు
ప్రళయకాలాగ్నిహోత్రమై ప్రజ్వరిల్లె
నిన్ను జంపకయున్న శాంతింపఁబోదు॥ ౩౮

(బాలునిఁ బొడుచును)

బాలు—(క్రిందఁబడి దొరలుచు) హా! నిర్దోషినిచంపిన పాపము నిన్ను కట్టికుడుపకపోదురా—కాలకేతన రాక్షసా! (మరణించును.)

కాల—(కత్తిపారవేసి భీతిల్లి) ఆఁ—ఎంతభయంకరము! ఈబాలుని యాక్రందనము నాచెవులకు కాలయముని కేకవలె భీకరముగా

వినఁబడుచున్నది. వీనిమాటలకు నాగుండెలు దడదడఁగొట్టుకొనుచున్నవి. శిరస్సు భారమై గిఱ్ఱునఁ దిరిగిపోవుచున్నది. భూమ్యాకాశములు కంపించిపోవుచున్నవి. పాపప్రకంపన దావానలజ్వాల లాభీలములై నాశరీరమునందలి రోమరోమకూపములనుండి పైకుబికి ఆపాదమస్తకముం గాల్చివేయుచున్నవి. హా! హా!!___అంధకారము___ప్రకృతియంతయు భీభత్సము___భీకరము___అంధకారమధ్యమునం దాయగ్నిగోళములేమి? కావు—కావు—అవి యగ్నిగోళములుగావు. భీకరమగు నొక్క మహాభూతము గ్రుడ్లుఱుముచు నాపైకిఁ గబళింపవచ్చుచున్నది. దాని దీర్ఘజిహ్వాగ్రము నాపాలిటి కాలపాశమై___కంఠనాళములను బిగించివేయుచున్నది. ఇది రూపలీమహాపిశాచాకారము...... ఈపిశాచరూపము___రక్తపంకిలమగు నీపృథ్వి—ఈ నిర్దోషబాలకమృతకళేబరము___చూచుటకు నాకు దుర్భరములై యున్నవి. కన్నులోర్వఁజాలవు___ఏమిసేయుదును? అమాయకుఁడగు బాలకుఁడు హతుఁడై పోయె! నిర్దోషియగు బాలకుఁడు నీచకాలకేతనునిచే నిహతుఁడై పోయె! ఈపాపమింక నెట్లు తొలఁగును?—నాకన్నులను కాలుచున్న యినుపశలాకలచేఁగాల్చి నా నాలుకను నిశితాస్త్రములచేఁ జీల్చి నాపాపశరీరమును సహస్రచ్ఛిన్నములుజేసి యందు తీవ్రమై మందుకారముంగూరి___చూచి యానందింపఁగల పుణ్యాత్ములులేరా? అహా! ఎంతమందబుద్ధిని! ఇన్నిపనులుచేయుట కీకాలకేతనరాక్షసుఁడు తగునుగాక మఱియొకరిచేత నగునా?

గీ॥ కన్నుగలవారు కనుపారఁగన్నవారు;
కరుణగలవారు కన్నీరుగార్చువారు;
నిండియుండిన ధారుణీమండలమున;
దనుజుఁడై పుట్టి; కాలకేతనుఁ డొకండె॥—

బాలకా! బాలకా! నిర్దోషివగు నో బాలకా! తెఱచిన కన్నులు తెఱచినటులే యుండ ఆపాదమస్తకము రక్తప్రవాహము వెల్లువయై ముంచివేయుచుండ మరణించితివా! ఆహాహా! విధి ప్రభావము!—ఏతల్లిదండ్రుల కడుపున నీవెక్కడ జన్మించితివో—నాపాలఁబడి హతుఁడవైతివా! పట్టుమని పదియేండ్లైన నిండని నీకు—నే నకాలయముండనైతినా!—నీవు బ్రదికియుండిన నెంత మేధానిధివగుదువో—ఎంత రాజ్యతంత్రజ్ఞుఁడ వౌదువో—ఎంతటి కవిశిరోమణివగుదువో—ఎంతటి భక్తశిఖామణివగుదువో—ఎంతటి సార్వభౌముఁడవగుదువో—నిన్నుఁ జంపి నీనుదుట బ్రహ్మవ్రాసిన నీజీవనరేఖం దుడిచిపెట్టితినిగదా! ఇట్టి నాకు గతియేది? బాలకా! నిర్దోషబాలకా! నీ మొగముఁజూచినకొలఁదియు నా గుండెలు బ్రద్దలగుచున్నవి. నా పాపజీవితము నా కన్నులఁ గట్టుచున్నది. నా గ్రుడ్లు ప్రేలిపోవుచున్నవి. నా శరీరము మండిపోవుచున్నది. పాషాణనిభంబగు నాగుండెకఱఁగి నీరై పారుచున్నది. బాలకా! ప్రవాహమై పారుచున్న నీశరీరరక్తమును నామొగమెల్లఁ బూసికొన్నచో—నాతాపము శాంతినొందునేమో!—(అట్లుచేసి) హా! హా!! ఓర్వఁజాలను; ఓర్వఁజాలను. ఈ భయంకరతాపమున కోర్వఁజాలను. ఇది రక్తముగాదు. మహాకాలకూటవిషము. నా రక్తనాళముల దూరి భగ భగ మండుచు నావిరులఁ గ్రక్కుచున్నది. ఇఁక నాకు మరణమే శరణము!—బాలకా! రమ్ము. నిన్ను సమాధిఁ జేసి—నేను నీప్రక్కనే మరణించి—మంటిలోఁ గలసిపోవుదును. (బాలుని భుజముపై వేసికొని) హా! హా!! అగ్నిజ్వాలలు! పాపాగ్నిహోత్రజ్వాలలు! భరింపఁజాల! భరింపఁజాల!!-

(నిష్క్రమించును)

(ఉదయాదిత్యుఁడు సైనికులతో ప్రవేశము.)

ఉద—ఏమిది?—కాలకేతనుఁ డిచ్చట లేఁడే? (నేలపై రక్తముఁజూచి) ఆహా! ఎంత భయంకరము! మఱల నీరక్తమెక్కడిది? ఈ పాపా

త్మునిచేత మఱియొక మందభాగ్యుఁ డెవ్వఁడో మరణించియుం
డును. అహాహా! ఎంత యాశ్చర్యకరమైన జీవనము!

సీ॥ కన్నులరక్తంబుఁ గాంచుటే యానంద
కర జీవనంబుగా నరసినాఁడు;
దౌర్జన్యకర్మ ప్రధానంబుగాఁగొని
హత్యలు గావింప నలరినాఁడు;
దురితంబు నెఱుఁగ కీశ్వరునకు వెఱువక
కరుణయించుక లేక తిరిగినాఁడు;
పరశోషణములే శాపభూషణములే
తనకు మంగళమని తలఁచినాఁడు;
తల్లియది పిల్ల యిదియని తలఁపకుండ,
నందఱను సమబుద్ధినే యరసినాఁడు;
చేయుచున్నాఁడు హత్యలే జీవితాంత
మీతఁ డొకరాక్షసుం డగుటే నిజంబు॥ ౪౦

(బయటఁ బరికించి) సైనికులారా! అల్లదే కాలకేతనుం డొకకళే
బరమును భుజమున నిడుకొని యున్మత్తునివలె శ్మశానమువంక కరిగి
నాఁడు. మనము వెంటాడి వానిని చంపుదము రండు.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

(తెర)

...o0o...

2 వ రంగము—శ్మశానము.

(అనుబంధము 15.)

కాల—నేనే నీకు కొడుకను; నీవే నాకు తండ్రివి; నిన్ను నేనే మన్ను జేసె
దను. బాలకా! ఇచ్చట పరుండుము. నీప్రాణములం దీసిన
పాపాత్ముఁడే నీకోమలాంగమునుగూడ పృథ్వీభూతము నలంబం

పఁ జేయఁగలఁడు. (పరుండఁబెట్టి శ్మశానమెల్లఁ గలయఁదిరుగుచు) అహో! ఈశ్మశానము నాకెంత భీకరముగాఁ గనఁబడు చున్నది!

సీ॥ నరజీవనాటక భరతవాక్యముఁబాడ
ప్రభువు నిర్మించిన రంగమిద్ది
క్షితి నకాలమృతినిఁజెంది ప్రేతములై యె
సంగు జీవుల నాట్యశాలయిద్ది;
పూడ్చినశవముల భువి కీడ్చి టక్కరి
నక్కల బువ్వంపు టిక్కయిద్ది;
ఎట్టిపామరులకునేని వైరాగ్యంబు
సంధించు వేదాంత సదనమిద్ది
శాంతమై—నిర్జనంబయి—చటులహృదయ
భీషణంబయి భీమమై — పిఱికివారి
గుండె లవియించెడు శ్మశానకూటమిద్ది
కాలమృత్యు కరాళ సంకాశమయ్యె॥ ౪౧

అహో! ఎంతయమానుషకృత్యము! ఈ సమాధులయందు సగమున కధికముగా నా కరవాలాహతుల మరణించిన యభాగ్యులవేకదా! నే నెట్టి క్రూరకర్ముఁడను. నాజీవన మెంత పాపపరిపూర్ణము! నాతో సమానముగ నీశ్వరునిచే సృజింపఁబడిన నాతోటివారి నన్యాయముగ వధించుటకు నాకధికారమేమి? ఎన్నికొంపలు దిగఁగూల్చితిని! ఎందఱి పాలిఁటి కకాలమృత్యుదేవతనైతిని? అందొకఱికైన నన్నుచంపునంతటి సాహసము గలుగక పోయెగా! ఓనిర్భాగ్యురాలవగు నాజననీ! ఈభూమికి భారముగ నన్నేలఁగంటివి?—నన్నొక యకాలయముని గావించి యందఱి ప్రాణములను దీయించుటకేనా? నిరపరాధినియగు రూపవతిని బట్టితెచ్చి నమస్కరింపనంతమాత్రమున మహాదోషముగఁ బరిగణించి యూసలు ద్రెప్ప నుఱిదీసితినే!—ఎట్టి వజ్రమయ హృదయుఁడైన, ఎట్టి కిరాతుఁ

డైన, నెట్టి కసాయివాడైన నందుల కియ్యకొనఁగలఁడా?—ఇంతకన్న నే నధముఁడ నై తినిగదా! రూపలీ! రూపలీ! సిలువపై నింకను వ్రేలాడు చున్న నీజీర్ణదేహమునుఁజూచిన నా ప్రాణములు నిలువున నెగిరిపోవు చున్నవి. అవిగో! కాలకేతన నిర్మితములగు కపాలస్థూపములు. నిర్దోషు లగు నా సైనికుల నందఱను చంపిగదా వారిశిరస్సులతోడ నీ స్థూప ములం బ్రతిష్ఠింపఁజేసితిని! ఇచ్చటనేకదా రూపలీ వరాభవముంజూచి కడుపుపగిలి, కంఠరక్తనాళములు తెగి, రూపచంద్రు రక్తముంగ్రక్కుచు మరణించె. అమాయకుని అగభాషిని దోషినిగా నెంచి చంపితినే!— పశుప్రాయుఁడనై—దురాత్ముల కుటిలతంత్రములు గ్రహింపలేక, సులో చనను చంపి, కులవర్ధనుండగు నేకపుత్రుని గ్రుడ్డులీసితినే! సకలానుభవ ములును సంపూర్ణముగనై నపిదప సయితము జన్మదోషసంజనితంబగు తామసంబు చావక, ఈపసిబాలు నొకని నాపొట్టను బెట్టుకొంటినే!— ఔరా! ఇట్టి రాక్షసుఁ డెందైనఁ గలఁడా? ఇంతకన్న నిర్భాగ్యుఁడు, ఇంతకన్న నధముఁడు గలఁడా?—ఈపరితాపము నన్ను కాల్చివేయు చున్నది. నాకింతకన్న యమయాతన లధికము లగునా? హా! సులోచనా సమాధి యిచ్చటనేయున్నది. నాశాసనముననే కాంబోలును పవిత్రమగు నీసమాధి పుష్పములచేఁ బూజింపఁబడుచున్నది. ఈపూవులం దొల గించి నాసులోచనం జూచుకొందునా?— నాభాగ్యలక్ష్మి కీ సమాధి యేల? బయటకుఁదీసి యా సుకుమారాంగకములఁ జూచుకొందును. (సమాధినిపెకల్చి) హా! హా! ఎంత నిర్భాగ్యుఁడను! నా సులోచనాశరీ రము భూమిలోఁగలసిపోయి కేవల మస్థిపంజరము నిలచియున్నది— ఓదేవీ! నిన్నుఁజంపినపాపి యిదిగో—మొండిదై జీవించియున్నాఁడు. నీలోఁ జేర్చుకొనుము.

(అనుబంధము 16.)

హా హా! దుర్భరము! దుర్భరము! నే నీశోకమును భరింపలేను. నావలనఁగాదు. ఇంతకన్న మరణ మతిశ్రేయస్కరము! చావనేవలయు.

ఈపాపి కాలకేతనుఁడు చచ్చినఁగాని ప్రపంచకము నిష్కంటకముగాదు. (పొడుచుకొనఁబోయి) నేనెంత మందబుద్ధినై మరణింపఁ దెగించితిని. నేను మరణించినను నాదుర్యశము మాయునా?—భవిష్యజ్జనులు కాలకేతన కలుషసహస్రంబు వాకొనరా?

సీ॥ కాలకేతనుఁడు దుష్కర్ముఁడై సిలువపై
రూపలిప్రాణంబు వాపెనంచు
కాలకేతనుఁడు ముష్కరుఁడయి సేనలఁ
గడతేర్చి స్థూపముల్ గట్టెనంచు
కాలకేతనుఁడు నిష్కరుణుఁడై నిజసతి
యగు సులోచన దునుమాడెనంచు
కాలకేతనుఁడు చండాలుఁడై తనయుని
హింసించి కనులు దీయించెననుచు

కవిముఖ్యుఁ డెవ్వఁడో నాటకముగ వ్రాయ
దాని పఠియించి నటియించి ధరణిజనులు
నన్ను దూషింపరే జగంబున్నదాక
శత్రులైన చాణుక్యులు సంతసింప॥—

కావున, నాదౌర్జన్యములకును— నారాక్షసకృత్యములకును చిహ్నంబులగు నీ సిలువను కపాలస్థూపములను నాశనముజేసి పిదప మరణించెదగాక!—(అన్నిటిని కూలద్రోసి) ఓకాలకేతనమా! ఏల యింక గాలిలో రెపరెపఁ గొట్టుకొనుచుంటివి? నాదృష్టి యింకను నీపైఁ బడలేదనియా? నిన్నుమాత్రము మింక నుండనిచ్చెదనా? మత్కళంకకాలచరిత్రము నంతరాళమధ్యమున నెగురుచు నీవు జగంబునకుఁ జాటకుందువా! నిన్నుమాత్రము మేలనశింపఁజేయకుందును!—(కాలకేతనము విఱిచి) ఆహా! ఆత్మనాశనమున కింక నాటంకమేమియును లేదుగదా! (ఆకాశముం జూచి) ఏమిది! అంబరచారులు నవ్వుచున్నారు! ఓ దేవతలారా! నా జీవితముంగని మీరు నవ్వవలదు. ఏమందురేని,

సీ॥ పరమేశ్వరామోదకరమైన యీనాట్య
రంగమునకొఱకు నిరంతరంబు
ప్రకృతినాటకకర్త రచియించుచుండు విం
తగ నెద్దియే నొక్క నాటకంబు
ఈజనం బఖిలంబు నాజాతియని యాత్మ
నెఱుఁగ కీ పాత్రనటింప లేదు
ఈనాటకంబున నెవ్వఁడో యొక్కఁడీ
పాత్రను దాల్పక నలుపడదు

ఇహజనులకెల్ల పాత్రతనిచ్చు పూజ్యుఁ
డింత రౌద్రరసము నటియింపుమనుచు
నే సమర్థతఁగాంచి నాకిచ్చినాఁడొ
కాని నేను విరోధిని కాను కాను॥ ౮౩

ఓజగదీశ్వరా! నీవు సృజించినబిడ్డఁడనై — నీసృష్టిని నాశనము గావించితిని ఇట్టి యధమాధముఁడనగు నాకు నీసాన్నిధ్యమున పుణ్యలోకప్రాప్తిలేదు. నే నధఃపతితుఁడను — ఆత్మహంతకుఁడను. ఇఁక నాకు గతియేది? జగద్వంచకులకు — పాపాత్ములకు — నికృష్టజీవులకు — చండాలురకు — శిశు స్త్రీ మారకులకు గల్గు గతులకన్న నతిహేయమగు గతి నందుదును కాఁబోలును! హృదయమా! ప్రేలిపోకున్నావేమి? ప్రాణమా! విడిచి చనకున్నావేమి? కలుషకాలకేతనకంధరమా! సహస్రశకలములు గాకున్నావేమి? పాపము — ప్రతీకారము — ప్రాయశ్చిత్తము — పశ్చాత్తాపము — (మూర్ఛిల్లును.)

(ఉన్మాదినియగు ధారుణీ ప్రవేశము)

తత్వము — హిందోల్ రాగం టీక.

పా — ఈశ్వర — సంకల్పమూ — మానవ ఊహావికల్పమూ॥
జలపాతమునను కాష్టం। బులు కలసి వియోగమందు పోలుపున

నీ జీ। వులు। కాలవేగవశమున। గలసి వియోగంబు నందగల రీధరలో ॥ ఈ ॥

అది యెఱుంగలేక జనము। లకట! బాంధవులమటంచు। తుదకీర్లా దురుగా సకలమును విడచి॥ తుద కీర్లాదురుగా ॥ఈ॥

కాల—(లేచి) ఈశ్వరసంకల్పమూ। మానవ ఊహావికల్పమూ॥ నరుఁడొకటి తలంపఁగ నీశ్వరుఁ డొకటి తలంచుటెల్ల సత్యము। పరమే। శ్వర నరసంకల్పములకు। నరుదగు నైక్యంబుగల్గు ట వనిని మరి యీ। జగము సకల మతని లోన। జననమంది సమయు చుంట। నతఁడే ప్రభువా। ఈజగముల। కతఁడే ప్రభువా॥ఈ॥

ధారు—జనియించినపుడె దుఃఖము। మన నుదుట లిఖించె బ్రహ్మ। మరణసమయమం। దును దుఃఖమే వినంబడు। ననయము జీవితంబెల్ల నతిదుఃఖంబే। యనుచు జగము। శోకమయముగా నెంచిన పరమపదము। నరయఁ గనలెగా శాశ్వతగతి। నరయఁ గనలెగా॥ (సులోచనసమాధికడ కేగును.)

కాల—ఘనశక్తియుతులమని యీ। జనములు గర్వించుట ప్రశస్తము గాదఁ తనభారమెల్ల భగవం। తుని పయినిడి జీవయాత్ర త్రోయఁగవలయుఁ అఘము నలిపి యఁలఁతఁనొలిపి। మమత నంది వెతలగుందిపతితుండౌనుగా। మానవు డిలలో। పతితుండౌనుగా॥ఈశ్వరా॥— (సులోచనసమాధికడ కేగును.)
(ఇద్దఱు నొకరినొకరు చూచుకొని బెదరి దూరముపోవుదురు.)

ధారు—(నవ్వుచు) ఇతఁడొక వెఱ్ఱివాఁడు; ఇతఁడొక వెఱ్ఱివాఁడు; నన్ను బెదిరింపవచ్చినాఁడు.

కాల—ఓ పిశాచాకారిణీ! నీ వెవ్వతెవు?

ధారు—నేనా? నాజీవితమా? నాచరిత్ర మేమనియా ప్రశ్నించెదవు! పతిచేఁ బరిత్యజింపఁబడి—ఏక కుమారుని గ్రుడ్డితియఁబడి—

పుత్రభిక్ష నిడెదనని నాకు వాగ్దానముచేసిన పవిత్రస్వభావురాలు సయితము పతిక్రోధభూతమునకే తన జీవితములను బలియీయ నిట్లు దిక్కులేక, చచ్చుదారిలేక—చంపువారులేక, ఉన్మత్తురాలనై—మనశ్శాంతికొఱకు శ్మశానమార్గముం బట్టితిని.

కాల—(స్మృతికిఁ దెచ్చుకొనఁ బ్రయత్నించుచు) అయోమయము—అయోమయము—గుండెలు ఝల్లుమనుచున్నవి ఒక్కటియు స్మృతికిరాదు. ఇదియంతయు నాచరిత్రమువలెనే యున్నది. ఇట్టి మందభాగ్యుఁడే దీని కొకపతియుండెనా? అట్లయిన నాకు మనశ్శాంతి—మనశ్శాంతి—ఇంత క్రూరుఁ డింకొకఁడు గలఁడా? మేమిద్దఱ మొకచోటికే పోవుదము. ఓ యమధర్మరాజా! నీలోకమున నిద్దఱికి స్థలముచేసి యుంచుము.

ధారు—ఓ యున్మత్తుఁడా! నీవెవ్వఁడవు?—

కాల—అదియే బోధపడుటలేదు. ఆలోచించుచున్నాను. నేనును, ప్రథమపత్నీపరిత్యాగముచేసిన పాపినే—నేనును, ఏకకుమారుని గ్రుడ్డిఁజేసిన దుష్టుఁడనే—నేనును, ధర్మపత్నిని చంపిన దౌర్భాగ్యుఁడనే—నేనును, నీపతినంటివాఁడనే—(స్మృతికి దెచ్చుకొనఁ బ్రయత్నించుచు) అదియును నిజమే! ఈకంఠస్వరమే యది; ఎన్నఁడో వింటిని; అత్యంత పరిచితమైనది; కాని యిప్పుడు విస్మృతమైనది. అదియే స్మృతికిరావలయు—ప్రయత్నించినను రాకున్నది.

ధారు—(దగ్గఱకువచ్చి శిరోజములను పట్టిచూచుచు) అదియే మృదుత్వము; అవియే శిరోజములు; అతఁడే యితఁ డేల కాఁగూడదు?—కాదు; అనుమానము లేదు. అతఁడే యితఁడు. మహాత్మా! నీ వున్మత్తుఁడవుకావు. నీసంగతియంతయు నే నెఱుఁగుదును. నీవెవ్వఁడవో చెప్పుము.

కాల—అబలా! ఈపాపాత్ముని పేరు వినఁగూడదు. నీకేల పొమ్ము.

ధారు—నేనును పాపాత్మురాలనే. అవశ్యము వినవచ్చును. చెప్పుము.

కాల—అశుచిసూచకమగు నల్లనిలెక్కము పేరుగాఁ గలవాఁడు.

ధారు—కాలకేతనుఁడా?

కాల—ఊఁ—ఉన్మత్తవై నను నిజము గ్రహించితివి. అదియే నాయశుభ నామము.

ధారు—నా కాలకేతనునకా? ఇట్టి రూపము? నమ్మఁజాల-నమ్మఁజాల—

కాల—పాపాత్ముఁడనని చెప్పితినే! నీకేల నమ్మకముగలుగదు? పాపాత్ములకు పవిత్రాకార మెక్కడిది?

ధారు—కాలకేతనుఁడ వేనా? నిజమేనా?

కాల—ఔను. నిర్భాగ్యుఁడగు వీఁడే వాఁడు.

ధారు—(కౌఁగిలించుకొని) ప్రాణేశ్వరా! ఈమందభాగ్యరాలి నిఁకనైన క్షమింపవా?

కాల—నీ వెవ్వతెవు? నన్ను వదలుము.

ధారు—ప్రభూ! వదలుటకు రాలేను. ఈధారుణి నిఁకనైన క్షమింపుము.

కాల—హా! శిరమున పిట్టపిడుగువడినది. ధారుణీ! ధారుణీ! నీవింకను బ్రదికియుంటివా? ఏల నాపాపుమొగముఁ జూచెదవు? చేసిన పాపములవలన కాలకేతనుఁ డిప్పుడు మీామొగములనుఁ జూచుటకు దొంగవైయున్నాఁడు. ఈదేహమును తాకకు. తాకకు; నీవు పుణ్యస్వరూపిణివి. నేను నీ కుమారునిఁజంపితిని. నన్ను నీవు చంపుట కేలరాలేదు?

ధారు—ప్రభూ! నిన్నుఁజంపుటకు రాలేను; నీచేఁ జచ్చుటకు వచ్చితిని.

కాల—ఇంకను నాతలపై హత్యాద్రోహములేల? ధారుణీ! నన్ను వదలిపొమ్ము—నన్ను వదలిపొమ్ము—

ధారు—ప్రభూ! ఆమాటాడకుము.

(తెరలో కోలాహలము)

కాల—ఆఁ—అదియేమి? ఓహో! చాఘుక్యులు నన్ను ముట్టడించి చంపవచ్చుచున్నారు. ధారుణీ! స్త్రీవగు నీ విందుండఁగూడదు. పొమ్ము

ధారు—ప్రభూ! నాకు దిక్కు లేదు. నీయనంతరము వితంతువునై నేను జీవింపలేను. ఇదిగో! కటారి; దీనితో నన్నుఁబొడిచి శత్రుల జయింపుము. (కత్తి నీయఁబోవును.)

కాల—ఈ స్థితియందు శత్రువులకు మన మిద్దఱమును పట్టువడుటకన్న నిదియే సదుపాయము. కాని—ధారుణీ! సాధ్వీమణీ! నిన్ను చంపుటకు నాకు చేతులురావు. ఏమి సేయుదును? పేఁడు వెనుకటి కాలకేతనుఁడు గాఁడే! ఎట్లు చంపఁగలఁడు? (తెరలో ధ్వని)

ధారు—శాత్రవులు మఱింత సమీపమునకు వచ్చుచున్నారు. త్వరపడుము. ప్రభూ! త్వరపడుము. ఇదిగో! వక్షస్థలము—ఒక్కటే పోటుపొడిచివేయుము.

కాల—చంపెదను. ధైర్య మవలంబించెదను.
(కత్తిచేసికొని ప్రయత్నించి చంపలేకపోవును.)

ధారు—నా మొగము మీకుఁ గనఁబడుచున్నంతదనుక మీకు ధైర్యము గలుగదు. మెడ వంచితిని. ఇప్పుడు ఖండింపుఁడు.

కాల—(చంప యత్నించియు చంపఁజాలక) నీ శిరస్సునుఁ గాంచినను నాకు ధైర్యమూగుటలేదు. నీవంకఁజూడకుండఁ బ్రయత్నింతును. (మొగము రెండవప్రక్కగానుంచి చంపయత్నించియు విఫలుఁడై కటారిని క్రిందఁబడవేయును. (తెరలో ధ్వని.)

ధారు—అయ్యయ్యో!ఎట్టిధైర్యశాలి కెట్టి పిఱికితనము గలిగెను!నాథా! మీరు విచారింపఁదగదు. నాజీవితమున మీచేత మరణించుటకన్న భాగ్యము లేదు. ప్రాణేశ్వరుని సుందరవదనమండలముం జూచుచు అతని చేతికటారివలన ఆనందముతో ప్రాణత్యాగము చేయుటకన్న—నీదేహి కేమికావలెను!—

కాల—కటకటా! ఈస్థితియందుసయితము-కాలకేతనునిచేతికి హత్యయే యలంకార మనుకొంటివా! మాలదైవమా!

సీ॥ చాలదా! నాకు విశ్వాసపాత్రుండైన
యాగభాషిణిఁ జంపినట్టి యఘము
చాలదా? నాకు! ప్రజ్ఞాన్వితుండౌ సుతు
కనుగ్రుడ్లు దీసిన కలుషఫలము
చాలదా? యల సులోచనను దుర్బుద్ధినై
దునుమాడినట్టి యా దురితకర్మ
చాలదా నాకు? నసంఖ్యాకులైన సై
నికులను చంపిన నిష్ఠురంబు
చాలదా? యమాయకుఁడైన బాలునొకని
కోపమున మృతుఁజేసిన పాపఫలము
చంపుమని వచ్చినట్టి యీసతినిఁ గూడ
వధము సలుప లిఖించితివా? విధాత! ౪౪

శత్రువులు వచ్చుచున్నారు. ఇంక నాలసింపఁదగదు. జగదీశ్వరా! ఈపాప మెవ్వరిదో నే నెఱుంగను. కాలకేతనుని దేమైనచో, దీనినిసయితము—పూర్వార్జిత పాపములం గలిపివేయుము. (చంపుచున్నాఁడు)

(ఉదయాదిత్యుఁడు సేనలతో ప్రవేశము)

ఉద—ఛీ! ఛీ!! కాలకేతనరాక్షసా! క్రూరకర్ముఁడా! తుదకిట్టి నీచావస్థయందు సయితము—స్త్రీవధముఁ జేయుచుంటివా?—

కాల—నీవు వచ్చితివా? ఉదయాదిత్యా! ఏమిచేయవచ్చితివి? నన్ను బంధించుటకా? చంపుటకా? నీవలనఁగాదు. నీవలనఁగాదు—పొమ్ము.

ఉద—ఏమిరాపాపీ! ఇంకను జీవించియుండి వధోద్యోగముతోడనే పొట్టబోసికొని—రక్తముఁద్రావి, దాహముఁ దీర్చుకొనఁ దలఁచుచుంటివా? భగవంతుఁడు నీకిప్పటికైన రవంతప్రేమ నొసంగకపోయెనే?—

కాల—ఏమిరా? నాహృదయమున ప్రేమ లేదనుచుంటివా? ప్రేమమూల ముననే—నాప్రేమ కంతరాయము గలిగెనను దుఃఖమువలనే— ఆగభాష సులోచనా మంగళలం జంపితిని. ఇప్పుడు ప్రేమించు చునే—ప్రేమాపాంగములతోడనే— ఈ ధారుణిం జంపితిని. నన్నుఁ జంప నీతరముగాదు—

ఉద—తరముగాదా? తరముగాదా? ఇంకేమి ప్రేలెదవు? నీయంత్య కాలమిదే! కాచుకొమ్ము. ఇదిగో కరవాలము.

కాల—నేను చచ్చుట నిజమే! జీవితాశలేని నేనెట్లును చావసిద్ధపడితిని. కాని—నీవు బ్రదుకఁదలంచినవాఁడవు! నీబ్రదుకు చూచు కొమ్ము; నీవు చచ్చిన పిదపనే నేను చావఁదలంచితిని.

ఉద—నన్నే చంపఁగలవా?

కాల—ఇదిగో! నాసేనలుగూడ వచ్చినవి. సైనికులారా! చూచెద రేమి? ఈచాళుక్యులను చంపుఁడు.

(సైనికులు తిరుగఁబడి కాలకేతునివంక కత్తులుదూతురు.)

ఉద—ఇప్పుడు చూచితివా? నీజ్ఞాత్యులచే—కనుపుమసలియున్న నీసేనలేమి? నీకు సహాయముగులయేమి? కనుపుమసలిన సైని కులు తిరుగఁబడకుందురా? ఇంక నీ కేదిక్కును సహాయము లేదు. సేనలారా! వీనిని చంపుఁడు. (సైనికులు మీఁదికి వత్తురు)

కాల—వలదు; వలదు—నిలువుఁడు—ఉదయాదిత్యా! నామాట వినుము. నాపైకిరాకుండ సేనల కానతిమ్ము. నీతో నించుక సంభాషింపవలయును.

ఉద—సేనలారా! నిలువుఁడు. ఇతనిని భాషింపనిండు. మనచేఁ జిక్కిన వాఁడెందు బోఁగలఁడు?

కాల—నేను మరణింపఁదలఁచియే యుంటినిగాని—నీచేఁ జావఁ దలంప లేదు.

ఉద—అటులనా?—(క్రిందనున్న కటారిని లాగివేసి) నీయాత్మహంత్యాప్రయత్నముకూడ శూన్యమైనట్లేకదా! ఇక నీమరణము నా చేతనే యున్నది.

కాల—వెఱ్ఱివాఁడా! కటారితోఁ బొడుచుకొని చత్తుననుకొంటివా? ఇదిగో చూచితివా! నా దంతములందున్న విషగోళికలు—నాకెప్పుడో యిట్టిమరణము తప్పదనియు—శత్రువులచేఁ బడకుండ నాత్మనాశనమున కివి పనికివచ్చుననియు—నిట్లు సిద్ధముగ నుంచుకొంటిని.

ఉద—ఆహా! ఎంతదారుణము!

కాల—(గోళికలు కొఱికి) ఉదయాదిత్యా! విషముఁ దింటిని. విషముఁ దింటిని. ఇంక రెండునిమిషములలో మరణింతును. నామొగము వివర్ణమైపోవుచున్నది. నేను మహాపాపాత్ముఁడను. నరకమునకే పోవుచున్నాను—వినుము. ఉదయాదిత్యా! వినుము—అందఱను చంపుకొనితింటిని. ఇఁక—నాకెవ్వరును లేరు—నీవు చాళుక్యుల కధిపతివై స్వేచ్ఛగా ధరాపరిపాలనం బొనరించుకొనుము. నీకు శుభంబగును. కన్నులు తీయఁబడి నాకుమారుఁడు—హా! దుర్భరము—దుర్భరము—నాకుమారుఁడు—శాంతికేతనుఁడు—అకాలమృత్యుకరాళముసం బడినాఁడు. ఇక నాకు వంశాంకురమైనను లేదు. నా కవసానకాలము వచ్చినది—విషతాపము—శరీరమెల్లఁ బ్రాకిపోయినది. అంతయు నంధకారమైనది. ఓజగత్ప్రభూ! రక్షింపుము. నన్ను నీ సన్నిధికిఁ జేర్చుకొనుము—

(మరణించును)

ఉద—ఆహా! ఎట్టి భయంకరవ్యక్తి—యీప్రపంచనాట్యరంగమునుండి నిష్క్రమింతుఁడైనాఁడు. ఈ కాలకేతనుని పశ్చాత్తాపమునకు ప్రశాంతిగల్గుఁగాక! మఱియును,

గీ॥ ఉర్వీపతి ప్రజావై రిగాకుండుగాత!
కలుషమతులకు నాశంబు గలుగుఁగాత!
నీతియుతులకు విజయంబు నెగడుగాత!
సత్కవిత జనాదరణ ప్రశస్తమగుత!॥— ౭౫

అనుబంధము. 17.

గంగా—తథాస్తు.

(తెర.)

సోమరాజు రామానుజరావుచే రచియింపఁబడిన,

కాలకేతననాటకమునందలి

సప్తమాంకము—సర్వమును

సంపూర్ణము.

కాలకేతనము

అనుబంధములు.

(1) రూపలి—(బ్యాగ్ రాగం—ఆదితాళం.)

ఓహో కుటిలహృదయా ॥ఓహోహో॥
నీ సాహసము। కాం। తలయెడలనా ॥ఓహో॥
బాహుశక్తి ప్రదర్శింపదలచిన। పరిపంథుల సంగరరంగంబున।
నోహాటించిగెలిచి జయముగాంచుట। యుక్తమగునుగాక నిదిఘనమె॥ఓ॥

(2) ఉదయాదిత్య గంగాధరులు (కాళింగడరాగం-ఆది)

పరాత్పరా ఘన।పరాభవంబెటు। భరింతుమోయెటు తరింతుమో వెత ॥ప॥

అరాతియగు కాలకేతనుండౌక । నరాశనుండయి హరించె రాజ్యము ॥ ప ॥

(దాద్రా) హతవి। ధివశ। మునను సేన। హతమునంద। హితులు సుతులు। గతాసులై శత్రుహస్తగతమయిచనె రాష్ట్రమెల్ల ॥పరా॥

(3) మంగళ—కన్నడరాగం—ఆదితాళము.

దుర్మతివై పరిభవించెదే। నా। మర్మములంటునాడెదే ॥దు॥
కర్మవిధానమూరా । దు । ర్ఘట మతిక్రమింపా ॥దు॥
గర్వితసులోచనసతిదే । ప । కరణి బరాభవింతురే । దుర్వారకుతంత్రరీతిదే । గర్వంబు హరించు భాతిదే ॥దు॥

(4) కాలకేతనుఁడు—(బ్యాగ్ రాగం—ఆదితాళం.

నాయెదుటనేనా । తులువా । పలువా।యన్ృతాలాపంబులు॥నా॥

ధీయుతవలె నీయవమతిదోపగ । పాయని యీ । ర్ష్యను గన్బర చుచు । న్యాయాన్యాయములను గమనింపక।నానులోచనను । దూషణ సేయుచు ॥నా॥

(5) కాలకేతనుఁడు—(భూపాలరాగం—జప్ తాల్)

ఈపరీ । తాపంబు । నకు హేతువేమొకో । పాపమోయిది దైవ శాపమో । కనజాల ॥ఈ॥—

ఆపాపవైరి యుద । యాదిత్యుఁడటుల న । న్నే పరాజితుఁజేసి । యేగె దోర్బలముచే ॥నీపరీ॥—

వింతయో హృదయ వి । భ్రాంతియో మద్గురుం । డంతరాళ మున భూతాదర్శనముఁజేసె ॥ఆ॥

(6) నీలకంఠుఁడు—జంఝూటిరాగం—ఆదితాళం.)

ఈపలుకులకు సహింతునా ॥ ఈ॥

ఆపాపాత్మకు డవమతి నాడిన ॥యీ॥

కోపంబును పరి । తాపంబును సం । క్షోభంబును । రిపునాక్షే పంబును । గూడి యతిహీనవాక్యంబుల నను గ్రూరంబున నాడఁగఁ జేసెఁగటా ॥ యీ॥

(7) కాలకేతనుఁడు—(మోహనరాగం—రూపకం)

ఎంతటి రాజద్రోహ । మెంతటి పితృద్రోహ । మంతరంగమున దలంచెగా । ఈపాపచితు ॥డెంత॥

స్వాంతమందు కాలకేతను । డంతకుఁడని తెలియఁడయ్యె । నింత లోన కనులు మండెనా । నాపాలనమున ॥ కెం॥

చంపదలచెనా । నన్ను । లంచమొసగెనా । ఖలుఁడు । కంపితుఁ జేతు । కన్నులుదీతు । కారముగూర్తు । ఖలుని బోకార్తు ॥ నెం॥

(8) కాలకేతనుఁడు—(బ్యాగ్ రాగం—ఆదితాళం)

ఓరి దురాత్మా శూరసభాస్థలి । నవినయముల నిటులాడెదవా । కాగులుప్రేలగ । కపటము జూపగ । కాలకేతనుని నెఱుఁగవుగా ॥ఓ॥

కక్కినకూటికి నాశవహించిన కుక్కవోలె । మాతను గూడితివా । చిక్కితివిక నాచేత దురాత్మా । ముక్కలుజేయక మాన నీతనువు ॥నోరి॥

(9) కాలకేతనుఁడు—బ్యాంచుస్వరం—దాద్రా.

చండశాసన ప్రతాపమండితుండనైన నాకుమారుజల్కటా॥ చం॥

అండ నీకెవఁడు బ్ర । హ్మాండజాలంబులెల్ల।గుండెలదర । మతులు జెదర । గడువడి గడగడవణంక ॥ చం॥

(10) సులోచన—సావేరిరాగం—రూపకం.)

గంగాధర । హరహర । దనుజారీ ॥ శ్రీ ॥ గంగా ॥

అంగజభంగా । భవభంగా । త్రిపురాసురవిదారి ॥గంగా॥

సంగతసుగుణాంకా । స । న్నుత బాలశశాంకా । శృంగార సాంబా । భవహర భవహర । భవహర ॥గం॥

(11) కాలకేతనుఁడు—(హిండోల్—ఆదితాళం.)

కానీ యెటులయినగాదగుగా । ఈపాపముల కెద నింతయు ఖేతిల నెద ॥కా॥

హీనచరితులగు నీ పాపాత్ముల । నెల్లర నమ్మకమున వధింతుగా। మానసీయుఁ డొకడయినలే డఖిల।మారణహోమంబొనరింతునుగా॥ కానీ॥

(12) నీలకంఠుఁడు—(హిండోల్ రాగం—ఆదితాళం.)

ఎట్టికపటతంత్రము ఘటియిల్లెనో । యేమాయెనో నాకిటుఁగ జననకట ॥యెట్టి॥

గుట్టుబట్టబయలుగాక నను పసి । బట్టి కాలకేతనుండు విషమ వ । రీక్షజేసి శ్లేషవాక్యములగా । రించి వంచనంబొనర్ప దలచెను ॥ఎ॥

వాని మీనములలోపలి నగవులు । వాని మోసమార్గము గను తెగివులు । వాని విసపుమాటలలో నగిపులు । గాన కుటిలహృదయంబు స్పష్టమా ॥ నె॥

(13) మంగళ—(నారంగరాగం—జప్ తాల్)

కాపాడగారావు । నాప్రాణధనమా ॥కా॥

ఈపాపమతుల । పరి । తాపచిత్తులజేయ ॥ కా॥

హా జీవితేశ యుద । యాందిత్య భూజాని । సీజీవితేశ్వరిని నేడు బాధించెగా ॥కా॥

(14) నీలకంఠుఁడు—కవాలీ—అటతాళం.

(క్యాకరేలాచారహోకర్-వలె)

ఈశ్వరా శార్దూలముఖమున । నెట్లు మృతిగన జేసితో । విశ్వమున నాకెంత హీనత ఫాలతలమున వ్రాసితో ॥ఈ॥

కాలకేతన హాతకుడెట్టి యు।కార్యముల నొనరించునో। కాలుఁడై నాపాల నెపుడేకరణి హాతునొనరించునో ॥ఈ॥

(15) కాలకేతనుఁడు—(కవాలీ—అటతాళం)

హా విధీ నాజీవనాశంబాయెగా హతమాయెగా ॥హా॥
నావినాశపుకాల మాస । న్నంబుగా ప్రళయంబుగా ॥హా॥
ఈ కలుమహా స్తంబు ధరలో । నెన్నిహత్యలు సలిపెనో । లోకు
లకు సంతాప మెంత వి । తాకుగా నొనరించెనో ॥హా॥

(16) కాలకేతనుఁడు—(కవాలీ—అటతాళము.)

ఎంతదోమంఁబయ్యెనో । నా । కెంత పాపంబయ్యెనో ॥ఎం॥
ఎంత కలుషాత్ముండనో । నే । నెంతయదయాత్ముండనో ॥ఎం॥
సాధ్వి నాయర్ధాంగిలక్ష్మిని సంహరించిన పాపమో । నిర్దయుఁ
డనై బహుళహత్యల నెగడజేసిన దురితమో । భూతమై వెంటాడె
నన్నిఁటు । లేది తరణపాయమో । ఘాతుకుఁడనను ఖ్యాతిగాంచితిగా
మహా త్రరతాపమో ॥ఎం॥

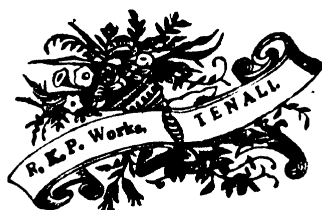
(17) మంగళము—(అందఱు)

బ్యాండుస్వరము—దాదా్రి.

మంధరధర మంగళకర మంగళంబురా।
మారసుందరా । శ్రీరమేశ బో్రివరా।
దాసభరణ దోషహరణ దానవేశనాశా।
రాజరా । జేశ్వరా । యోపరాత్పరా।
శ్రీనివాస జగధీశా । శ్రీరమా । నాయకా। జగన్నాయకా॥ మం॥

సంపూర్ణము.

R. K. P. Works,
TENALI.

15094